

NACIONALNA STRATEGIJA

ZA MLADE

("Sl. glasnik RS", br. 55/2008)

UVOD

Zašto Nacionalna strategija za mlade?

Izrada Nacionalne strategije za mlade u Republici Srbiji (u daljem tekstu: Strategija) je prvi korak ka sistemskom rešavanju položaja mladih¹ i jedan je od prioriteta Vlade i prioritet Ministarstva omladine i sporta. Vlada smatra da je neophodno da se izrade sistemska rešenja za podršku mladima u različitim oblastima društvenog života. Obaveza je društva da uvaži mlade i da im pomogne da iskažu i ostvare svoje mogućnosti na ličnu i društvenu dobrobit.

Mladi koji danas imaju 20 godina imali su tri godine kada su počeli prvi oružani sukobi na teritoriji bivše Jugoslavije, četiri godine kada su proglašene sankcije, sedam godina u vreme sklapanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, jedanaest kada je bombardovana Republika Srbija, a petnaest kada je ubijen premijer. Oni su odrastali u izolaciji, bez odgovarajuće društvene brige, preplavljeni slikama nasilja u medijima, zatečeni u siromaštvu koje nisu prouzrokovali. Istovremeno, sada se očekuje od njih da prođu kroz tranziciju, a da u bliskoj budućnosti povedu društvo napred. Strategija je potrebna i društvima koja su imala mirniji razvoj, a našem još više.

Mladima je neophodna podrška, jer nije reč samo o njihovom boljem životu, već i o budućnosti zemlje. Sistemska, organizovana i stalna podrška mladima znači kvalitetnu budućnost Republike Srbije, njen dalji ekonomski razvoj, povećanje nataliteta i stvaranje uslova za bolji život mladih.

¹ Svi termini upotrebljeni u ovom dokumentu koji su navedeni u muškom rodu mogu da se koriste i u ženskom rodu.

Ko su mladi u Republici Srbiji?

U Nacionalnoj strategiji za mlade, mladi su osobe uzrasta od petnaest do trideset godina starosti. U Republici Srbiji ima oko milion i po mladih, što u odnosu na ukupan broj stanovnika čini dvadeset procenata.²

Pojam "mladi" opisuje fazu života između detinjstva i odraslog doba. Mladost je posebno životno razdoblje u kojem se, uz biološko i psihološko sazrevanje, odvija i proces uključivanja pojedinca u društvenu zajednicu. Tokom tog razdoblja, od mladih se očekuje da razviju veštine i sposobnosti da bi mogli da preuzmu uloge u svim oblastima društvenog delovanja. Proces uključivanja pojedinca u društvo po pravilu traje dok se ne postigne primeren stepen socijalne autonomije, odgovornosti i samostalnosti. Teško je odrediti i definisati uzrasnu granicu mladosti, te se i formalna određenja ovog životnog razdoblja razlikuju između institucija Ujedinjenih nacija, Evropske unije i nacionalnih

institucija. U svetu postoje različite definicije uzrasnih granica mladih i smatra se da nijedan drugi životni period ne provocira toliko diskusija o uzrasnim granicama.

Trajanje mladosti je u stvari socijalno, a ne biološki određeno. Školovanje je ključni činilac koji skraćuje ili produžava mladost. Mladost jeste kraća kod one grupe mladih koji se kraće školuju, dok je duži put do odrastanja mladih koji se najduže školuju. U zemljama u tranziciji, kao što je Republika Srbija, produžena mladost je često stvar prinude. Mladi u Republici Srbiji zalažu se da pri razmatranju njihovog života gornja granica mladosti bude trideset godina života.³

Specifičnosti situacije u Republici Srbiji kao što su: siromaštvo u društvu, nizak procenat zaposlenosti mladih i izazovi sa kojima se suočavaju mladi ljudi u procesu prelaska iz detinjstva u odraslo doba zahtevaju fleksibilan pristup. Zato je gornja granica mladosti pomerena na trideset godina, sa punom svešću da je u pitanju veoma heterogena populacija koju karakterišu različiti razvojni ciljevi u različitim fazama mladosti.

U odnosu na osnovni kriterijum određenja mladih (uzrast) moguće je izdvojiti više podgrupa mladih zavisno od konteksta i potrebe. Navedeni ciljevi i mere odnose se na celokupnu populaciju mladih, a u Akcionom planu će se po potrebi konkretizovati specifične aktivnosti u odnosu na tri podgrupe mladih od 15 do 19 godina, od 20 do 24 godine i od 25 do 30 godina.

² Popis 2002. godine, Republički zavod za statistiku.

³ Konferencija Savetodavnih odbora, Valjevo, novembar 2007.

1. POLAZNE OSNOVE

Strategija treba da odredi ulogu države prema mladima, moguću ulogu mladih prema društvu, kao i načine za uspostavljanje partnerskog odnosa. Zato je neophodno precizno definisati: prava, uloge i odgovornosti, kao i jasne, institucionalne mehanizme koji će mladima otvoriti prostor za delovanje i pomoći im da nađu svoje mesto u društvu.

Odlike Strategije su:

- zasnovana je na dogovoru svih zainteresovanih strana;
- prepoznaje i podstiče dalji razvoj sposobnosti mladih; posmatra mlade kao potencijal;
- dugoročna je, a ne vezana samo za mandat jedne vlade.

Preduslovi za razvoj Strategije bili su: širok konsultativni proces, istraživanja o mladima i saradnja između državnih organa, nevladinog sektora i samih mladih. Svaka strategija za mlade mora da poštuje postojeće potrebe mladih, ali i da bude u kontaktu sa realnim stanjem u zemlji. U Strategiji su učinjeni su pokušaji da se usklade potrebe mladih, specifičnosti Republike Srbije i 11 pokazatelja politike za omladinu koju je preporučio Savet Evrope.⁴

Za proces izrade Strategije i Akcionog plana formirana su sledeća tela: Radna grupa (predstavnici nadležnih ministarstava); Savetodavno telo; osam tematskih grupa za

oblasti koje su definisane kao prioritetne (zdravlje, bezbednost, obrazovanje, zapošljavanje, aktivno učešće mladih, slobodno vreme, socijalna zaštita, zaštita životne sredine i održivi razvoj); šest savetodavnih odbora (predstavnicima: omladinskih UG, jedinica lokalnih samouprava, medija, poslovnog sektora, međunarodnih partnera i podmlatka političkih stranaka) i Tim za podršku.

U toku prvog kruga konsultativnog procesa održano je 167 okruglih stolova u 166 jedinica lokalnih samouprava na kojima je diskutovano o problemima mladih u Republici Srbiji. Ukupno je bilo uključeno 4077 učesnika. Ovaj proces je vodilo 47 udruženja građana. U drugom ciklusu konsultativnog procesa organizovano je sedam regionalnih konferencija za prikupljanje komentara i predloga na tekst Nacrta strategije, dok su uduženja građana organizovala 170 javnih događaja. U izradi Strategije, na različite načine, uzelo je učešća oko 16.000 mladih.

Tokom konsultativnog procesa i javne rasprave prikupljena su mišljenja ne samo učesnika u procesu izrade Strategije, nego i mišljenja šire javnosti preko sajta i direktno na adresu Ministarstva omladine i sporta.

Za potrebe Strategije dodatno su urađena dva istraživanja o mladima: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu sproveo je istraživanje o slobodnom vremenu i svakodnevnici mladih, a CESID istraživanje o aktivizmu mladih.

Strategija polazi od Ustava Republike Srbije i od ciljeva definisanih u strateškim dokumentima koje je donela Vlada: Nacionalna strategija Srbije za pristupanje Srbije i Crne Gore EU; Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji; Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2005-2010. godina; Nacionalni plan akcije za decu; Nacionalna strategija privrednog razvoja Republike Srbije od 2006. do 2012. godine; Milenijumski ciljevi razvoja u Republici Srbiji; Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji; Strategija razvoja zaštite mentalnog zdravlja; Nacionalna strategija za borbu protiv HIV/AIDS-a; Strategija podsticanja rađanja; Strategija razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji; Strategija regionalnog razvoja Republike Srbije za period od 2007. do 2012. godine; Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji; Strategija obrazovanja odraslih u Republici Srbiji; Strategija razvoja socijalne zaštite; Strategija razvoja železničkog, drumskog, vodnog, vazdušnog i intermodalnog transporta u Republici Srbiji od 2008-2015. godine; Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji i Strategija razvoja informacionog društva u Republici Srbiji.

U izradi ove strategije pošlo se i od međunarodnih dokumenata: Opšta deklaracija o pravima čoveka; Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda; Svetski akcioni plan za mlade UN od 2000. godine pa nadalje; Belia knjiga o politici za mlade Evropskog Parlament i Evropska povelja o učešću mladih u opštinskom i regionalnom životu.

⁴*Peter Lauritzen* (2002): Direktorat za omladinu i sport Saveta Evrope.

2. VIZIJA, PRINCIPI I OPŠTI STRATEŠKI CILJEVI

2.1. Vizija

Mladi u Republici Srbiji u XXI veku su aktivni i ravnopravni učesnici u svim oblastima društvenog života i imaju jednaka prava i mogućnosti za puni razvoj svojih potencijala. To podrazumeva njihovu aktivnu ulogu u porodičnom životu, obrazovanju, zapošljavanju, zdravlju i ukupnom društvenom životu.

Mladi stiču nova znanja i iskustva, druže se i takmiče sa svojim vršnjacima širom sveta, putuju ali i vraćaju se u svoju zemlju, gde aktivno, odgovorno i vredno primenjuju sva stečena znanja i ostvaruju kvalitetan život.

2.2. Principi Strategije

Principi Strategije proizlaze iz vrednosnog sistema čiji su osnov Ustav Republike Srbije, Opšta deklaracija o pravima čoveka, Konvencija UN o pravima deteta sa protokolima, Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.

Principi Strategije su:

Poštovanje ljudskih prava

Obezbeđuje se da svi mladi imaju ista prava bez obzira na pol, rasnu i nacionalnu pripadnost, religijsko i političko opredeljenje, seksualnu orijentaciju, socijalni status, kao i funkcionalne smetnje (invaliditet). Obezbeđuju se ravnopravne mogućnosti za razvoj mladih zasnovane na jednakim pravima, a u skladu sa potrebama, sopstvenim izborima i sposobnostima.

Ravnopravnost

Omogućava se da svi mladi imaju pravo na jednake šanse, na informisanje, na lični razvoj, doživotno učenje, zapošljavanje u skladu sa sopstvenim karakteristikama, izborima i sposobnostima. Obezbeđuje se poštovanje rodne ravnopravnosti, nediskriminacije, slobode, dostojanstva, bezbednosti, ličnog i društvenog razvoja mladih.

Odgovornost

Podstiče se i razvija odgovornost lica koja rade sa mladima, kao i odgovornost mladih u odnosu na njihove obaveze.

Dostupnost

Prepoznaju se i uvažavaju potencijali mladih kao važan društveni resurs i iskazuje se poverenje i podrška mogućnostima mladih: mladi znaju, mogu, umeju i hoće.

Obezbeđuju se uslovi za očuvanje zdravlja mladih i kvalitetno provođenje slobodnog vremena. Afirmiše se i stimuliše postepeno uvođenje i razvijanje inkluzivnog obrazovanja na svim nivoima.

Solidarnost

Razvija se međugeneracijska solidarnost i uloga mladih u izgradnji demokratskog građanstva. Podstiču se svi oblici solidarnosti, podstiče se kultura nenasilja i tolerancije među mladima.

Saradnja

Podržava se i obezbeđuje sloboda udruživanja i saradnja sa vršnjacima i podstiče međugeneracijska saradnja, na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.

Aktivno učešće mladih

Obezbeđuje se podrška mladima kako bi učestvovali u procesu donošenja odluka, kao i u aktivnostima koje doprinose izgradnji boljeg društva.

Interkulturalizam

Omogućava se poštovanje različitosti u svim oblastima ljudskog života, tolerancija, kao i afirmacija umetničkih i kreativnih pristupa usmerenih na negovanje i razvijanje interkulturalnog dijaloga među mladima.

Promoviše se dijalog kao proces u kojem mladi jačaju svoju spremnost, razumevanje i uvažavanje različitosti, kao i negovanje zajedničkih vrednosti.

Doživotno učenje

Promoviše se doživotno učenje kojim se afirmiše znanje i omogućava sticanje sposobnosti za njegovu praktičnu primenu. Obezbeđuje se povezivanje formalnih i neformalnih oblika obrazovanja i razvijanje i uspostavljanje standarda u obrazovanju.

Zasnovanost

Obezbeđuje se da prikaz stanja o položaju mladih, ciljevi i mere budu zasnovani na utemeljenim i relevantnim podacima i rezultatima istraživanja.

2.3. Opšti strateški ciljevi

Polazeći od vizije i principa Strategije definisani su ciljevi koji obuhvataju oblasti koje su učesnici konsultativnog procesa istakli kao posebno važne za ukupan život mladih u Republici Srbiji. Ovi ciljevi nisu rangirani po stepenu važnosti.

Opšti strateški ciljevi:

- Podsticati mlade da aktivno učestvuju u društvu;
- Razvijati saradnju mladih i obezbeđivati uslove za učešće u donošenju odluka kroz održiv institucionalni okvir, a na osnovu potreba mladih i u partnerstvu sa mladima;
- Izgrađivati sistem informisanja mladih na svim nivoima i u svim oblastima;

- Obezbeđivati ostvarivanje prava na jednake šanse svih mladih u društvu, a posebno mladih koji žive u teškim uslovima;
- Podsticati i vrednovati izuzetna ispoljavanja i postignuća mladih u različitim oblastima;
- Unapređivati mogućnosti za kvalitetno provođenje slobodnog vremena mladih;
- Razvijati otvoreni, delotvorni, efikasni i pravedni sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji je dostupan svim mladima i koji je u skladu sa svetskim trendovima u obrazovanju i kontekstom obrazovanja u Republici Srbiji;
- Podsticati i stimulisati sve oblike zapošljavanja, samozapošljavanja i preduzetništva mladih;
- Unapređivati bezbednost mladih;
- Čuvati i unapređivati zdravlje mladih, smanjivati rizike i vodeće poremećaje zdravlja i razvijati zdravstvenu zaštitu prilagođenu mladima;
- Osnajivati mlade za inicijative i aktivnosti koje su u skladu sa osnovnim ciljevima održivog razvoja i zdrave životne sredine.

Ostvarivanje svih ciljeva odvijace se u skladu sa navedenim principima i podložno je praćenju, vrednovanju i unapređivanju.

3. PRIKAZ STANJA U ODNOSU NA OPŠTE CILJEVE STRATEGIJE

Ne postoje sistematična i sveobuhvatna istraživanja koja doprinose razumevanju pozicije i problema mladih u Republici Srbiji.

Prikaz stanja rađen je na osnovu raspoloživih istraživanja i relevantnih podataka, kao i istraživanja koje je iniciralo Ministarstvo omladine i sporta, kao i u odnosu na opšte ciljeve Strategije i ishode konsultativnog procesa.

3.1. Aktivno učešće mladih u društvu

Od mladih u Republici Srbiji očekuje se mnogo, pre svega, da budu nosioci novog evropskog duha promena, da budu u prvim redovima tranzicionih zbivanja i da aktivno doprinesu procesima odlučivanja, ali u isto vreme odluke o njihovim životima se donose negde drugde.⁵

Smisleno učešće mladih u društvu zahteva sigurno, prijateljsko i podsticajno okruženje koje omogućava mladima da učestvuju u procesu donošenja odluka koje direktno utiču na kvalitet njihovog života i razvoj društva u celini. Ovaj proces treba da se zasniva na obaveštenosti o mogućnostima koje su u okruženju. Podaci o različitim oblicima učešća mladih u društvu jesu raznorodni i nesistematizovani. Nedostaju, takođe, informacije namenjene mladima o mogućnostima, relevantnim aktivnostima, organizovanim

događajima i drugih važnim aspektima iz njihovog života. Ovi problemi ukazuju na činjenicu da mladi već godinama predstavljaju jednu od najvećih marginalizovanih grupa u našem društvu a njihovo aktivno učešće nije bilo tema interesovanja i istinskog angažovanja nosilaca vlasti u Republici Srbiji.

⁵ Hrabra nova generacija, Mladi u Saveznoj Republici Jugoslaviji, Činjenice i preporuke (2002), Beogradska kancelarija UNICEF-a.

Kultura aktivnog učešća

Na osnovu rezultata istraživanja, većina mladih sebe vidi kao zainteresovane (70%) i sposobne (76%) za rešavanje problema, a samo je trećina mladih (32%) barem jednom uzela učešće u akciji kojom je rešavan neki lokalni problem.⁶ Kada je u pitanju učešće mladih u radu nekih organizacija i institucija, više od 90% ispitanika nije član nijedne političke stranke, nijedne organizacije udruženja građana (92%), ne pripadaju crkvenim organizacijama (88%), ni nekim od hobističkih organizacija (96%), ni kulturno umetničkim društvima (87%), niti organizacijama građana (90%). Na osnovu navedenih podataka, stiče se utisak da je kultura aktivnog učešća mladih u društvu danas nedovoljno razvijena iako su upravo mladi u nedavnoj prošlosti bili ključni u mobilisanju drugih građana i razvoju svesti o potrebi za promenama (studentski protesti: 1992,⁷ 1996/97,⁸ demokratske promene 2000). Mladi u današnjem okruženju, suočeni sa ograničenim prostorom, mogućnostima i podrškom za učestvovanje, nedovoljno prepoznaju svoju ulogu u društvu. Ipak, navedeni podaci samo delimično govore o kulturi aktivnog učešća.

S jedne strane podaci govore da veliki broj mladih ne učestvuje u procesima donošenja odluka, a sa druge - očigledna je činjenica da ipak postoji značajan broj mladih koji veoma kompetentno učestvuju u procesima donošenja odluka i razvoju nacionalnih i lokalnih politika. Najbolji primer za to su aktivnosti koje su omladinske grupe i organizacije koje se bave mladima u okviru Koalicije mladih Srbije sprovele u periodu od 2003. do 2007. godine, što je u velikoj meri rezultiralo obrazovanjem Ministarstva omladine i sporta, kao i organa na lokalnom nivou u gradovima Republike Srbije.

⁶ Ispitivanje položaja i potreba mladih Srbije u lokalnim zajednicama (2002), UG Građanske inicijative.

⁷ Kuzmanović, B. i sar. (2003), Studentski protest 1992. Beograd, Institut za psihologiju i knjižara Plato.

⁸ Grupa autora (2003). Studentski Protest 96/97. Psihološka istraživanja 13. Beograd, Institut za psihologiju.

Volonterizam

U Republici Srbiji ne postoje specifični izvori informacija o broju volontera, volonterskih programa niti o učešću mladih u volonterskim aktivnostima.

Ne postoji propis koji na opšti način reguliše pitanje volonterskog rada. Pojedini propisi uređuju pitanja u vezi sa dobrovoljnim radom, ali ne postoji propis koji bi takav rad regulisao na opšti način. Zakonom o radu predviđena je mogućnost zaključivanja ugovora o stručnom osposobljavanju i usavršavanju kao vida volonterskog rada, a u cilju

obavljanja pripravničkog staža i polaganja stručnog ispita, odnosno radi stručnog usavršavanja, sticanja posebnih znanja i sposobnosti za rad u struci i specijalizacije.

Radna grupa koja se bavila i pitanjima učešća volontera u radu udruženja građana u Republici Srbiji u okviru Inicijative za zakonsko regulisanje statusa volontera u Republici Srbiji uradila je istraživanje⁹ prema kome se može zaključiti da veći deo populacije volontera čine mladi, pri čemu je učešće žena zastupljeno u većoj meri. Značajan broj udruženja građana angažuju volontere po potrebi (41%), u pojedinim organizacijama su svi volonteri (27%), a jedna četvrtina ispitanih organizacija volontere angažuje u skoro svim projektima (24%). Najčešće navođeni razlozi za volontiranje, među mladima su: zadovoljstvo u obavljanju zajedničkih aktivnosti, druženju, provođenju slobodnog vremena, potreba za samopotvrđivanjem i osećanjem korisnosti, kao i zadovoljstvo poslom.

Kao važni demotivišući faktori volontiranja su: strah od zloupotrebe i manipulacije, gubitak motivacije, strah od neuspeha i procena da volonteri dobijaju sitne, beznačajne poslove, što često odgovara realnosti. Mnogi mladi smatraju da niko ne želi da čuje njihovo mišljenje, i uvereni su da će ih stariji ometati u radu. Ipak, kao poseban razlog za nevolontiranje mladi često navode da ih nikada niko nije pozvao i pitao da se uključe u bilo kakvu aktivnost.

Rezultati istraživanja Instituta za psihologiju¹⁰ pokazuju da je najveći broj srednjoškolaca učestvovao u humanitarnim akcijama skupljanja novca (45.5%) i skupljanja odeće i obuće za ugroženu decu (42.5%), a potom u akcijama čišćenja: školskog dvorišta (35.7%), okoline u kojoj živi (15.9%) i aktivnostima skupljanja starog papira (24.1%). Mali broj mladih bio je uključen u akcije koje se odnose na brigu o životinjama i aktivnosti dobrovoljnog davanja krvi. Mladi iznose da se ne uključuju u volonterske akcije najčešće jer se one ne organizuju u njihovoj sredini, jer nemaju vremena i zato što nisu na vreme informisani.

⁹ Volonteri, izvor humanizma, tolerancije i društvenog bogatstva (2005), *International Center for Not-for-Profit Law*/ Internacionalni centar za neprofitni zakon.

¹⁰ Institut za psihologiju (2007). Svakodnevica mladih u Srbiji: snimak budžeta vremena.

Mobilnost (pokretljivost)

Loša materijalna i socijalna situacija mladih, nepostojanje adekvatne infrastrukture, sporost reformi u društvu i ograničenost slobode kretanja u regionu¹¹ doprinela je širenju ksenofobije i rezultirala nezainteresovanosti znatno većeg broja mladih. Sa druge strane, ova situacija je doprinela velikoj zainteresovanosti znatno većeg broja mladih ne samo ka pokretljivosti iz manjih sredina u veće i prema drugim državama u cilju obrazovanja, kulturne razmene, turizma, međunarodne saradnje, nego i radi stalne promene boravka.

Iako je preko 80% mladih spremno da ode na putovanje, četvrtina njih u proteklih pet godina nije imala priliku da ode na letovanje, a više od dve trećine ispitanika nije moglo sebi da obezbedi odlazak na zimovanje. U Republici Srbiji svega 15% mladih putuje van zemlje redovno, u proseku jednom godišnje, a čak 49%, nije bilo nijednom u inostranstvu u poslednjih pet godina.¹² Kada je u pitanju srednjoškolska populacija, prema novijim istraživanjima u poslednje dve godine nigde nije putovalo 24% srednjoškolaca. U inostranstvo nijednom nije putovalo 44% srednjoškolaca, 15% je

putovalo jednom, dva ili tri puta 17% a više od 3 puta 23% (pod inostranstvom se nisu podrazumevale zemlje bivše SFRJ).¹³

Za razliku od Beograda i Novog Sada, u kojima dolazi do najvećeg priliva stanovništva, neki delovi Republike Srbije imaju problem stalnog osipanja stanovništva. Od 166 jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji svega 28 njih zabeležilo je blag porast broja stanovnika u poslednjih nekoliko godina.¹⁴ Ovaj trend se nastavlja tako da većina mladih iz manjih sredina želi da napusti svoje mesto stanovanja ukoliko im se za to ukaže prilika (80,5% mladih iz Leskovca, Vranja i Vranjske Banje), pre svega, zbog boljeg standarda, sigurnije budućnosti, zaposlenja i obrazovanja.¹⁵ Od ukupnog broja onih koji budućnost vezuje za seobu, 52% ima na umu inostranstvo, 35% misli na selidbu unutar zemlje, a 13% se ne izjašnjava o tome gde bi se selilo.

Mnogo je osoba koje su napustile Republiku Srbiju u poslednjih desetak godina. U dilemi između traženja izlaza u svojoj zemlji i traženja rešenja u drugim zemljama, kod znatnog broja mladih prevagnula je želja za životom negde drugde. U prvoj polovini devedesetih, dve trećine mladih želelo je da napusti zemlju, a prema istraživanju iz 2003. godine, svaki drugi.¹⁶ Ovi mladi u svojim sredinama ne nalaze mogućnosti da se razviju, organizuju dobar život, nađu posao i obezbede sigurnu budućnost. Kada se uzmu u obzir postojeći demografski trendovi, i potreba za razvojem ekonomije zasnovane na znanju, jasno je da će trajni odlazak mladih ljudi imati ozbiljne posledice na razvoj zemlje.¹⁷

Na pokretljivost mladih uticali su materijalni uslovi i strog vizni režim. Proces usklađivanja naših propisa sa međunarodnim standardima teče veoma sporo (Bolonjska deklaracija, Lisabonska konvencija, itd.), kao i učešće u međunarodnim programima razmene (Mladi u akciji, ERASMUS, itd.). U 2008. godini započinje primena nove vizne politike, koja je rezultat sporazuma Republike Srbije i Evropske unije, kojom bi procedura dobijanja vize za studente, aktiviste civilnog društva i zaposlene u udruženjima građana trebalo da bude olakšana.

Posebno su otežani uslovi za mobilnost pojedinih grupa mladih, pre svega, za siromašne i nezaposlene mlade i izbegla i interno raseljena lica.¹⁸

¹¹ Akcioni plan politike za mlade u Vojvodini (2005), Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu partnerstvu sa Omladinskim savetom Vojvodine.

¹² UG Građanske inicijative (2002): Ispitivanje položaja i potreba mladih Srbije u lokalnim zajednicama.

¹³ Institut za psihologiju (2007): Svakodnevnica mladih u Srbiji: snimak budžeta vremena.

¹⁴ Nikitović, V. (2007): Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, Članak u dnevnom listu Politika, 28.10.2007.

¹⁵ CARE International Kancelarija u Srbiji (2006): Istraživanje o problemima i potrebama mladih ljudi na području Leskovca, Vranja i Vranjske Banje.

¹⁶ Pejić Vladimir (2003): *Young people in Serbia - attitudes, moral values and perspectives, South-East Europe Review/* Mladi u Srbiji - stavovi, moralne vrednosti i perspektive, Pregled Jugoistočne Evrope.

¹⁷ Barišić, S. (2003): Istraživanje o mladima, članak na osnovu istraživanja "Status i uloga omladine na prelazu vekova. Potonuti ili plivati u talasima tranzicije. Od žrtvovane generacije krajem osamdesetih i u devedesetim, do generacije koja uči da pliva početkom novog veka", Centar za proučavanje alternativa.

¹⁸ UNFPA (2007): *DRAFT Report, Young People in Serbia: their situations, needs and the prospects for youth policy development* / Mladi u Srbiji: njihova situacija, potrebe i izgledi za razvoj omladinske politike.

3.2. Institucionalni okvir za saradnju, organizovanje i učestvovanje mladih u donošenju odluka

U Republici Srbiji još uvek ne postoje mehanizmi za učešće mladih u donošenju odluka u organima jedinica lokalne samouprave i državne uprave, iako su standardi omladinskog učešća utvrđeni brojnim dokumentima na nivou Saveta Evrope i Evropske unije.

Omladinske organizacije su najznačajniji oblik saradnje mladih. Ove organizacije su od 2000. godine imale nedovoljan uticaj na donošenje bitnijih odluka u društvu. Najznačajniji uticaj vezan je za obrazovanje Ministarstva omladine i sporta, koje je nastalo i kao rezultat aktivnog četvorogodišnjeg zagovaranja mladih u okviru Koalicije mladih Srbije, drugih udruženja građana i podmladaka političkih stranaka. Značajniji pomak u omladinskoj participaciji u odlučivanju postignut je i na visokoškolskim ustanovama, uvođenjem tzv. "bolonjskih" standarda. Studenti su učestvovali u izradi propisa iz oblasti visokog obrazovanja, studentskog standarda i studentskog organizovanja i imaju svoje predstavnike u svim organima univerziteta, čiji je zadatak da zastupaju studentske interese.

Od 2003. godine, u okviru kampanje na lokalnom nivou, počele su aktivnosti za pronalaženjem institucionalnih rešenja koja bi doprinela poboljšanju položaja mladih u tim sredinama. Rezultat je obrazovanje lokalnog tela u nekim jedinicama lokalne samouprave (Pančevo, Arilje, itd.). Posebno su značajne aktivnosti Pokrajinskog sekretarijata za sport i omladinu, koji od 2002. godine aktivno sprovodi mere za unapređenje položaja mladih u AP Vojvodini kroz realizaciju Akcionog plana politike za mlade u AP Vojvodini. Ipak, ne postoji sistematski pristup i mogućnosti za mlade da budu deo procesa, i da donose odluke.

Konsultativni proces izrade ove strategije predstavlja institucionalni pokušaj da se mladi uključe u proces odlučivanja o sopstvenoj budućnosti, kao i o budućnosti novih generacija mladih.

Organizovanje

Generalno postoje dve grupe organizacija mladih: one koje su stvorili mladi ljudi oko određene teme i one čiji je fokus rada na mladima, ali u svom članstvu nemaju samo mlade. Na osnovu podataka CRNPS¹⁹ 138 organizacija udruženja građana je navelo da je njihovo područje delovanja omladina i studenti. Međutim, tačan broj organizacija koje se bave mladima nije moguće ustanoviti jer ne postoji jasna klasifikacija "omladinskih udruženja". Od ovog broja 60 organizacija su studentske, 43 su organizacije lokalnog karaktera, a postoji i veći broj regionalnih i geografski opredeljenih organizacija, organizacija nacionalnih manjina, organizacija osoba sa invaliditetom, organizacija nezaposlenih, kao i drugih specifičnih udruženja. Treba imati u vidu da neke organizacije koje se bave mladima nisu izabrale ovo područje delovanja u registru CRNPS-a iako u praksi rade mnogo sa mladima i za mlade.²⁰

Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja predviđena je sloboda udruživanja u različite grupe, klubove i organizovanje učeničkog parlamenta, tako da danas u velikom broju škola u Republici Srbiji postoje učenički parlamenti. Ipak, postoje bitni problemi u funkcionisanju ovih parlamenata zbog nedovoljno jasno definisane uloge, prava i obaveza, kao ni okvira za rad. Iako veliki broj učenika (96%) zna za postojanje parlamenta u njihovoj školi, samo 21% zna čime se parlament bavi, 50% je delimično upoznato, dok 25 % ne zna čime se bavi parlament. Prema istraživanjima 88% učenika nije aktivno u radu parlamenta.²¹

Parlamenti nisu prepoznati od strane profesora i roditelja kao značajan vid učeničkog organizovanja. Mišljenje parlamenta vrlo često se ne uvažava i ne shvata ozbiljno. Učenik je u školskom odboru samo u funkciji posmatrača, sa mogućnošću komentarisanja, ali bez ikakve mogućnosti odlučivanja. Ova praksa demotivše učenike, jer oni savetodavnu funkciju ne vide kao dovoljnu da bi nešto promenili. Za aktivnosti parlamenta nisu predviđene bilo kakve finansije ni u školskom, ni u opštinskom budžetu.²²

Kada je u pitanju struktura omladinskih udruženja s obzirom na pol, učešće mladih žena je visoko. U Studentskoj uniji Srbije, koja se sastoji iz organizacija članica, nema individualnog članstva ali intervjuisani tvrde da postoji rodna ravnopravnost i da je sastav članstva oko 50% žena i 50% muškaraca.²³ Ipak, mora se zaključiti da osim mišljenja pojedinaca gotovo da i nema izdvojenih podataka o učešću mladih žena u omladinskim udruženjima, tako da se ne može sa sigurnošću doneti zaključak o postojanju rodne ravnopravnosti. Primetno je, na primer, odsustvo žena na čelu različitih omladinskih udruženja. Upadljivo je odsustvo mladih žena u prestižnim domenima, kao što je međunarodna omladinska saradnja. Javno mnjenje i donosiocice političkih odluka odlikuje duboko nerazumevanje ovog problema.²⁴

¹⁹ Centar za razvoj neprofitnog sektora.

²⁰ Direktorijum nevladinih organizacija, <http://www.crnps.org.yu/direktorijum> (12. novembar 2007).

²¹ CESID (2005): Razvoj i angažman mladih u lokalnoj zajednici: Učenički parlament - prvi korak ka demokratiji.

²² CESID (2005): Razvoj i angažman mladih u lokalnoj zajednici: Učenički parlament - prvi korak ka demokratiji.

²³ Bigini, S. (2007): *Report on youth and youth policy in Serbia, UNIFEM, Programme office in Belgrade* /Izveštaj o mladima i omladinskoj politici u Srbiji, UNIFEM, Beogradska kancelarija.

²⁴ Beogradska kancelarija UNICEF-a (2002): Hrabra nova generacija, Mladi u Saveznoj Republici Jugoslaviji, Činjenice i preporuke.

Odlučivanje

U Republici Srbiji još uvek ne postoje mehanizmi za učešće mladih u donošenju odluka organa lokalne samouprave i državne uprave, iako su standardi omladinske participacije utvrđeni brojnim dokumentima na nivou Saveta Evrope i Evropske unije. Od demokratskih promena u Republici Srbiji do 2007. godine organ državne uprave u čijoj nadležnosti je vođenje omladinske politike bilo je Ministarstvo prosvete i sporta (Sektor za mlade).

Nemogućnost uticaja na donošenje odluka u ustanovama i organima državne uprave koji se bave mladima, dovodi do nepoverenja i smanjenog učešća mladih u javnom životu. Istraživanje Građanske inicijative pokazuje da čak 64% mladih veruje da bi svojim učestvovanjem, inicijativom i savetima moglo da doprinese rešavanju problema mladih. Kada su u pitanju razlozi za neuključivanje u neke od organizacija, neuvažavanje mišljenja mladih se izdvojilo kao bitna prepreka.²⁵

Bitan problem omladinskih udruženja jeste i fragmentiranost i nedostatak saradnje. Omladinski savet Srbije, koji je trebalo da natkriljuje sve omladinske organizacije i da zastupa interese mladih na nacionalnom nivou, odavno ne funkcioniše. Ostale postojeće omladinske organizacije nisu dovoljno umrežene, niti međusobno integrisane. Zato je njihovo delovanje ograničeno i usmereno na veoma mali broj mladih ljudi.²⁶ To ugrožava snagu omladinskih udruženja i ograničava reprezentativnost omladinskih stavova na svim nivoima društva.

²⁵ Marković, J. i Kijevčanin, J. (2004): Proaktivni kapaciteti mladih; Publikacija: Mladi zagubljeni u tranziciji, Centar za proučavanje alternativa.

²⁶ Akcioni plan politike za mlade u Vojvodini (2005): Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu u partnerstvu sa Omladinskim savetom AP Vojvodine.

3.3. Informisanje mladih

Blagovremeno i sveobuhvatno informisanje mladih je bitan preduslov za uspešno ostvarenje ciljeva Strategije.

Kada je reč o načinu informisanja, kao i u opštoj populaciji, tako je i među mladima od 15 do 30 godina televizija najzastupljeniji medij.²⁷ Redovno ili povremeno, ovaj medij prati čak 80% mladih. Novine se nalaze na drugom mestu, a informisanje putem rasprava i diskusija (neformalni kanali komunikacije) na trećem. Radio prati oko 40% mladih, dok javna predavanja i tribine prati relativno mali broj ispitanika.

Istraživanja pokazuju da mladi u Republici Srbiji uglavnom ne prate dnevne i političke događaje putem medija. Mladi gotovo da ne gledaju političke emisije i informativni program, a čak 57,3%²⁸ mladih gotovo uopšte ne prati vesti. To govori o pasivnom odnosu mladih prema ambijentu koji ih okružuje i koji kreira njihove životne mogućnosti, ali govori i o odnosu medija prema mladima.

Televizija je glavni izvor informativnih i kulturnih sadržaja mladih. Pred televizorom se sedi satima (44% mladih radnim danima gleda televiziju 1-3 sata, a 29% gleda 3-5 sati).²⁹ Visoka gledanost ukazuje na posebnu odgovornost televizija u pogledu kvaliteta programa koji mladi najviše gledaju, kultivisanju vrednosti i razvijanju svesti mladih.

Oko 18% srednjoškolaca u Republici Srbiji gleda naučno popularne programe kojima se promoviše nauka i istraživački pristup problemima i fenomenima iz života. Popularnost ovih kanala izgleda još veća ukoliko se sagleda u svetlu činjenice da 44% mladih u svojim domovima nema kablovsku televiziju.

Radio je prisutan u životu mladih, ali najviše za slušanje muzike. Relativno visok procenat mladih prati sportska dešavanja, svaki peti srednjoškolac sluša kvizove, a verovatno i učestvuje u njima. Popularnost radio programa među srednjoškolcima

verovatno može da objasni upotreba mobilnih telefona, jer prema podacima iz ovog istraživanja, 34% srednjoškolaca sluša radio programe preko mobilnog telefona.

U savremenom svetu, informatičke tehnologije postaju sve značajniji izvor za sticanje informacija. Dostupnost kompjutera i nivo informatičke pismenosti u Republici Srbiji ima dinamičan rast,³⁰ iako je to još uvek daleko ispod nivoa Evropske unije i u velikoj meri određeno socio-ekonomskim statusom porodice i sredine. Jedan od pokazatelja informatičke pismenosti je dostupnost kompjutera kod kuće i u školi. U Republici Srbiji je kompjuter kod kuće dostupan velikom broju učenika srednjoškolskog uzrasta (85% po podacima istraživanja Instituta za psihologiju), dok mogućnost svakodnevnog korišćenja kompjutera u školi praktično ne postoji. Polovina učenika kompjuter može da koristi samo na času, što je jednom nedeljno, a jedna trećina (32,3%) nema ni nastavu informatike. Veoma mali broj mladih ovog uzrasta (3,9%) ima završen kurs kompjutera, što znači da se obučio radu sa kompjuterom na sistematičan način. Drugim rečima, mladi savladavaju kompjuterske veštine uglavnom samouko: samostalno ili u društvu vršnjaka. Samoukost podrazumeva da se znanja potrebna za rad na računaru stiču nesistematski. Pored toga, kompjuter se pretežno koristi za zabavu: igranje igrice (38,5% mladih igra igrice svakodnevno) i skidanje muzike ili filmova (27,5% to radi svakodnevno). Istovremeno, čak 40% mladih nema priključak za internet. Veliki procenat mladih ne koristi kompjuter za pisanje, odnosno crtanje i grafičko prikazivanje, čak 80% gotovo nikad ne koristi obrazovni softver, a 66,1% ne koristi elektronsku poštu. Ukratko, informatička pismenost je još uvek na niskom nivou i ima mnogo prostora za njeno unapređivanje.

²⁷ CESID (2008): Lični i društveni aktivizam mladih u Srbiji.

²⁸ Na primer: Institut za psihologiju (2007): Svakodnevnica mladih u Srbiji: snimak budžeta vremena.

²⁹ Cvetičanin, P. (2005): Kulturne potrebe, navike i ukus građana Srbije i Makedonije, Odbor za građansku inicijativu, Niš.

³⁰ OECD (2004): *Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003*, Paris: OECD/ Učenje za svet sutrašnjice: Prvi rezultati PISA, 2003, Pariz.

3.4. Životne šanse svih grupa mladih i rizici od socijalne isključenosti i nejednakosti

Mladi nisu homogena grupa, koliko god da se čini da "dele zajedničku sudbinu".

Kada govorimo o mladima, mislimo na populaciju između 15 i 30 godina, koja obuhvata različite grupe mladih. Za odnos države prema mladima i za ovu strategiju posebno je važno da uzme u obzir i uvaži razlike koje postoje u šansama za razvoj i život različitih grupa mladih. U pregledu i analizi stanja neophodno je uvažiti nejednake životne šanse osetljivih grupa mladih i moguće rizike socijalne isključenosti i nejednakosti onih koji žive u posebno teškim uslovima ili pak u udaljenim i zabačenim krajevima.

U Republici Srbiji postoje i regionalne razlike koje se ogledaju u mogućnostima za obrazovanje i zapošljavanje mladih, kao i u dostupnosti kulturnih i sportskih sadržaja.

Postoje različite osetljive grupe mladih.³¹

³¹ U Strategiji se pojam osetljive grupe mladih odnosi na sve kategorije mladih koji su

osujećeni ili onemogućeni da ostvaruju svoja prava (npr. mladi sa invaliditetom, mladi Romi, siromašni mladi).

Mladi ugroženi siromaštvom

Gotovo svi mladi u Republici Srbiji u nekoj meri trpe posledice siromaštva u društvu: u svakodnevnom životu, u okviru obrazovanja, u ograničenim mogućnostima da kvalitetno provedu svoje slobodno vreme, u ostvarivanju svojih prava na zdravstvenu i socijalnu zaštitu itd. Posebno su ugroženi mladi koji žive u siromaštvu. U našoj sredini se zdravlje osetljivih grupa mladih ne prati posebno, mada pojedina istraživanja ukazuju na veću ugroženost njihovog zdravlja u odnosu na prosečnu populaciju i manju pristupačnost zdravstvenoj zaštiti.³²

Svega 74% mladih svakodnevno ima sva tri obroka. Samo 37% mladih razmišlja o svom zdravlju pri izboru načina ishrane. Redovnost održavanja higijenskih navika (tuširanje i pranja zuba) među mladima u Republici Srbiji je opala 2006. godine u odnosu na 2000. i manje je izražena u populaciji onih koji žive u siromaštvu.³³ I dalje je mali broj intervencija i programa namenjen posebno osetljivim grupama mladih. Procenat onih koji imaju neki oblik hronične bolesti je po pravilu veći među siromašnim grupama nego među onim koji žive sa mesečnim primanjima iznad linije siromaštva. Ova razlika je naročito uočljiva kada se posmatraju hronične bolesti koje dovode do nekih oblika dugotrajnije nesposobnosti - invaliditeta (20% među ljudima koji žive u siromaštvu i 7% među onima koji žive iznad linije siromaštva). U jednom delu populacije mladih, koji žive sa invaliditetom ili imaju druge razvojne teškoće, postoji nagomilavanje nepovoljnih uslova u smislu dodatnog delovanja faktora siromaštva.

U starosnoj strukturi, mladi korisnici materijalnog obezbeđenja od 16-30 godina učestvuju sa 17,2%. Prosečan iznos materijalnog obezbeđenja po porodici je oko 58 evra. Činjenica da je značajan broj porodica višegeneracijski korisnik ovog prava, jedan je od pokazatelja reprodukcije siromaštva i nedovoljno efikasnog sistema koji ne uspeva da spreči dugotrajnu zavisnost od socijalnih službi. Izostanak mera aktivne politike u zapošljavanju korisnika materijalnog obezbeđenja, uslovljava da najveći broj radno sposobnih mladih sredstva za život obezbeđuje u sferi sive ekonomije.

Svi građani Republike Srbije pod jednakim uslovima i okolnostima ostvaruju pravo na usluge socijalne zaštite. Usled nezadovoljavajućeg materijalnog položaja, mladi iz osetljivih grupa, pre svega iz romske populacije, češće se javljaju kao korisnici sistema socijalne zaštite.

³² Vlada, Milenijumski ciljevi razvoja u Republici Srbiji., Beograd, 2006.

³³ Istraživanje zdravlja u Republici Srbiji - 2006. godina, Beograd, Ministarstvo zdravlja, 2007.

Mladi Romi

Mladi Romi koji čine, prema podacima i procenama Republičkog zavoda za statistiku, u populaciji mladih od 15-20 godina 5,7%, upadljivo su manje obuhvaćeni na svim nivoima školovanja od njihovih vršnjaka u opštoj populaciji. Osnovnu školu, od dece evidentirane u romskim naseljima, pohađa 66,2% (naspram 94,4% ostale dece u Republici Srbiji), a veliki broj rano napušta školovanje (posebno devojčice), u srednju školu upisuju se

svoga 14,1% mladića Roma (naspram 82,4% ostalih) i 5,9% devojaka Romkinja (naspram 88,9% ostalih). Među onima koji naknadno (druga šansa) završavaju osnovnu školu, takođe je najviše Roma (8,5% muškaraca i 8,6% žena). Među upisanim studentima je veoma mali broj Roma (2006/2007. godine iznosi oko 0,06%). Jedan deo problema u obrazovanju mladih Roma je rano sklapanje braka. Ovome treba dodati očekivano otežavanje situacije dolaskom većeg broja Roma u okviru readmisije (izveštaj UNDP-a). Uključenje Roma u obrazovni sistem i obezbeđivanje kontinuiteta obrazovanja za sve mlade Rome, iako već prisutno kao cilj u akcionom planu Dekade Roma (2005-2015), mora biti podržano i u ovoj strategiji. U cilju unapređivanja položaja Roma Vlada je donela i akcione planove iz oblasti stanovanja, zdravstva i zapošljavanja a u toku je rad na donošenju sveobuhvatnog strateškog dokumenta i akcionih planova za druge relevantne oblasti.

Usled nepostojanja ažurnih podataka na nacionalnom nivou o statusu na tržištu rada mladih Roma, navodi se podatak koji se odnosi na celu romsku populaciju. Naime, stopa nezaposlenosti Roma je visoka i iznosi oko 39%, pri čemu 2/3 nezaposlenih lica romske nacionalnosti nikada nije imalo posao.³⁴ Nadalje, obuhvaćenost Roma merama aktivne politike zapošljavanja nije zadovoljavajuća, s obzirom na njihov veoma težak socioekonomski položaj u društvu i neadekvatnu obrazovnu strukturu koja ih sprečava u brzem pronalaženju zaposlenja. Kao ilustraciju navodi se podatak Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) da je u 2007. godini bilo planirano da se u program funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih uključi 180 Roma.

³⁴ UNDP (2006), *At Risk: The Social Vulnerability of Roma, Refugees and IDPs in Serbia*, str. 6/ Pod rizikom: Socijalna ranjivost Roma, izbeglica i interno raseljenih lica u Srbiji.

Mladi sa invaliditetom

U Republici Srbiji živi između 700.000 i 800.000 osoba sa invaliditetom, od čega je 20,6% onih koji su mlađi od 24 godine. Podaci iz tri odvojena istraživanja³⁵ govore da najveći broj osoba sa invaliditetom završava školovanje na nivou srednje škole (u ukupnom uzorku osoba sa invaliditetom to iznosi 62,9%), dok ih je na visokim školama i osnovnim studijama znatno manji broj (25,5%). Takođe, značajan broj mladih iz ove grupe završava školovanje u specijalnim školama. U pomenutim istraživanjima je naznačeno da diskriminacija prema ovoj grupi mladih još uvek postoji, iako je sada manja.

Osobe sa invaliditetom su u veoma teškom socio-ekonomskom položaju, zbog toga što se sporo zapošljavaju, i pored svih programa koje je NSZ uvela da bi se osobe sa invaliditetom lakše uključivale na tržište rada. Istraživanja pokazuju da su osnovni razlozi njihove nedovoljne socijalne uključenosti fizičke prepreke i neprihvatanje od strane okoline.³⁶ Međutim, i pored toga, osobe sa invaliditetom su veoma raspoložene da se zaposle, a naročito mladi od 19 do 24 godine, ali ih u tome sprečava zastarelost obrazovnog sistema, koji kroz specijalne škole nudi zanimanja za kojima više ne postoji potreba na tržištu rada.³⁷ S obzirom na činjenicu da ne postoji precizan broj mladih osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji, veoma je teško izračunati stopu nezaposlenosti. Međutim, na osnovu izjašnjavanja kroz anketu procenjuje se da je samo oko 13% osoba sa invaliditetom zaposleno.³⁸ Prema nekim istraživanjima stopa

zaposlenosti osoba sa invaliditetom je 20,7%, što je 2,5 puta niže od proseka u članicama EU - 25.³⁹

Ne raspolaze se ni tačnim brojem mladih osoba sa invaliditetom koje su uključene u programe zapošljavanja kod NSZ posebno namenjene ovoj kategoriji lica. Tokom 2007. godine, u programima novog zapošljavanja koje sprovodi NSZ ukupno je učestvovalo 616 osoba sa invaliditetom, od kojih je 311 lica dobilo zaposlenje po osnovu opremanja radnog mesta, a 305 kroz subvencionisanje zarada. Na osnovu mere iskazane kroz član 45. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje, zaposlilo se 58 osoba sa invaliditetom mlađih od 30 godina. Prema podacima iz 2006. godine ukupno 100 osoba sa invaliditetom se zaposlilo posredstvom programa samozapošljavanja.

Među korisnicima sistema socijalne zaštite registrovano je 5512 maloletnika ometenih u mentalnom, 3484 ometenih u fizičkom razvoju i 1958 sa kombinovanim smetnjama, koji u zavisnosti od potreba ostvaruju prava na: dodatak za pomoć i negu drugog lica, pomoć za osposobljavanje za rad, smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ili drugu porodicu, pravo na pomoć u kući i dnevni boravak.

U Republici Srbiji postoji pet ustanova za smeštaj dece i mladih sa smetnjama u razvoju. Odlikuje ih veliki broj korisnika (od 300 do 650), dece, mladih i odraslih u rasponu od četiri do 50 i više godina, koji je veći od broja predviđenog normativima i standardima. Usled nepostojanja odgovarajuće mreže usluga, domovi za decu i mlade vremenom postaju i institucije za odrasle. Većina korisnika čitav život provede u instituciji, izolovana od prirodnog okruženja. Porodični smeštaj za mlade ometene u razvoju nije dovoljno razvijen. Najveći broj onih koji ne mogu da ostanu u prirodnoj porodici, život nastavlja u institucionalnom okruženju. Doneta je nova mreža ustanova socijalne zaštite za smeštaj korisnika i preduzete su određene mere u cilju saniranja stanja u ustanovama za smeštaj dece ometene u razvoju ali se one moraju intenzivirati.

Iako je zakonom garantovano, pravo na pomoć u kući i dnevni boravak ne ostvaruju se u mnogim lokalnim samoupravama. Pomoć u kući je uglavnom namenjena starijim osobama, dok se retko proširuje i na osobe sa invaliditetom. Usluge dnevnih boravaka su manje zastupljene od pomoći u kući i retke su opštine koje ih realizuju. Nedostatak odgovarajućih usluga čini da mladi ometeni u razvoju i njihove porodice nemaju adekvatnu društvenu podršku, što dovodi do iscrpljivanja i onako ograničenih resursa. Nedostatak odgovarajućih usluga pokazuje da mladi ometeni u razvoju i njihove porodice još uvek ne mogu da ostvare u potpunosti svoja zakonska prava.

³⁵ Publikacije: Hendikep je pitanje ljudskih prava, 2006; Položaj mladih sa hendikepom u srednjem obrazovanju, 2007; Promocija inkluzivnog visokog obrazovanja u Jugoistočnoj Evropi, 2006.

³⁶ UNDP (2007), Usklađivanje jaza između politike i prakse: servisi socijalne zaštite namenjeni osobama sa invaliditetom, materijal u štampi.

³⁷ Centar za razvoj inkluzivnog društva i Centar za monitoring i evaluaciju (2007), Istraživanje o zapošljavanju i samozapošljavanju osoba sa invaliditetom u Srbiji.

³⁸ UNDP (2007), Usklađivanje jaza između politike i prakse: servisi socijalne zaštite namenjeni osobama sa invaliditetom, materijal u štampi.

³⁹ Istraživanje o zapošljavanju i samozapošljavanju osoba sa invaliditetom u Srbiji, Centar za razvoj inkluzivnog društva i Centar za monitoring i evaluaciju, Beograd 2007.

Mladi koji žive u izbeglištvu i raseljenju

Kada je reč o mladima sa iskustvom izbeglištva, istraživanja rađena u našoj sredini ukazuju na njihov konstantno i diskretno slabiji školski uspeh.⁴⁰ Istraživanja upućuju na to da manji broj tih mladih završava srednje škole, a još manji fakultete, da su slabije socijalno integrisani, da imaju nisko samopoštovanje, da veliki broj živi u siromaštvu, naročito oni koji su smešteni u kolektivne centre.

Nepismena izbegla i raseljena lica uglavnom su iz romske populacije, pri čemu je broj Roma među izbeglicama mali. Pored toga, ranija istraživanja pokazuju da je obrazovna struktura izbeglih lica viša u odnosu na domicilno stanovništvo, kao i obrazovna struktura raseljenih Roma u odnosu na domicilnu romsku populaciju.

Stopa nezaposlenosti izbeglih i interno raseljenih lica je visoka i iznosi oko 32%, uz to se procenjuje i da 49% nezaposlenih nema nikakvo iskustvo i da ranije nije radilo.⁴¹ Međutim, ne može se sa sigurnošću reći koliko je izbeglih i interno raseljenih lica koristilo usluge NSZ pri zapošljavanju, ali na osnovu programa subvencija za samozapošljavanje u 2006. godini na konkursima je učestvovalo samo 98 lica iz ove kategorije nezaposlenih.

⁴⁰ Joksimović, S. & Milanović-Nahod, S. (1997). *School children in exile*. In G. Zindović-Vukadinović, B. Trebješanin & Krnjajić, S. (eds), *Children in the time of social crisis (22-36)*. Belgrade, Institute for educational research / Učenici u egzilu u Deca za vreme socijalne krize, Beograd, Institut za pedagoška istraživanja.

Krnjajić, Z. i Omčikus, S. (2004). Perspektiva učenika raseljenih sa Kosova i Metohije, u Plut, D. i Z. Krnjajić (ur), *Obrazovanje i društvena kriza: Dokument o jednom vremenu (135-185)*. Beograd, Institut za psihologiju.

Pavlov, T. (2007), *Porodica u raseljenju i škola.*, u Polovina, N., Bogunović, B. (ed), *Saradnja škole i porodice (156-173)*. Beograd, Institut za pedagoška istraživanja.

⁴¹ UNDP (2006), *At Risk: The Social Vulnerability of Roma, Refugees and IDPs in Serbia*, str. 6./Pod rizikom: Socijalna ranjivost Roma, izbeglica i interno raseljenih lica u Srbiji.

Mladi povratnici u procesu readmisije

U toku je povratak iz zemalja Zapadne Evrope građana Republike Srbije, uglavnom Roma sa teritorije AP Kosovo i Metohija, kojima je odbijen zahtev za azil ili ukinuta privremena zaštita. Prema procenama Saveta Evrope iz 2006. godine, u Republiku Srbiju će se vratiti između 100.000 i 150.000 ljudi. Značajan broj mladih ne govori ni srpski ni romski jezik, ne mogu da nostrifikuju diplome, a zbog nedostatka ličnih dokumenata imaju problema prilikom upisa u škole. Osnovni problemi koji se javljaju nakon njihovog povratka su: privremeno zbrinjavanje ukoliko nemaju svoju imovinu; pomoć u obezbeđivanju nedostajuće lične dokumentacije za ostvarivanje prava i stvaranje uslova za njihovu reintegraciju. Formiran je Savet za integraciju povratnika kao posebno telo Vlade i u toku je izrada Strategije za integraciju povratnika.

Osetljive grupe mladih s obzirom na pol

Mnogi životni ishodi, a među njima i putanja školovanja, izbor zanimanja i mogućnosti zapošljavanja, određeni su polom. Posebno su osetljive pojedine grupe mladih devojaka,

odnosno žena. Prema podacima MICS istraživanja (2005), na uzrastu od 15 godina 12,4% Romkinja su u braku, do 18 godina u braku ih je 45,9%. Mlade Romkinje su u pogledu obrazovanja jedna od najisključenijih grupa mladih. Takođe je važno istaći da se u Republici Srbiji i kroz formalni sistem školovanja (prevladava ženska radna snaga; nivo i način udžbeničkog predstavljanja polnih uloga) i druge obrazovne programe, još uvek stereotipno prikazuju žene i muškarce te da je potrebna veća zastupljenost sadržaja o ravnopravnosti polova (rodnoj ravnopravnosti).

Mladi roditelji, posebno mlade samohrane majke, predstavljaju rizičnu i isključenu grupu kada je u pitanju proces obrazovanja. Ova problematika povezana je i sa siromaštvom i vodi u novi krug siromaštva (loši uslovi za razvoj dece u sledećoj generaciji).

Razlike s obzirom na pol postoje i kada je reč o zdravlju i rizičnim ponašanjima. Nisu svi podjednako izloženi opasnosti za HIV infekciju. U društvima gde se epidemija širi heteroseksualnim putem, kao što je to u Republici Srbiji poslednjih nekoliko godina, mlade žene su više izložene riziku od HIV infekcije nego mladi muškarci. Žene su biološki više podložne infekciji nego muškarci, a često su i društveno ranjivije.

Kada je reč o bezbednosti mladih žena, evidentan je specifičan vid rodno zasnovanog nasilja. Prema istraživanju koje je sprovedeno između 1998. i 2003. godine i u kojem je učestvovalo 3825 srednjoškolaca oba pola (od 15 do 19 godina) iz 24 grada u Republici Srbiji, svaka osma devojka je prijavila da je bila seksualno maltretirana ili uznemiravana (silovanje, pokušaj silovanja, incest, ucenjivanje, zloupotreba položaja).⁴² U najvećem broju slučajeva, počinioci seksualnog zlostavljanja su poznati, a većina tih slučajeva je trajala više godina. Nijedan mladić nije prijavio takvo iskustvo, što ne znači da takvi primeri ne postoje. Većina opisanih primera nije prijavljena ni roditeljima, ni lekarima, ni centrima za socijalni rad. Samo 1% je prijavljen SOS telefonima i 16% policiji zbog niskog poverenja u institucije.⁴³

Podaci dobijeni u srednjim školama u Republici Srbiji 2007. godine⁴⁴ ukazuju na velike razlike između mladića i devojaka u pogledu bavljenja sportom. U tom uzrastu, više od polovine devojaka odustalo je od svakog oblika bavljenja sportom, pa i od rekreativnog. Samo 15% njih redovno trenira neki sport. Među mladićima, odustao je tek svaki peti, a 37% se redovno bavi sportom kroz treninge. Osim toga, kada se gleda vreme koje se posvećuje bavljenju sportom, podaci pokazuju da tokom nedelje mladić provede oko devet sati, a devojka više od četiri sata u sportskim aktivnostima. Takođe, rezultati istraživanja studentske populacije u AP Vojvodini⁴⁵ pokazuju da se mladići više bave sportom nego devojke.

Kada je reč o nezaposlenosti mladih i dugoročnoj nezaposlenosti, ugroženije su žene nego muškarci.

Seksualna orijentacija mlade ponekad može da dovede u osetljiv i ranjiv položaj. Tako su poznati slučajevi diskriminacije i različitih oblika nasilja nad mladima drugačije seksualne orijentacije, odnosno orijentacije na sopstveni pol.

⁴² Statistički podaci za period 1994-2004. Izvor: Pedagoško društvo Srbije u saradnji sa Incest trauma centrom.

⁴³ Brankovic, Biljana (2003) *Copyrighted Database on Family Violence and Sexual Violence against Women and Children*. Belgrade: Federal Agency for Intellectual

Property (na Srpskom)/ Zaštićena baza podataka o nasilju u porodici i seksualnom nasilju nad ženama i decom, Beograd, Federalna Agencija za Intelektualnu svojinu.

⁴⁴ Institut za psihologiju (2007), Svakodnevica mladih u Srbiji: snimak budžeta vremena, Beograd. Istraživanje je naručilo i finansiralo Ministarstvo omladine i sporta.

⁴⁵ AP Vojvodina (2007).

Mladi roditelji

Mladi roditelji su u riziku od obrazovne isključenosti što, posledično, doprinosi siromaštvu i stvaranju okvira da i njihova deca ostanu da žive u siromaštvu. Rano roditeljstvo povezano je i sa problemima stanovanja i teškoćama pri zaposlenju.

Mladi sa nerešenim stambenim statusom

Aktuelnu stambenu oblast u Republici Srbiji karakteriše nedostatak stambenog prostora u gradovima, nepostojanje javnog stambenog fonda, niska stopa stambene izgradnje, nedostatak dostupnog stambenog prostora na tržištu, prenaseljenost postojećeg stambenog fonda, veliki broj stanovnika koji žive u podstanarskim uslovima.

Stambeni problemi mladih mogu se posmatrati u odnosu na uzrasne kategorije. Mladi od 14-19 godina, koji još uvek nisu krenuli u proces potpunog osamostaljivanja, generalno se suočavaju sa problemima neadekvatnog stambenog prostora (nemaju odvojene sobe, prostor za učenje). Pored ovih, određene grupe mladih suočavaju se i sa problemima udaljenosti stanova u odnosu na javne servise (mladi koji žive u tzv. "divljim naseljima") ili sa niskom opremljenošću stanova (Romi, izbegla i raseljena lica u kolektivnom smeštaju).

Mladi stari od 20 do 30 godina nalaze se u procesu intenzivnog osamostaljivanja, prvenstveno u zapošljavanju i stanovanju. U ovoj starosnoj grupi kod roditelja živi 50% zaposlenih i 70% nezaposlenih.⁴⁶ Nemogućnost rešavanja stambenog statusa predstavlja jedan od osnovnih otežavajućih faktora za zasnivanje porodice.

⁴⁶ Strategija razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji, 2006.

Mladi bez roditeljskog staranja

U Republici Srbiji u ustanovama za decu i mlade bez roditeljskog staranja smešteno je 1450 dece i mladih.⁴⁷ Prema procenama, blizu 60% korisnika domova su adolescenti, od kojih se svaki deseti nalazi u završnoj fazi pred izlazak iz doma i osamostaljivanje.⁴⁸ Od ovog broja svega 15% se zaposli u momentu napuštanja zaštite, a u naredne tri godine taj broj se povećava samo za 2%.⁴⁹ Mladi u domovima, za razliku od njihovih vršnjaka iz prirodnih porodica, nisu dovoljno osposobljeni za samostalan život. Nedostatak osnovnih prosocijalnih veština, kao i pasivan pristup u zadovoljavanju ličnih potreba, većinu čini nedovoljno spremnim za integraciju u zajednicu. Mladi predugo ostaju u ustanovama, izlaze iz njih po sticanju punoletstva, odnosno završetka školovanja, najčešće bez organizovane podrške za obezbeđivanje adekvatnog smeštaja i zasnivanja radnog odnosa.

U skladu sa Konvencijom o pravima deteta (član 20) smeštaj u drugu porodicu i usvojenje su oblici zaštite i podrške koji imaju prednost u odnosu na smeštaj u ustanovu. Sve do 2000. godine situacija u Republici Srbiji bila je drukčija. Tek 2001. godine uspostavljen je odnos 50:50 između dece i mladih u hraniteljskim porodicama i domovima. U avgustu 2005. godine taj odnos je iznosio 65:35 u korist dece smeštene u porodicama. Iako se još uvek značajan broj dece i mladih bez roditeljskog staranja nalazi u domovima, istovremeno oko 700 obučениh hraniteljskih porodica čeka da primi decu na smeštaj.⁵⁰ Od ukupno oko 5000 mladih na smeštaju u institucijama i hraniteljskim porodicama, između 40 i 50% nalazi se van mesta prebivališta. Izdvajanje dece i mladih iz primarne lokalne zajednice dovodi do kidanja porodičnih, rodbinskih i prijateljskih veza, što otežava njihovu integraciju u novoj sredini.

⁴⁷ Ministarstvo za rad i socijalna pitanja, 2007.

⁴⁸ Priručnik za primenu DELTA programa, 2007.

⁴⁹ UG "GRIG", 2006.

⁵⁰ Ministarstvo za rad i socijalna pitanja, 2007.

Mladi ulice

Širom sveta ima oko 100 miliona dece i mladih koji su beskućnici.⁵¹ Prema podacima policije, broj dece i mladih koji žive ili rade na ulici u Republici Srbiji kreće se oko 400, od toga oko 200 u Beogradu.⁵² Sasvim pouzdano se može pretpostaviti da je ovaj broj neuporedivo veći. Ovi mladi uglavnom su lišeni bilo kakve organizovane pomoći i podrške, i u velikom su riziku da postanu žrtve trgovine ljudima.

⁵¹ Rice, F.P. & Dolgin K. G. (2002) *The Adolescent: Development, Relationships and Culture*. Boston: Allyn and Bacon/ Adolescent: razvoj, odnosi i kultura.

⁵² Žegarac, 2006

3.5. Izuzetna ispoljavanja i postignuća mladih

Podsticanje, razvijanje, prepoznavanje i vrednovanje izuzetnih ispoljavanja i postignuća mladih neophodno je za njihov razvoj i napredak društva.

Osnovni oblici podrške u okviru obrazovno-vaspitnog pristupa darovitim i talentovanim mladima, odnose se na: ubrzavanje školovanja, produbljivanje sadržaja nastavnih programa, ostvarivanje dodatnog rada i izdvajanje u posebne škole.

Postoje fondovi i fondacije na republičkom nivou (Fond za mlade talente Republike Srbije i Republička fondacija za razvoj naučnog i umetničkog podmlatka) kao i jedan broj fondova na lokalnom nivou, koji pružaju određenu finansijsku podršku podsticanju i razvijanju izuzetnih ispoljavanja mladih. Međutim, ne postoji objedinjen sistem stipendiranja i nagrađivanja, sa utvrđenim kriterijumima selekcije talenata na različitim nivoima. Propisima kojima je uređena oblast obrazovanja nisu precizirani načini i procedure identifikacije i praćenja darovitih i talentovanih učenika. Takođe, ne postoje posebna ulaganja u dodatne programe i rad sa darovitim, tako da se nagrađuju rezultati, dok sam proces podrške koji se odvija unutar obrazovnog sistema, prati velika podrška porodica darovite dece, ali ostaje na nivou entuzijazma još uvek pojedinačno motivisanih nastavnika.

Nedostaju i podaci o broju visokoobrazovanih mladih ljudi koji su otišli u inostranstvo.

Vanškolske organizacije u Republici Srbiji, koje se bave darovitim i talentovanim decom i mladima su Republički centar za talente (sa 14 regionalnih centara), Istraživačka stanica Petnica i Klub mladih matematičara Arhimedes. Osim ovih organizacija, u Beogradu, Novom Sadu i Pančevu postoje i dečiji kulturni centri koji imaju programe najčešće u oblasti umetnosti. Afirmisanje i podrška izuzetnim ispoljavanju mladih predstavlja jedan od osnovnih principa rada ovih ustanova. U ovoj oblasti pored organizacija državnog sektora, ima sve više aktivnosti koje iniciraju udruženja građana, strukovna udruženja i privatni sektor. Prilike da se pokažu i vrednuju izuzetna postignuća mladih su različite smotre, takmičenja, konkursi odnosno nagrade, diplome, priznanja i stipendije.

Mladima koji su talentovani neophodno je obezbediti podršku koja se zasniva na uvažavanju njihovih sposobnosti, potreba i uzrasnih osobenosti, kao i osobenostima pojedinih oblasti. Za podsticanje naučnog, stručnog i umetničkog podmlatka važno je uspostaviti relevantne kriterijume akademske i profesionalne uspešnosti na osnovu kojih bi se pratio profesionalni razvoj mladih, procenjivalo njihovo napredovanje, pružala primerena podrška i postavljali sve specifičniji standardi.⁵³

⁵³ Krnjić, Z. (2002): Intelektualna nadarenost mladih, Beograd, Institut za psihologiju.

3.6. Kvalitet provođenja slobodnog vremena mladih

Posebna vrednost programa namenjenih slobodnom vremenu mladih ogleda se u unapređivanju kvaliteta života i ostvarivanju prava na kvalitetan život, kao i u mogućnosti prevencije različitih bolesti zavisnosti i socijalno devijantnih ponašanja, kao što je narkomanija, alkoholizam, različiti oblici nasilničkog i delikventnog ponašanja.

Značaj aktivnosti u slobodno vreme za psihički, kognitivni i socijalni razvoj mladih prepoznat je u većini savremenih društava. Ovo je tematski veoma razuđena oblast aktivnosti koja pokriva učešće mladih u kulturi, uključenost u medijski i informatički prostor, zabavu, sportske aktivnosti, udruživanje mladih i njihovo delovanje kroz organizacije, asocijacije i neformalne grupe, kao i jedan deo obrazovnih aktivnosti van redovnog školovanja. Zato će se i u ovom dokumentu kvalitet slobodnog vremena razmatrati preko aktivnosti u ovim domenima. S obzirom na to da aktivnosti u slobodnom vremenu u velikoj meri doprinose emocionalnom i socijalnom razvoju mladih, važno je preduzeti sve mere da programi namenjeni slobodnom vremenu ne postanu sredstva indoktrinacije mladih ili njihovog isključivanja iz drugih aspekata socijalnog života.

Kako mladi organizuju slobodno vreme kojim raspolažu? Gotovo polovina srednjoškolaca (47%) slobodno vreme provodi u nestrukturiranom druženju sa vršnjacima. Pored vršnjaka, srednjoškolci slobodno vreme rado i često provode uz televizor (45,8%, uz mobilni telefon (32,8%) ili uz kompjuter (28,6%). Svaki peti srednjoškolac bavi se sportom, mali broj srednjoškolaca u slobodno vreme čita knjige ili prati događaje iz kulture, a još manji broj bavi se nekim vidom stvaralačkih aktivnosti.

Tipični načini provođenja slobodnog vremena i njihova učestalost vrlo su slični i na studentskom uzrastu.⁵⁴ Najčešća aktivnost je slušanje muzike (78%), zatim druženje (73%), pa izlasci (55%) i gledanje TV programa (45%). Sledi čitanje, pomaganje

roditeljima u kućnim poslovima i kulturne aktivnosti. Među ponuđenim, najmanje je zastupljeno članstvo u omladinskim i studentskim udruženjima i aktivnosti u KUD-ovima.

Ovakvu strukturu slobodnog vremena možemo oceniti kao siromašnu, a slobodno vreme kojim mladi raspolažu kao prostor za promociju vrednosti putem bogatije ponude, na primer u oblasti kulture, sporta ili obrazovanja. Iz perspektive mladih, najznačajnija prepreka za kvalitetno provođenje slobodnog vremena jeste nedostatak novca, a ovaj razlog je mnogo važniji za studente (navodi ga 65% studenata) nego za srednjoškolce (35%).

⁵⁴ Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu (2007): Korišćenje slobodnog vremena mladih u AP Vojvodini, Novi Sad

Kulturna potrošnja i stvaralaštvo mladih

Kulturna potrošnja i kulturno stvaralaštvo su sastavni deo slobodnog vremena mladih. Istraživanja u Republici Srbiji i zemljama u okruženju⁵⁵ (Hrvatska, Makedonija) pokazuju da su sadržaji visoke kulture (poseta pozorištima, bioskopima, muzejima i galerijama, odlasci na koncerte klasične muzike itd.) među najnepopularnijim aktivnostima. Prema istraživanju Instituta za psihologiju⁵⁶ oko 50% srednjoškolaca u Republici Srbiji gotovo nikad ne ide u pozorišta i muzeje. Oko 15% mladih koji na ta mesta idu nekoliko puta godišnje, verovatno idu sa školom. U posete pozorištima, galerijama i muzejima, koncertima klasične ili džez muzike, u okviru ukupne kulturne potrošnje, učestvuje oko 3-4% mladih. Oblici kulturnog stvaralaštva mladih još su ređi, odnose se na 2,5% mladih.

Najučestaliji oblik kulturne potrošnje je gledanje televizije (što čini oko 95% mladih, u proseku 2-3 sata dnevno), zatim slušanje muzike. Slede posete bioskopima (opadajući trend, jer televizijska i video ponuda preuzimaju sve veći broj posetilaca bioskopa) i odlasci na koncerte popularne muzike.

Što se tiče čitalačkih navika, podaci govore da mladi malo čitaju i knjige i novine, a 37.6% srednjoškolaca nije učlanjeno ni u jednu biblioteku. Za vreme letnjeg raspusta najveći broj srednjoškolaca ne pročitava nijednu knjigu.

Opšti profil kulturne potrošnje mladih u Republici Srbiji je relativno jasno izdiferenciran, a glavni izvori diferencijacije su socioekonomski status, odnosno materijalne mogućnosti roditelja, mesto porekla i stanovanja (u unutrašnjosti je daleko manja kulturna ponuda nego u većim gradovima), stepen obrazovanja i školski uspeh, uzrast i pol. Postoji izvesna povezanost i sa izborom profesije (mlade radnike uglavnom zanimaju manuelne aktivnosti, dok mladi stručnjaci imaju šira interesovanja).

⁵⁵ Ilišin, Vlasta ur. (2006): Mladi između želja i mogućnosti: položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije, Institut za društvena istraživanja, Zagreb.

Ilišin, Vlasta i Radin, Furio ur.(2002): Mladi uoči trećeg milenija, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb.

Ilišin, Vlasta (2006): Mladi u lokalnoj vlasti u Hrvatskoj: [do 29 god. - preko 29 god.], DIM, Zagreb.

Ilišin, Vlasta (2005): Mladi Hrvatske i europska integracija, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb.

Izmenjena i dopunjena Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom

životu, Strazbur, 2003.

Mihailović, S. i dr. (2004): Mladi zagubljeni u tranziciji, CPA/CPS; Beograd.

Mihailović, S. i Popadić, D. (2003): Omladina Srbije pred izazovima budućnosti, CPA/CPS, Beograd.

Mihailović, S. i dr. (2005): Pet godina tranzicije u Srbiji, SD klub i FES, Beograd.

⁵⁶ Institut za psihologiju (2007): Svakodnevnica mladih u Srbiji, Ministarstvo omladine i sporta i Institut za psihologiju, Beograd, preliminarni izveštaj.

Sport i rekreacija

Sport predstavlja sve forme fizičke aktivnosti koje kroz neobavezno ili organizovano učešće pojedinaca ima za cilj unapređenje fizičkog i mentalnog zdravlja, obrazovanja, socijalne povezanosti ili postizanja rezultata na takmičenjima svih nivoa.⁵⁷

S prelaskom iz detinjstva u adolescenciju menja se uloga sporta (to više nije spontana i kreativna aktivnost), kao i njegova razvojno-psihološka funkcija. Sport postaje pokretač vršnjačke socijalizacije. Ovo je, istovremeno, i prelazni period u kojem postoji opasnost naglog smanjenja interesovanja za sport.⁵⁸ Ukoliko se sport opaža kao kompetitivan, fizički naporan i zahtevan u pogledu vremena i ukoliko se koristi kao sredstvo vrednovanja osoba, mladi mogu da se osećaju nedovoljno sposobnim za takvo ulaganje. Ova opasnost preti svim kategorijama stanovništva, a devojčice i devojke svih uzrasta i iz svih socio-ekonomskih sredina jesu posebno ranjiva kategorija, jer ih i rodni stereotipi obeshrabruju u bavljenju sportom. Ilustracija za to su i podaci dobijeni u jesen 2007. godine u srednjim školama u Republici Srbiji,⁵⁹ koji ukazuju na velike razlike između dečaka i devojčica u pogledu bavljenja sportom.

Istraživački podaci Instituta za psihologiju govore da se u Republici Srbiji relativno mali broj mladih bavi sportom, organizovano ili rekreativno, u periodu srednje škole (61%).⁶⁰ Prema istraživanju Pokrajinskog sekretarijata za sport i omladinu, u AP Vojvodini je uključenost mladih još nepovoljnija: na osnovnoškolskom uzrastu sportom se bavi oko 50%, a na srednjoškolskom i studentskom uzrastu tek nešto više od 30% mladih.⁶¹ Svetski podaci pokazuju da do najvećeg pada u bavljenju sportom dolazi pri prelasku sa srednjoškolskog na fakultetsko školovanje.⁶²

Nastava fizičkog vaspitanja na visokoškolskim ustanovama u Republici Srbiji je ukinuta 1998. godine. Studenti nemaju svoje objekte za vežbanje i takmičenje na fakultetima, a čak ni matični fakulteti za sport nemaju dovoljan broj objekata za nastavu. Sistem organizovanih vannastavnih i takmičarskih aktivnosti nije adekvatno uređen na relaciji škola - jedinica lokalne samouprave - republika, a delovanje različitih institucija koje se bave sportskim aktivnostima je neusklađeno. Većina sportskih manifestacija namenjenih školskoj omladini izvodi se stihijski i nije adekvatno ispraćena od strane medijskih i marketinških agencija i javnih preduzeća.

Istovremeno, u Republici Srbiji postoji trend sve ranije "profesionalizacije" sporta - deca u sve mlađim uzrastima postaju članovi sportskih klubova i sve se ranije suočavaju sa selekcijom i organizovanom obukom. Bavljenje sportom, na taj način, umesto da bude masovna i igrovna aktivnost, postaje prestižna aktivnost dostupna samo odabranim, tako da je neretko kriterijum za bavljenje sportom socio-ekonomski status porodice.

Najučestaliji odgovor mladih na pitanje zašto se ne bave sportom jeste nedostatak vremena (46%). Među mladima su tradicionalno najpopularniji sportovi fudbal, košarka i odbojka, a slede tenis, plivanje i odlasci u teretanu. Sportske sale u školama i uređena igrališta u školskim dvorištima, po pravilu se, iznajmljuju čime postaju nedostupna za rekreativno i besplatno bavljenje sportom.

Ukratko, oslonci za razvoj sporta bili bi: sport je među mladima prepoznat kao vrednost i kao aktivnost kojom se podiže kvalitet života; održava ljude u dobroj kondiciji i dobrom fizičkom i mentalnom zdravlju; preventiva je bolestima, posebno bolestima zavisnosti, kao i socijalnoj isključenosti; razvija smisao za saradnju ali i takmičarski duh. Pojave i trendovi u sportu koji imaju negativne posledice po razvoj pojedinca jesu: rana selekcija; elitizam i ostavljanje po strani velikog broja dece i mladih; upotreba sporta kao sredstva vrednovanja ličnosti; nedostupnost; navijačke strasti koje vode u fizičko nasilje i netoleranciju.

⁵⁷ Savet Evrope, 2001

⁵⁸ *Sport Scotland Research Unit*, 2002, www.sportscotland.org.uk/ Odsek za istraživanja o sportu u Škotskoj.

⁵⁹ Institut za psihologiju (2007): Svakodnevica mladih u Srbiji: snimak budžeta vremena, Beograd.

⁶⁰ Institut za psihologiju (2007): Svakodnevica mladih u Srbiji: snimak budžeta vremena, Beograd.

⁶¹ Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu (2007): Korišćenje slobodnog vremena mladih u AP Vojvodini, Pokrajinski sekretarijat, Novi Sad.

⁶² *General Household Survey: UK Sport Participation, 1999/* Opšta anketa domaćinstava, Participacija u Sportu u Velikoj Britaniji.

3.7. Formalno i neformalno obrazovanje u funkciji profesionalnog, ličnog i društvenog ostvarivanja mladih

Mladost je period intenzivnog sticanja znanja i veština u okviru različitih oblika formalnog i neformalnog učenja.

Gledano iz društvenog ugla, stepen razvoja obrazovanja je pokazatelj društvenog, kulturnog i ekonomskog razvoja zemlje. Istovremeno, brži razvoj zemlje i njena uspešna integracija u međunarodnu zajednicu podrazumeva pismeno, obrazovano i radno osposobljeno stanovništvo. U tom smislu, obrazovanje mladih je prioritetan zadatak države.

Pored propisa koji uređuju oblast obrazovanja i brojnih strategija u kojima se razmatra obrazovanje, postavlja se pitanje zbog čega se i ova strategija bavi obrazovanjem. Odgovori na ovo pitanje mogu biti mnogobrojni, a ističu se tri stanovišta koja se ocrtavaju kroz konsultativni proces, postojeća dokumenta, istraživanja i iskustva:

(1) u okviru konsultativnog procesa i iz okvira svoje životne svakodnevice mladi su izdvojili ovu oblast kao oblast od prioritetnog značaja, budući da je obrazovanje bazični i samoodređujući razvojni i životni oslonac;

(2) mladi ukazuju da rešenja iz postojećih propisa koji uređuju oblast obrazovanja nemaju očekivane neposredne učinke na obrazovni prostor u kojem se kreću;

(3) zbog dugogodišnje izolacije zemlje mladi nemaju sveobuhvatnu sliku o promjenama koje su se desile i koje se dešavaju u svetskom obrazovnom prostoru.

U Republici Srbiji u 2007. godini za obrazovanje je izdvojeno 3,5% BDP⁶³ što je znatno manje od preporučenih 6% koliko iznosi izdvajanje za obrazovanje u zemljama OECD-a.

Nakon skoro 60 godina postojanja ustavom i zakonom garantovanog obaveznog i besplatnog osnovnog obrazovanja i vaspitanja za sve, u Republici Srbiji ipak ima 3,4% nepismenih stanovnika i 22,3% bez potpune osnovne škole.⁶⁴ Među mladima starosti od 15 do 30 godina ima čak 0,6% nepismenih, a bez potpune osnovne škole ih je 4,70%.

Stopa završavanja osnovne škole u periodu od 2000. do 2006. godine iznosila je između 92% i 99%, dok je stopa nastavka školovanja nakon osnovne škole bila između 97% i 99%.⁶⁵ Međutim, procenjuje se da su obe stope realno niže, posebno ako se ima u vidu nepostojanje statističkih podataka o broju građana koji nisu registrovani i samim tim ne mogu da ostvare pravo na obrazovanje. Završavanje osnovnog obrazovanja je jedan od prioritarnih zadataka Milenijumskih ciljeva razvoja,⁶⁶ a realizacija ovog cilja je od posebnog interesa za mlade.

Većina zemalja koje imaju razvijen obrazovni sistem i uvedeno obavezno osnovno obrazovanje nastoje da prošire obaveznost i na srednje obrazovanje, kao i da povećaju obuhvat u visokoškolskom obrazovanju i obrazovanju odraslih. Prema podacima popisa iz 2002. godine obrazovna struktura stanovništva starosti od 15 do 30 godina (populacija mladih) je sledeća: bez završene osnovne škole je 5%; sa završenom osnovnom školom je 33%; sa završenom srednjom stručnom školom u dvogodišnjem i trogodišnjem trajanju jeste 14%; sa završenom srednjom stručnom školom u četvorogodišnjem trajanju jeste 31%; sa završenom gimnazijom je 9%; sa završenom višom školom je 2%; sa završenim visokim obrazovanjem je 3%, dok je ovaj podatak nepoznat za 3 % mladih.

Stopa odustajanja⁶⁷ u srednjem obrazovanju iznosi 2,3% za 2005/2006. godinu.

Kad je reč o prelasku sa srednjeg na više i visoko obrazovanje, bruto stope upisa dosežu visoke iznose (za 2006/2007. stopa iznosi 64,7%). Iako se veliki broj mladih upisuje na fakultete, studira se dugo (u proseku šest godina), a mali broj završava studije u roku (u 2006. godini 21,7 %). Međutim, treba istaći da prosečna dužina studiranja pokazuje trend opadanja, od 6,46 (1997) na 5,64 godine (2006), dok procenat onih koji studije završavaju u roku pokazuje trend porasta (od 2002).

Navedeni podaci upućuju na neophodnost većeg uključenja mladih na svim nivoima školovanja, kao i na neophodnost stvaranja uslova i mehanizama koji bi podsticali vraćanje u sistem onih koji su odustali od školovanja. Ova konstatacija je posebno značajna kada je reč o nemalom broju mladih koji žive u posebno teškim uslovima i kojima su obrazovne mogućnosti nedostupne, teško dostupne ili vrlo ograničene; ili su tokom školovanja izloženi različitim vrstama diskriminacije.⁶⁸

Izuzetno je važno pratiti i indikatore koji govore o kvalitetu obrazovnih postignuća. Međunarodna i nacionalna ispitivanja⁶⁹ ukazuju na nedovoljan kvalitet obrazovnih postignuća učenika na kraju osnovnog obrazovanja u Republici Srbiji, tj. na daleko bolje vladanje reproduktivnim znanjima u odnosu na ona koja imaju visoku vrednost za dalje učenje i snalaženje u svakodnevnim situacijama. Istraživanja pokazuju da mladi ulaze u

sistem srednjeg obrazovanja bez kvalitetne podloge za nastavak školovanja i snalaženje u savremenom društvu. Neophodno je odrediti opšte i stručne kompetencije koje mladi treba da imaju na kraju svakog nivoa obrazovanja.

Opređenost zemlje ka unapređivanju kvaliteta obrazovnih postignuća prepoznaje se kroz učešće Republike Srbije u međunarodnim ispitivanjima i formiranje relevantnih institucija i mehanizama za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja.

Mladi su suočeni sa brojnim promenama životne svakodnevice koje su najizraženije u sferi rada i koje zahtevaju brzo i fleksibilno prilagođavanje obrazovnog sistema uslovima tranzicije. U našem društvu učenje van obrazovnih institucija posmatra se kao kompenzatorno. Evropska dokumenta⁷⁰ i preporuke upućuju na uzajamni odnos formalnog i neformalnog obrazovanja.

Raznorodne potrebe mladih za učenjem zahtevaju proširivanje obrazovnih mogućnosti. Prepoznavanje, podržavanje i efektivna kontrola kvaliteta i praćenje različitih neformalnih obrazovnih programa jesu put ka zadovoljavanju ovih potreba mladih.

Proces formiranja novog obrazovnog prostora Evrope je u toku, a preporuke, kao i pouke dosadašnjih iskustava, predstavljaju dobru osnovu za razumevanje obrazovnih aktivnosti u okviru ove strategije. Reč je, pre svega, o afirmaciji doživotnog učenja, o povezivanju formalnih i neformalnih oblika obrazovanja i o razvijanju kvalitetnih programa formalnog i neformalnog učenja.

U Republici Srbiji svaka mlada osoba, bez obzira na društvenu grupu kojoj pripada, životne uslove ili pol, treba da ima jednaku priliku i dovoljno stimulativne uslove da se kvalitetno obrazuje i da doprinese izgradnji društva zasnovanog na znanju.

⁶³ Izveštaj o implementaciji Strategije za smanjenje siromaštva u Srbiji, 2007.

⁶⁴ Popis 2002, Republički zavod za statistiku,

⁶⁵ Statistički godišnjak 2007, Republički zavod za statistiku.

⁶⁶ Milenijumski ciljevi razvoja u Republici Srbiji 2006.

⁶⁷ Stopa odustajanja se računa kao odnos razlike broja učenika na početku i na kraju školske godine i broja učenika na kraju školske godine.

⁶⁸ Analiza statističkih pokazatelja i relevantnih istraživanja o problemima sa kojima se u obrazovanju susreću grupe mladih pod rizikom od socijalne isključenosti data je u poglavlju 3.1.4. Životne šanse svih grupa mladih i rizici od socijalne isključenosti i nejednakosti.

⁶⁹ Janjetović, D., D. Malinić, O. Tošić (2005). Postignuća učenika u istraživanju TIMSS-2003 u svetu i u Srbiji, Pavlović Babić, D. (2007): Preliminarni izveštaj o postignućima učenika iz Srbije na OECD&PISA 2006 testiranju, Institut za psihologiju, Beograd, www.pisaserbia.org; Havelka, N. i saradnici (1990): Efekti osnovnog školovanja, Beograd, Institut za psihologiju.

⁷⁰ (2004) *Council of Europe and European Commission: Pathways Toward Validation and Education, Training & Learning in the Youth Field*/ Savet Evrope i Evropska Komisija: Putevi ka validaciji i obrazovanju, obuka i učenje u omladinskom polju.

(2006) *Recognition of the Council of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the recognition of the value of the non-formal and in-formal learning within the European youth field*; *Official Journal of the European Union C168/1* / Priznanje odbora predstavnika vlada zemalja članica o

vrednosti neformalnog obrazovanja u oblasti evropske omladine.

(2006) *Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning; Official Journal of the European Union C 394/10 and Anex L 394/13* Preporuke Evropskog parlamenta i saveta o najvažnijim sposobnostima za doživotno učenje, Zvanični žurnal Evropske unije.

3.8. Zapošljavanje, samozapošljavanje i preduzetništvo mladih

Naročito nepovoljnu sliku o statusu mladih na tržištu rada daje stopa nezaposlenosti mladih koja je daleko viša od prosečne stope nezaposlenosti radno aktivnog stanovništva.

Pitanje zapošljavanja mladih je od izuzetnog značaja u svakom društvu. U konsultativnom procesu u toku izrade ove strategije posebno se bavilo ovom temom, a u ishodu konsultativnog procesa izdvojen je i problem regionalnih razlika. Analiza stanja u ovoj oblasti uključuje nekoliko bitnih aspekata: mladi na tržištu rada, oblik zaposlenja, neformalno zapošljavanje, uticaj obrazovanja na zaposlenost, karijerno vođenje i savetovanje mladih, aktivne mere i programi zapošljavanja, razvoj preduzetništva i politika zarada.

Mladi na tržištu rada

Stopa aktivnosti mladih na tržištu rada je niska. Prema podacima Ankete o radnoj snazi⁷¹ u 2006. godini stopa aktivnosti mladih od 15 do 24 godine starosti je iznosila 37,4%, od čega za žene 30,1%. Pored toga što je blago povećana u odnosu na 2005. godinu, kada je iznosila 35,8%, ova stopa je daleko niža nego u članicama EU - 25, gde 45,1% mladih aktivno učestvuje na tržištu rada. Razlozi za nisku stopu aktivnosti mladih na tržištu rada su: odlaganje rada zbog školovanja; niska stopa učešća žena; nedovoljan nivo kvalifikacija ili neodgovarajuće obrazovanje za one koji ga nisu stekli tokom školovanja, ili su prekinuli školovanje ali nisu uspostavili vezu sa tržištem rada i pripadnost ruralnim sredinama.⁷²

Dakle, ukoliko mlade posmatramo kroz generacije, počevši od tinejdžera do zrelijeg životnog doba, situacija se značajno menja. U grupi mladih do 19 godina na tržištu rada je aktivno svega 1/5 lica, u starosnoj grupi od 20 do 24 godine aktivno je 53,6% mladih, a u grupi od 25 do 29 godina 75,1%. Ukupno gledano, stopa aktivnosti mladih od 15 do 29 godina iznosi svega 49,5%, naspram 63,6% za ukupnu populaciju sposobnu za rad.

Naročito nepovoljnu sliku o statusu mladih na tržištu rada daje stopa zaposlenosti koja je daleko niža od proseka za radno aktivno stanovništvo. Naime, u 2006. godini stopa zaposlenosti mladih (od 15 do 29 godina) iznosila je svega 30,1%, pri čemu je naročito bila niska stopa zaposlenosti mladih žena (23,4%). Stopa zaposlenosti radno sposobnog stanovništva u Republici Srbiji iznosila je 49,9%. Ovakve tendencije prati i zabrinjavajuće visoka stopa nezaposlenosti mladih koja je u 2006. godini iznosila 39,2%, dok je istovremeno 44,4% mladih, radno sposobnih žena bilo nezaposleno. S obzirom na neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada, mladima je veoma teško da nađu posao bez obzira na dostignuti nivo obrazovanja. Naime, većina mladih je dugoročno nezaposlena, s tim da blizu 4/5 mladih čeka na zaposlenje duže od godinu dana. Takođe, veoma je visok priliv mladih na tržište rada koji prvi put traže zaposlenje, što u osnovi doprinosi rastu nacionalne stope nezaposlenosti.

⁷¹ Republički zavod za statistiku (2006): Anketa o radnoj snazi.

⁷² ILO (2007) *Situation Analysis of Youth Employment in the Republic of Serbia.* / Situaciona analiza zapošljavanja mladih u Republici Srbiji.

Oblik zaposlenja

Većina mladih zasniva svoj prvi radni odnos kod poslodavca, tako da 79% mladih radi za platu, dok je daleko manji broj onih koji se opredele za samozapošljavanje (11%), a ostali su pomažući članovi u domaćinstvu, bilo na poljoprivrednim gazdinstvima, bilo u radnjama. Posmatrano po polu, situacija je nešto drukčija, budući da se veći procenat mladih žena, tražeći siguran posao, opredeljuje za zaposlenje kod poslodavca, dok veoma mali procenat žena ima sklonost ka započinjanju sopstvenog poslovanja (5,6%).

Neformalno zapošljavanje

Veliki broj mladih je uključen u neformalno tržište rada. U 2005. godini stopa neformalnog zapošljavanja mladih iznosila je 52,1%, dok je ukupna stopa neformalne zaposlenosti iznosila 26,7% među radnicima koji primaju zaradu. Osnovno obeležje mladih u neformalnom sektoru jeste nizak nivo obrazovanja, pri čemu 86,4% lica bez formalnog obrazovanja učestvuje na neformalnom tržištu rada ili 65,8% onih koji imaju završenu samo osnovnu školu. Najniža stopa neformalnog zapošljavanja je među mladima sa višim i visokim obrazovanjem (15,9%).⁷³ Visoko učešće angažovanja mladih na neformalnom tržištu rada povezano je sa niskim zaradama i slabim mogućnostima napredovanja, te sporijim razvijanjem kvalitetnih radnih veština.

⁷³ Svetska banka (2006), Srbija: Procena tržišta rada, Izveštaj br. 36576-YU, str. 40.

Uticaj obrazovanja na zaposlenost

Obrazovanje, ili bolje rečeno, profil obrazovanja je jedna od presudnih odrednica u budućem statusu mladih na tržištu rada. Neposredovanje odgovarajućih kvalifikacija osnovni je uzrok nezaposlenosti mladih u Republici Srbiji danas. Podaci NSZ za 2006. godine pokazuju da 30% nezaposlenih mladih spada u nekvalifikovanu ili polukvalifikovanu radnu snagu, tj. lica bez zanimanja i stručnosti, 62% su lica sa trećim i četvrtim stepenom srednje škole, dok su 8,6% mladi sa višim i visokim obrazovanjem neodgovarajućih obrazovnih profila, za kojima postoji slaba tražnja na tržištu rada. Kvalifikaciona struktura mladih nezaposlenih žena je nešto nepovoljnija. Naime, među nezaposlenim mladim ženama koje čine 55% nezaposlenih mladih, 30,4% su lica bez kvalifikacija, 59,3% žena poseduje srednje stručno obrazovanje, dok je 10,3% mladih nezaposlenih žena sa višim i visokim obrazovanjem.

Dakle, na bolje šanse za zapošljavanje mladih ne utiče samo nivo već i profil i kvalitet obrazovanja. Visok nivo obrazovanja u manjoj meri sprečava prelazak lica iz statusa nezaposlenosti u status neaktivnosti. Tako 12,7% mladih sa višim i visokim obrazovanjem ne učestvuje u radnoj snazi, dok je samo 11% mladih sa ostalim oblicima obrazovanja isključeno sa tržišta rada.⁷⁴

Analize uticaja obrazovanja na zapošljavanje mladih⁷⁵ ukazuju na to da se može očekivati rastući jaz između nivoa obrazovanja i veština, usled toga što će restrukturirani

korporativni sektor, ali i sektor malih i srednjih preduzeća, u nastojanju da opstanu na tržištu, tražiti nova znanja koja obrazovni sistem neće biti u stanju da pruži ukoliko ne bude pratio potrebe moderne privrede. Stoga, reformu školskog sistema treba uskladiti sa potrebama za radnom snagom na nivou nacionalne ekonomije, ali i regionalnih tržišta rada, a obrazovne programe postaviti fleksibilno.

Koncept društveno odgovornog poslovanja samo je jedan od mogućih načina koji vodi ka rešavanju problema nezaposlenosti i neformalnog rada mladih, kao i unapređivanju kvaliteta zasnovanog radnog odnosa. Deo poslovnog sektora, kao i određena poslovna udruženja već sprovode različite aktivnosti (kao što su organizovane posete privrednim društvima, seminari i sl.) u cilju izgrađivanja praktičnih i primenljivih znanja. Kako su ovakva znanja i veštine mladima neophodna, važno je podsticati dalju saradnju sa kompanijama i poslovnim udruženjima koja neguju društveno odgovorno poslovanje i podstiču mlade da se pripreme za sferu rada.

Poslodavce takođe treba upoznati sa mogućnostima saradnje sa najtalentovanim mladim ljudima koji su nosioci društvenog i ekonomskog prosperiteta zemlje, ali treba i pratiti potrebe mladih za daljim usavršavanjem.

Karijerno vođenje i savetovanje mladih obuhvata pružanje pomoći mladima u školama i na fakultetima i to o izboru smera i zanimanja, zatim daljeg obrazovanja, zapošljavanja kao i usmeravanja mladih u programe obuka i dodatnog obrazovanja.

Dakle, efikasno sprovođenje politike zapošljavanja moguće je samo uz neposrednu spregu obrazovnog sistema i institucija tržišta rada. Kroz mere informisanja i savetovanja za zapošljavanje, koje podrazumevaju da su za lica koja su u njih uključena prethodno urađene procene zapošljivosti i sačinjeni individualni planovi zapošljavanja, tokom 2006. godine. prošlo je 43,8% ukupnog broja nezaposlenih mladih. Kada je reč o ostalim merama aktivnog traženja posla, većina mladih učestvuje u traženju posla preko klubova za traženje posla (72,8%) , zatim putem pohađanja obuka za aktivno traženje posla (64,1%) i na sajmovima zapošljavanja (52,1%) , dok treninge samoeftektivnosti kao meru aktivnog traženja posla pohađa mali broj mladih (12,7%).

⁷⁴ ILO (2007), *Situation Analysis of Youth Employment in the Republic of Serbia / Situaciona analiza zapošljavanja mladih u Republici Srbiji*, nacrt.

⁷⁵ Arandarenko, M. (2006), Pregled pitanja vezanih za tranziciju od škole do posla u Srbiji, neobjavljeni materijal iz novembra 2006.

Aktivne mere i programi zapošljavanja

U 2006. godini NSZ je obuhvatila 7.245 mladih programima obuka i dodatnog obrazovanja (uključujući funkcionalno osnovno obrazovanje odraslih, programe za pripravnike i praktikante volontere, obuke, prekvalifikaciju i dokvalifikaciju, novčanu pomoć za zapošljavanje postdiplomaca, obuke u virtuelnim preduzećima). Iako je u program funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih u 2006. godini bio uključen mali broj lica, 83,1% su bili mlađi od 30 godina. S obzirom na samu svrhu programa za pripravnike, pripravnike-volontere i praktikante-volontere najveći broj mladih ispod 30 godina učestvuje u ovim programima, i to 66,2% u programima subvencija za pripravnike, i po 81,1% i 67,2% u programima za pripravnike-volontere i praktikante-volontere.

Učešće mladih u programima obuka (strani jezici, obuke za rad na računarima) kreće se na nivou polovine svih učesnika, dok je nešto viši procenat mladih koji prolaze kroz obuke u virtuelnim preduzećima (63,7%). Novčanu pomoć za poslediplomce koristilo je 78% mladih, dok je kroz prekvalifikaciju i dokvalifikaciju prošlo 46,8% mladih. Nepovoljno je saznanje da skoro polovina mladih u odnosu na ukupan broj korisnika ove aktivne mere, svoja dodatna znanja stiče kroz prekvalifikacije i dokvalifikacije, što dodatno svedoči da treba ubrzati reforme obrazovnog sistema.

Tokom 2006. godine uvedena je podsticajna poreska politika zapošljavanja mladih usmerena ka poslodavcima. Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje ("Službeni glasnik RS", br. 84/04, 61/05, 62/06 i 7/08) uvedena su oslobođanja od plaćanja doprinosa za obavezno socijalno osiguranje za ove kategorije mladih ispod 30 godina: nezaposlena lica koja zasnivaju prvi radni odnos kao pripravnici i lica koja su imala ranije zaposlenje, i neposredno pre ponovnog zapošljavanja su bila na evidenciji NSZ najmanje tri meseca bez prekida, kao i za osobe sa invaliditetom. Prema podacima NSZ, tokom perioda od septembra do decembra 2006. godine, po osnovu ovih podsticajnih mera zaposlilo se ukupno 2.438 lica mladih od 30 godina, zatim 738 pripravnika koji zasnivaju prvi radni odnos i 23 osobe sa invaliditetom. S obzirom na značajan budžetski efekat, primena ove aktivne mere zahteva pažljivo dodavanje sredstava.

Međutim, nisu sve aktivne mere i programi zapošljavanja za mlade dovoljno zastupljeni na regionalnim tržištima rada. Naime, u Beogradu se realizuje između 20% i 30% ukupnih mera i programa APZ. Pristup u razvijanju i uvođenju aktivnih mera i programa zapošljavanja na regionalna tržišta rada je vertikalna, tj. većina aktivnih mera se najpre uvede za korisnike u Beogradu, a zatim se iskustva prenose i na ostale regije. Stoga je sasvim opravdan zahtev mladih da se aktivne mere i programi zapošljavanja spuste do nivoa svih jedinica lokalne samouprave, a naročito do onih lokalnih samouprava koje nemaju adekvatne srednje škole ili gde učešće mladih u ukupnom broju nezaposlenih značajno nadmašuje nacionalni prosek.

Razvoj preduzetništva

Nedovoljno se razvijaju preduzetničke veštine kod mladih, kao i njihovo uključivanje u programe samozapošljavanja, što je rezultat nepostojanja adekvatnih obrazovnih programa u srednjim školama (izuzev uvođenja nastavnih sadržaja u pilot odeljenja) koji bi podsticali razvijanje preduzetništva kod mladih. Stoga je neophodno kreirati posebne programe za mlade kojima bi se podsticalo omladinsko preduzetništvo. U 2006. godini učešće mladih u regionalnim programima zapošljavanja i programima subvencija za samozapošljavanje kretalo se na nivou od oko 2/5 svih korisnika, što je ispod proseka za grupu programa kojima se razvijaju preduzetništvo i samozapošljavanje kod mladih.

Međutim, ipak bi se moglo zaključiti da su mladi zainteresovani za razvijanje sopstvenog poslovanja, budući da ih je veliki broj pohađao obuke za preduzetnike u okviru Agencije za MSPP (86,8%) od ukupnog broja učesnika su bili mladi. Posebnim programima, nacionalnim i lokalnim, takođe treba podsticati inovativnost kod mladih i pružati podršku onim projektima koji na dugoročno održiv način podstiču zapošljavanje i lokalni ekonomski razvoj.

Politika zarada

Minimalnu zaradu u Republici Srbiji utvrđuje jedinstveno, dva puta godišnje, Socijalno-ekonomski savet Republike Srbije, koji čine predstavnici Vlade, Unije poslodavaca Srbije i reprezentativnih sindikata (Ujedinjeni granski sindikat "Nezavisnost" i Savez samostalnih sindikata Srbije). Minimalna zarada se kreće u visini od oko 40% prosečne neto zarade utvrđene na nivou nacionalnog proseka. S obzirom na to da mali procenat zaposlenih prijavljuje prosečnu zaradu nižu od minimalne,⁷⁶ ne postoji bojazan da će minimalna zarada imati negativan uticaj na zapošljavanje niskokvalifikovanih radnika i radnika bez kvalifikacija, koji čine značajan broj nezaposlenih mladih. Kako iste analize pokazuju, nisko postavljena linija minimalne zarade u odnosu na prosečnu čini je neobavezujućom, i samim tim faktorom koji nema značajnijeg uticaja na ukupnu zaposlenost, kao ni na zaposlenost niskoproduktivnih nekvalifikovanih radnika ili mladih.

Nedostatak radnog iskustva i visok procenat mladih angažovanih u neformalnom sektoru, koji nudi niske zarade, pored dostignutog nivoa obrazovanja, osnovni su faktori razlika u zaradama mladih i ostalih zaposlenih. Uvažavanje individualnih socijalno-ekonomskih karakteristika mladih zaposlenih pomaže u sagledavanju jaza u zaradama, koji iznosi oko 16%.⁷⁷

⁷⁶ Svetska banka (2006): Srbija: Procena tržišta rada, Izveštaj br. 36576-YU, str. 32.

⁷⁷ Svetska banka (2006): Srbija: Procena tržišta rada, Izveštaj br. 36576-YU, str. 41-42.

3.9. Bezbednost mladih

Mladi su među najčešćim žrtvama ali i počiniocima krivičnih dela.

Ustav Republike Srbije garantuje svim građanima pravo na ličnu slobodu i bezbednost. Bezbednost predstavlja preduslov za lični razvoj mladih. Stabilizacija i demokratizacija političkih prilika od 2000. godine do danas znatno su poboljšali bezbednost svih građana, pa tako i mladih ljudi. Ipak, analiza aktuelnog stanja pokazuje da njihova bezbednost još uvek nije na zadovoljavajućem nivou. Najznačajnije izazove, rizike i pretnje po bezbednost mladih predstavljaju kriminal, nasilje i saobraćajne nezgode.

Kriminal

Kriminal je neizostavan pratilac svakog društva, kroz sve epohe njegovog razvoja. Mladi su među najčešćim počiniocima ali i žrtvama krivičnih dela. Faktori koji doprinose kriminalitetu među mladima jesu, između ostalog, visoka stopa nezaposlenosti, laka dostupnost vatrenog oružja, kao i urušen sistem vrednosti.⁷⁸ Takođe, mnoga istraživanja, kako inostrana, tako i domaća, ukazuju na to da ekonomsko propadanje i socijalna polarizacija utiču na porast opšte stope kriminaliteta. Mladi su kao počinioci krivičnih dela (najčešće osobe muškog pola) i kao žrtve (najčešće osobe ženskog pola) zastupljeni u svim vidovima kriminala, a posebno kada se radi o trgovini narkoticima, ljudima kao i drugim deliktima sa elementima nasilja. Na primer, preko 90% identifikovanih žrtava trgovine ljudima u Republici Srbiji čine osobe mlađe od 30 godina, uglavnom ženskog pola, a u poslednje vreme među njima ima sve više domaćih državljanke.

Problem kome je posebno potrebno posvetiti pažnju jeste maloletnička delikvencija. Iako je sam fenomen maloletničkog kriminala poslednjih godina u opadanju, prilikom izvršenja pojedinih krivičnih dela kod maloletnih počinilaca beleži se visok stepen

agresivnosti. Krivični postupak pokreće se samo za maloletnike iznad 14 godina starosti, dok lica ispod ove starosne granice, kao krivično neodgovorna, potpadaju pod isključivu nadležnost organa starateljstva (centara za socijalni rad). Realizacija vaspitnih naloga i mera predviđenih zakonom zahteva partnersku i koordinisanu saradnju socijalnih, obrazovnih, zdravstvenih službi i drugih subjekata u zajednici. Zbog nedostatka odgovarajuće međusektorske saradnje, kao i neadekvatnog sistema praćenja izrečenih vaspitnih mera, nepostojanja sistemski uređene saradnje i nerazvijenog sistema praćenja izrečenih vaspitnih mera i naloga, sudovi retko izriču ove mere.⁷⁹

Još uvek nisu stvoreni preduslovi za odgovarajuću primenu odredaba Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, u delu koji se odnosi na vaspitne naloge i vaspitne mere prema maloletnicima, jer nisu doneti svi neophodni podzakonski akti.

⁷⁸ Prema podacima MUP iz novembra 2007. godine u Republici Srbiji registrovano je oko 1.075.000 komada vatrenog oružja, koje je u posedu oko 700.000 građana. Prema evidenciji ovog ministarstva, od navedenog broja, u posedu građana starosti od 18 do 30 godina nalazi se 23,328 komada vatrenog oružja čiji su vlasnici 17.966 lica. Takođe, prema podacima UNDP za 2005. godinu, u Srbiji pored registrovanog ima još i oko 900,000 komada neregistrovanog vatrenog oružja. Izvor istraživanja "Živeti sa nasleđem". Dostupno na: http://www.seesac.org/reports/SerbianSurvey_bcs.pdf

⁷⁹ U 2006. godini izrečeno je 116 vaspitnih naloga i posebnih obaveza, što predstavlja samo 0,7% izrečenih mera. Podaci su dobijeni na osnovu analize podataka centara za socijalni rad o socijalnoj i porodično pravnoj zaštiti.

Nasilje

Tokom nekoliko poslednjih godina, ekonomska, socijalna i politička stabilizacija doveli su do opšteg smanjenja nasilja nad mladima. Međutim, iako ne postoji sveobuhvatno istraživanje, po mnogim ocenama u Republici Srbiji su široko rasprostranjeni različiti oblici nasilja među mladima i nad mladima. Mladi su izloženi nasilju u porodici, u partnerskom odnosu, u školi, medijima, institucijama za smeštaj, brigu i vaspitavanje u zajednici i na radu. Nasilnici su kako odrasli, koji su odgovorni za vaspitavanje i obrazovanje mladih, uključujući i porodicu, tako i vršnjaci. Mladi su žrtve svih oblika nasilja kao pratećeg efekta kriminala ili usled diskriminacije zbog seksualne ili političke orijentacije, etničke, verske ili nacionalne pripadnosti. Takođe, nove tehnologije kao što su mobilni telefoni i Internet otvaraju prostor za nove forme nasilja. Nasilje se ne prijavljuje iz straha, usled osećanja stida, zato što ga mladi doživljavaju kao "normalno" ili pak usled nedostatka poverenja da će odgovorne ustanove adekvatno reagovali.

Nasilje u porodici je dugo u Republici Srbiji bilo tabu tema o kojoj se u javnosti nije mnogo govorilo. Međutim, u poslednjih nekoliko godina ova tema sve više zaokuplja pažnju javnosti i državnih ustanova. Mere za sprečavanje nasilja u porodici i zaštitu od zlostavljanja i zanemarivanja dece i mladih definisane su u odgovarajućim zakonima (Porodični zakon, Krivični zakonik). Donet je Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, kao i više posebnih protokola. Započeta je procedura usvajanja Nacionalne strategije za prevenciju i zaštitu od nasilja. Ipak, država još uvek nije uspostavila sistematičan način prikupljanja i objavljivanja statističkih podataka o učiniocima i žrtvama porodičnog nasilja, zbog čega je jako teško pratiti tendencije. Takođe, brojna istraživanja koja su na tu temu sprovedena pokazala su da je nasilje u

porodici opšta i široko rasprostranjena pojava sa tendencijom porasta prijavljivanja.⁸⁰ Počinioci nasilja su u najvećem broju slučajeva muškarci, a žrtve uglavnom žene. Takođe, značajan broj žrtava su deca i mladi.⁸¹

Nasilje se takođe dešava u školi i institucijama za rezidencijalni smeštaj mladih. Vršnjačko nasilje je sve učestalije. Oko 65% učenika se barem jednom u tri meseca nađe u ulozi žrtve vršnjačkog nasilja, dok 44% učenika pami da je tokom školovanja lično doživelo nasilje.⁸² Osim toga, izdvaja se i problem masovnih tuča u školskim objektima i u njihovom okruženju.⁸³ Mladi u ustanovama za rezidencijalni smeštaj izloženi su rizicima od različitih formi nasilja i zanemarivanja. Iako su poslednjih godina učinjeni početni koraci u pravcu deinstitucionalizacije i humanizacije uslova života, stanje je još uvek nezadovoljavajuće sa stanovišta infrastrukturnih, materijalno-tehničkih i kadrovskih kapaciteta. Mladi se predugo zadržavaju u institucijama, izolovani su iz lokalne sredine, sa minimalnim šansama za integraciju u zajednicu.

Nasilje je učestalo među mladima i na javnim mestima. Poslednjih godina, na teritoriji Republike Srbije sve je prisutnije nasilje navijača na sportskim priredbama.⁸⁴ Ovakva ponašanja postaju sve ekstremnija po obimu, formi i sredstvima koja se koriste, a na stadionu se često može čuti i govor mržnje. Takođe, istaknut je i problem tuča u ugostiteljskim objektima i drugim javnim prostorima koje posećuju mladi, a koje neretko uključuju i upotrebu hladnog ili vatrene oružja. Ovakvoj situaciji pogoduje veoma rasprostranjena pojava nedozvoljenog i prekovremenog rada u ugostiteljskim objektima i neefikasna kontrola nadležnih službi.

Potrebno je posebno istaći i problem ekstremnih vidova diskriminacije i netolerancije.⁸⁵ Veoma je teško ustanoviti tačne razmere ovog problema, ali one se mogu naslutiti kada se uzme u obzir procena da se oko 90% ekstremnih vidova diskriminacije i netolerancije nikad ne prijavi iz straha od osвете, nepoverenja prema institucijama ili straha od obeležnosti.⁸⁶ Brojni izveštaji i istraživanja pokazuju da su incidenti motivisani mržnjom kao i govor mržnje veoma prisutni u našem društvu.⁸⁷

Prema izveštajima međunarodnih i nevladinih organizacija u Republici Srbiji, među najugroženije grupe spadaju Romi, lezbejska i gej populacija, manjinske verske zajednice, HIV pozitivni i druge manjinske, marginalizovane i socijalno ranjive grupe.⁸⁸

⁸⁰ Nasilje u partnerskim odnosima i zdravlje, Autonomni ženski centar i SZO, Beograd, 2005. dostupno na <http://www.womenngo.org.yu/publikacije-azc/istrazivanje-zdravlje.pdf>; Istraživanje nasilja u porodici, Udruženje sudija za prekršaje, Beograd, 2005., dostupno na <http://www.usudprek.org.yu/pdf/naspor.pdf>. Istraživanje prekršaja sa elementima nasilja u porodici za područje Republike Srbije 2004. godine, Udruženje sudija za prekršaje, Beograd, 2005, dostupno na <http://www.usudprek.org.yu/pdf/izvestaj.pdf>. Prema podacima MUP, u 2006. godini u odnosu na 2005. godinu, registrovan je veći broj krivičnih dela nasilja u porodici za 35,8%. U periodu od januara do avgusta 2007. godine, izvršeno je 108 krivičnih dela nasilja u porodici ili za 15% manje nego u istom periodu 2006. godine (127).

⁸¹ Prema podacima za 2004. godinu, 24,7% žrtava nasilja u porodici imale su do 30 godina starosti. Izvor: Istraživanje prekršaja sa elementima nasilja u porodici za područje Republike Srbije 2004. Str. 32. Prema podacima MUP, u 2006. godini, evidentirano je 186 krivičnih dela nasilja u porodici izvršenih nad/na štetu 206 maloletnih lica.

⁸² UNICEF, 2007.

⁸³ Na primer, samo u 2006. godini, u različitim oblicima nasilničkog ponašanja u školama i njihovoj neposrednoj blizini, 40 učenika je zadobilo teške (Beograd - 24), a 331 lake telesne povrede (Beograd - 127). Izvor: MUP.

⁸⁴ Prema podacima MUP tokom 2006. godine u 159 slučajeva je došlo do težeg narušavanja javnog reda na sportskim priredbama u kojima je 13 lica zadobilo teške, a 156 lake telesne povrede. U periodu za prvih deset meseci 2007. godine do težeg narušavanja javnog reda i mira je došlo u 87 slučajeva pri čemu su 23 lica zadobila teške, a 172 lica lake telesne povrede.

⁸⁵ Jedan od razloga je nepostojanje kategorije "zločina iz mržnje" u našem zakonodavstvu. Ministarski Savet OEBS ohrabrio je sve države članice da sakupljaju i čuvaju statističke podatke "zločinima iz mržnje" kao i da se aktivno bore protiv ove pojave. Detaljnije na: http://www.osce.org/documents/mcs/2006/06/19330_en.pdf.

⁸⁶ "Combating Hate Crimes in the OSCE Region: an Overview of Statistics, Legislations and National Initiatives", str. 23. / Borba protiv zločina mržnje u OEBS-ovom regionu pregled statistike, zakonodavstva i nacionalnih inicijativa.

⁸⁷ Neka od skorašnjih istraživanja su: "Challenges and Responses to Hate Motivated Incidents in the OSCE Region: for the period January-June 2006", / Izazovi i odgovori na incidente motivisane mržnjom u OEBS- ovom regionu za period od januara do juna 2006 OSCE/ODIHR, 2006, dostupno na:

http://www.osce.org/documents/odihr/2006/10/21496_en.pdf; "Hate Crimes in the OSCE Regions, incidents and responses: annual report for 2006", / Zločini mržnje u OEBS'ovom regionu, incidenti i odgovori, godišnji izveštaj za 2006 godinu OSCE/ODIHR, 2006, dostupno na

http://www.osce.org/publications/odihr/2005/09/16251_452_en.pdf; "Combating Hate Crimes in the OSCE Region: an Overview of Statistics, Legislations and National Initiatives" / Borba protiv zločina mržnje u OEBS-ovom regionu pregled statistike, zakonodavstva i nacionalnih inicijativa OSCE/ODIHR, 2005, dostupno na

http://www.osce.org/publications/odihr/2005/09/16251_452_en.pdf; Političko nasilje u Srbiji od oktobra 2006. do aprila 2007. Godine, Inicijativa mladih za ljudska prava, 2007, <http://www.yihr.org/uploads/publications/bhs/17.pdf>; Govor mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji u elektronskim medijim, LABRIS, 2007, dostupno na

<http://www.labris.org.yu/images/npublikacije/govor-mrznje.pdf>; Istraživanje o nasilju nad LGBTTIQ populacijom u Srbiji, Labris, Beograd, 2006. dostupan na

http://www.labris.org.yu/images/npublikacije/istrazivanje_njeb.pdf; Izveštaj Hjuman rajts voča o nasilju nad manjinama za 2005. godinu "Dangerous Indifference: violence against minorities in Serbia", dostupan na <http://hrw.org/reports/2005/serbia1005/>.

Opasna indiferentnost: nasilje protiv manjina u Srbiji.

⁸⁸ Isto.

Saobraćajne nezgode

Saobraćajne nezgode spadaju u sam vrh uzroka smrti među mladima kako u zemljama članicama OECD, tako i u Republici Srbiji.⁸⁹ Pored toga, statistički podaci pokazuju da Republika Srbija spada među vodeće zemlje prema stopi nastradalih po broju stanovnika i po broju motornih vozila u Evropi.⁹⁰ Mladi u Republici Srbiji izazivaju dve trećine saobraćajnih nezgoda od ukupnog broja nezgoda u kojima učestvuju.⁹¹ Takvoj situaciji doprinose nerazvijena saobraćajna infrastruktura, neadekvatna zakonska regulativa, zastareo sistem obuke i nedovoljna saobraćajna kultura građana. Problemu bezbednosti mladih u saobraćaju posebno doprinosi njihova sklonost brzom vožnji, kao i vožnji bez sigurnosnih pojaseva, u alkoholisanom stanju itd.

Bezbednost u saobraćaju se danas posmatra kao problem zdravlja mladih pa rešenje treba tražiti u sinhronizovanoj primeni preventivnih mera i mera kontrole i prinude kroz aktivnosti policije i sudova.

Kontinuirana reforma u oblasti bezbednosti predstavlja jedan od ključnih preduslova razvijanja bezbednih uslova za život mladih ljudi. Ona takođe predstavlja preduslov opšte demokratizacije i međunarodne integracije države i društva, a time i podizanja ukupnog kvaliteta života svih građana, pa tako i omladine. Tokom nekoliko proteklih godina u Republici Srbiji je učinjen veliki napor i pozitivan napredak u reformi i demokratizaciji ovog sektora, koji je danas postao garant bezbednosti, slobode i prava svih građana. Međutim, da bi se unapredio rad u ovoj oblasti i povećao stepen poverenja svih građana u rad organa bezbednosti, neophodno je, između ostalog, dovršiti započete reforme u segmentu civilne demokratske kontrole oružanih snaga. To se posebno odnosi na vojsku, policiju, pravosuđe i privatne agencije za obezbeđenje koji su od ključne važnosti za ličnu i kolektivnu bezbednost mladih ljudi.

⁸⁹ <http://www.amss.org.yu/un/makeroadssafe.html>, Republički zavod za statistiku.

⁹⁰ Izvor: Eurostat / EC. *Health in Europe. Data 1998-2003. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities 2005. page 101. Available at URL: www.europa.eu.int/comm/eurostat/ / Eurostat: Zdravlje u Evropi, podaci 1998 - 2003, Luksemburg: Kancelarija za zvanične publikacije evropskih zajednica 2005.*

⁹¹ U periodu od januara do oktobra 2007. godine, evidentirano je ukupno 3.109 krivičnih dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja izvršenih od strane mladih. Izvor: MUP.

3.10. Zdravlje mladih - zdravstveno ponašanje, faktori rizika i prevencija poremećaja zdravlja

Zdravlje mladih predstavlja višestruku vrednost i osnovu za održivi razvoj svakog društva, koje zavisi od napora koji se ulaže da se očuva i unapredi.

Sveobuhvatno razumevanje i podsticanje zdravlja mladih kao stanja potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustva bolesti ili nesposobnosti,⁹² naglašava neraskidivu vezu između individualnog načina života i zdravlja, ali i ulaganja u determinante zdravlja i preduslove za zdravlje koji obuhvataju odgovarajuće društvene i ekonomske uslove, fizičko okruženje i stabilni ekosistem. Adolescencija⁹³ kao period mladosti se posebno izdvaja imajući u vidu fizičko, mentalno i društveno sazrevanje koje otvara mnoga, međusobno povezana pitanja zdravlja i nameće specifične potrebe i prioritete. Ipak, mladi se uobičajeno posmatraju kao zdrava populacija budući da podaci rutinske zdravstvene statistike u Republici Srbiji ukazuju na najniže obolevanje i umiranje u ovoj uzrasnoj grupi,⁹⁴ pa se pri analizi stanja polazi od pristupa orijentisanog ka zdravlju, a ne ka bolesti.⁹⁵ Pored zdravog i rizičnog ponašanja, analizira se i kapacitet sistema zdravstvene zaštite da prepozna, blagovremeno i adekvatno odgovori na zdravstvene potrebe mladih.

⁹² Ustav Svetske zdravstvene organizacije.

⁹³ Adolescencija se odnosi na prvu podgrupu mladih onako kako je definisano u delu Ko su mladi u Srbiji, odnosno na period od 15 do 19 godina.

⁹⁴ Strategija za razvoj i zdravlje mladih u Republici Srbiji, Beograd Ministarstvo zdravlja, 2006.

⁹⁵ Istraživanje zdravlja stanovnika Republike Srbije, Beograd:, Ministarstvo zdravlja, 2007.

Pravilna ishrana, fizička aktivnost i poremećaji ishrane

Brojni dokazi iz skorašnjih istraživanja u populaciji mladih Republike Srbije ukazuju na nedovoljnu kontrolu nad sopstvenim zdravljem i prisutno rizično ponašanje.^{96,97} Pravilna ishrana, fizička aktivnost i prevencija poremećaja, posebno gojaznosti, predstavljaju zdravstvene izazove u 21. veku u Evropi⁹⁸ i posebno u Republici Srbiji, imajući u vidu nepravilan režim ishrane, sve lakšu dostupnost namirnica i proizvoda "brze hrane", uz smanjene mogućnosti za organizovane fizičke aktivnosti.

⁹⁶ UNICEF. MICS-2005

⁹⁷ Evropska agencija za rekonstrukciju, Istraživanje zloupotrebe psihoaktivnih supstanci među adolescentima u Srbiji 2005, Beograd, Ministarstvo zdravlja, 2006.

⁹⁸ *The challenge of obesity in the WHO European Region and the strategies for response. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe 2007/* Izazovi gojaznosti u evropskom regionu svetske zdravstvene organizacije i strategije odgovora, Evropska regionalna kancelarija SZO-a.

Higijenske navike, oralno zdravlje i poremećaji oralnog zdravlja

Ustaljene higijenske navike predstavljaju moćnu prevenciju klasičnih infektivnih bolesti, a njihova promocija jedno od javnozdravstvenih dostignuća XX veka. Nažalost, redovnost održavanja higijenskih navika u smislu tuširanja i pranja zuba među mladima u Republici Srbiji je opala 2006. godine u odnosu na 2000. i manje je izražena u populaciji onih koji žive u siromaštvu. Samo 34% najsiromašnijih se kupa ili tušira više od tri puta nedeljno.

Seksualno ponašanje, trudnoća tokom adolescencije i namerni prekidi trudnoća

Prema rezultatima brojnih studija učestalost seksualne aktivnosti među mladima u Republici Srbiji je u porastu. To se manifestuje kroz sve veći udeo seksualno aktivnih u ovoj populaciji i porast učestalosti polne aktivnosti među mlađim adolescentima (do navršenih 15 godina života). Prema istraživanju iz 2006. godine 29% mladih uzrasta od 15 do 19 godina je stupilo u seksualne odnose (značajno više mladih muškog nego ženskog pola), a među studentima seksualno je aktivno oko tri četvrtine studenata i preko polovine studentkinja uzrasta od 19. do 21. godine.⁹⁹ Prema procenama, tokom svake kalendarske godine dogodi se oko 50 trudnoća na 1000 devojaka uzrasta od 15 do 19 godina. Analizom modela reproduktivnog ponašanja stanovništva Republike Srbije zapaža se nezadovoljavajući trend zadržavanja relativno visokih stopa specifičnog fertiliteta (broj porodilja na 1000 ženskih osoba određenog uzrasta) među adolescentkinjama u poređenju sa starijim dobnim grupama. Za poslednjih pet decenija ova stopa pokazuje pad u grupama starijih adolescentkinja, u grupi devojaka uzrasta 16 godina ima nepromenjene, a u grupi devojaka od 15 godina čak i veće vrednosti. U strukturi svih porođaja, prema zvaničnoj statistici, 7,3% čine porodilje mlađe od 20 godina. Stopa porođaja žena od 15 do 19 godina je 17,4 na 1000 žena ovog životnog doba.

O razmerama namernih prekida trudnoće, koji kod mladih žena koje nisu rađale predstavljaju značajan prediktor za nastanak spontanih pobačaja i prevremenih porođaja, odnosno za razvoj infertiliteta u kasnijem životnom dobu, nema pouzdanih podataka, jer razvoj privatnog sektora nije podrazumevao i redovno izveštavanje o obimu i sadržaju izvršenih pregleda i usluga, što je uticalo na izrazitu podregistraciju. Istraživanja u populaciji mladih ukazuju na visoke stope abortusa, a dokazi iz istraživanja pokazuju da je 40% mladih žena bilo trudno najmanje jednom, od kojih 20% je imalo jedan ili više abortusa. Procenjuje se da svake godine iskustvo sa ovom vrstom medicinskog postupka ima šest do sedam hiljada devojaka adolescentnog uzrasta, a prema rezultatima manjeg, dubinskog ispitivanja iskustvo neplanirane trudnoće do navršanih 19 godina života ima svaka šesta devojka iz Beograda koja je sa seksualnom aktivnošću počela tokom adolescencije. Međutim, prema zvaničnim podacima Republičkog zavoda za statistiku stopa abortusa je 4,33 na 1000 žena ovog doba.

⁹⁹ Strategija za razvoj i zdravlje mladih u Republici Srbiji, Beograd Ministarstvo zdravlja, 2006.

Polno prenosive infekcije i HIV/AIDS

Sve više preovladava svest da su mladi ljudi ti koji mogu promeniti tok i smer epidemije polno prenosivih infekcija. Mladi u isto vreme na najbolji način prihvataju programe sprečavanja širenja HIV-a i efikasni su učesnici i promoteri akcija prevencije. Činjenica je da su značajni naponi uloženi u preventivne aktivnosti u vezi sa kontrolom HIV/AIDS-a tokom proteklih godina i ohrabruju nalazi da daleko veći broj mladih koristi kondom prilikom seksualnih odnosa u vezi koja je kraća od šest meseci u poređenju sa prethodnom decenijom.^{100/101} Na žalost, još uvek je prisutna izuzetno niska stopa dobrovoljnog testiranja na HIV (2,7 na 1000 stanovnika). Iz istih razloga, dimenzije problema PPI među mladima u Republici Srbiji se mogu samo procenjivati, čemu doprinosi i neadekvatno registrovanje ovih oboljenja. Rutinski podaci ukazuju da su pojedine PPI, kao na primer gonoreja, u proseku čak tri do četiri puta češće u dobnoj grupi od 20 do 29 godina nego u ostalim uzrasnim grupama (u 2006. godini, incidencija gonoreje iznosila je 3,93 u ovoj dobnoj grupi, dok je u proseku bila 0,91). Slično je zapažanje i kada se radi o infekciji hlamidijama, čija incidencija od 63,91 u dobnoj grupi od 20 do 29 godina, daleko prevazilazi republički prosek (29,24).¹⁰² Pojedina istraživanja ukazuju da su ovi poremećaji zdravlja među seksualno aktivnim adolescentima daleko prisutniji.¹⁰³ Tako, prema jednom istraživanju, hlamidijske infekcije genitalnih organa u grupi od 300 seksualno aktivnih devojaka uzrasta 19 godina prisutne su u 30% slučajeva. Pod rizikom za PPI su naročito mladi koji imaju neregularne seksualne partnere, koji upražnjavaju komercijalni seks ili imaju seksualne odnose pod dejstvom alkohola i drugih PAS, kada je seksualna aktivnost češće bez zaštite. Tako, prema UNICEF-ovom istraživanju u Republici Srbiji (MICS, 2005) čak 60% mladih žena od 15 do 24 godine izjavljuje da je u protekloj godini imalo seksualne odnose sa neregularnim partnerom potvrđujući prisutno rizično ponašanje.

¹⁰⁰ *Multiple Indicator Cluster Survey 2005/* Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) Beograd, UNICEF 2007.

¹⁰¹ Istraživanje zdravlja u Republici Srbiji - 2006, Beograd: Ministarstvo zdravlja, 2007.

¹⁰² Baza podataka 2006. godine Instituta za javno zdravlje Republike Srbije "Dr Milan Jovanović - Batut".

¹⁰³ Strategija razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji, Beograd, Ministarstvo zdravlja, 2006.

Mentalno zdravlje i poremećaji mentalnog zdravlja

Kliničko iskustvo i rezultati istraživanja u Republici Srbiji ukazuju na značajno psihološko trpljenje populacije mladih, koje se često vezuje sa periodom adolescencije.¹⁰⁴ Mladi manifestuju određenu, za ovaj uzrast specifičnu psihopatologiju.¹⁰⁵ Istraživanja pokazuju da trećina srednjoškolske populacije pokazuje znake psihološkog trpljenja i mentalnih problema. Slični podaci dobijeni su i u istraživanjima studentske populacije.

Ugroženije su devojke i adolescenti u urbanim sredinama. Najčešće psihopatološke manifestacije su depresivna stanja i poremećaji ponašanja. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, 1990. godine je registrovano 99 samoubistava mladih od 15 do 29 godine, da bi taj broj rastao i dostigao kulminaciju 1997. godine (192), sa tendencijom pada do 2005. godine (106 slučajeva). Ipak, u 2006. godini registrovano je u ovoj dobnoj grupi čak 120 slučajeva samoubistava. Poremećaji ponašanja i delikvencija su takođe u porastu i u promenljivim formama.

¹⁰⁴ Strategija razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji, Beograd, Ministarstvo zdravlja, 2006.

¹⁰⁵ Strategija razvoja zaštite mentalnog zdravlja, Beograd, Ministarstvo zdravlja, 2007.

Korišćenje (zloupotreba) psihoaktivnih supstanci i bolesti zavisnosti

Nivo prepoznavanja i izbegavanja različitih rizika po zdravlje od strane mladih nije zadovoljavajući. Iako se uočava da je broj pušača među mladima opao za 7% od 2000. do 2006.¹⁰⁶ godine, učestalo konzumiranje alkohola (25%) daleko prevazilazi prosek koji se viđa u zemljama Evropske Unije.¹⁰⁷ Približno svaka peta mlada osoba u Republici Srbiji navodi da neko od njenih prijatelja koristi drogu, a značajno veći broj mladih bili su u situaciji da probaju drogu. Posmatrajući bolesti zavisnosti, one se nalaze na petnaestom mestu kao razlog hospitalizacije studenata, međutim, istovremeno su na prvom mestu po broju dana hospitalizacije u 2006. godini.¹⁰⁸ Kada se govori o psihoaktivnim supstancama, potrebno je imati u vidu da su doneti propisi koji zabranjuju prodaju psihoaktivnih supstanci (alkohol i duvan) maloletnim licima. Zabranjena je prodaja svih ostalih psihoaktivnih supstanci građanima, međutim postoje teškoće u doslednoj primeni ovih propisa u praksi. Ova zabrana ima veliku ulogu u smanjenju dostupnosti psihoaktivnih supstanci.

¹⁰⁶ Istraživanje zdravlja u Republici Srbiji - 2006, Beograd:, Ministarstvo zdravlja, 2007.

¹⁰⁷ Istraživanje zloupotrebe psihoaktivnih supstanci među adolescentima u Srbiji 2005., Beograd, Ministarstvo zdravlja, 2006.

¹⁰⁸ Baza podataka 2006. godine Instituta za javno zdravlje Republike Srbije "Dr Milan Jovanović - Batut".

Sistem zdravstvene zaštite

Iako zdravstveni sistem predstavlja samo jednu u nizu determinanti zdravlja, veoma je veliki njegov uticaj na unapređenje i očuvanje zdravlja, kao i na otklanjanje posledica njegovog narušavanja. Potencijalni efekti tog uticaja su utoliko veći ukoliko zdravstveni

sistem svojim javnim zalaganjem postigne da očuvanje zdravlja bude integrisano u sve druge sektore zajednice i ukoliko on sam uspeva da sa tim sektorima ostvari bližu saradnju. U pogledu dostupnosti službe primarne zdravstvene zaštite, u 2006. godini skoro svaka druga mlada osoba do navršene 19. godine navodi da ima svog pedijatra ili lekara opšte medicine, međutim u značajno manjem procentu ovo navode mladi iz najsiromašnijih grupa. Iako samo 7% mladih prijavljuje da je imalo određeni poremećaj zdravlja tokom poslednjeg meseca, iznenađuje da njih 46% nije koristilo zdravstvene usluge uglavnom smatrajući da se radilo o manjem poremećaju, pa su se sami lečili.¹⁰⁹ Najčešće, radi kontrole zdravlja adolescentkinje odlaze kod ginekologa prosečno sa 16,5 godina, međutim, u uzrastu od 15 do 19 godina ovu mogućnost koristi samo 18% devojaka. Od onih koje su posećivale ginekologa 8% je to činilo usled trudnoće, a samo 3,4% radi preduzimanja zaštite od neželjene trudnoće. Međutim, posmatrajući žene sa invaliditetom u dobnoj grupi od 21 do 29 godina, samo 9,8% je obuhvaćeno kompletnim specijalističkim ginekološkim pregledom, što može da ukazuje kako na nisku stopu svesti o značaju kontrola reproduktivnog zdravlja kod mladih sa invaliditetom, tako i na potencijalne barijere koje smanjuju dostupnost i korišćenje zdravstvene zaštite ove osetljive populacione grupe.¹¹⁰ Pre usvajanja Strategije za razvoj i zdravlje mladih, nije bilo jedinstvenih dokumenata, a naročito propisa koja su se odnosili na zdravlje mladih, što je, u opštem nedostatku resursa, dovelo do nedovoljno definisanih nadležnosti, ne samo u sistemu zdravstvene zaštite, već i u drugim društvenim oblastima. Izuzetak čini Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje zdravstvene delatnosti u zdravstvenim ustanovama i drugim oblicima zdravstvene službe¹¹¹ u delu koji se odnosi na zdravstvenu zaštitu školske dece. U sedištu upravnog okruga, odnosno u opštini sa najmanje 7.000 školske dece uzrasta od 10 do 18 godina može se organizovati savetovalište za mlade sa sledećim kadrom: jedan doktor medicine specijalista pedijatrije i jedna viša medicinska sestra, i po jedan psiholog i doktor medicine specijalista ginekologije i akušerstva sa polovinom radnog vremena, a po potrebi i doktor medicine druge specijalnosti i socijalni radnik. U Strategiji razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji je istaknuta potreba da se mladim ljudima obezbedi skup zdravstvenih usluga koje su: poverljive i kvalitetne, zasnovane na potrebama mladih, a koje obavljaju motivisani, prijateljski raspoloženi i obučeni zdravstveni radnici i saradnici u bezbednom okruženju za mlade, u čijem planiranju, sprovođenju, praćenju i ocenjivanju mladi imaju ključnu ulogu.

¹⁰⁹ Bjeloglav D, Daiv H, Krstić G, Matković G. Anketa o životnom standardu 2003-2003. Život u Srbiji prema rezultatima istraživanja., Beograd: *Strategic Marketing* 2007.

¹¹⁰ Anđelić S., Žene sa invaliditetom i zdravstvena zaštita, Beograd, 2007. Dostupno na: www.izkruga.org.

¹¹¹ Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje zdravstvene delatnosti u zdravstvenim ustanovama i drugim oblicima zdravstvene službe ("Službeni glasnik RS", broj 43/06).

3.11. Mladi i životna sredina i održivi razvoj

Mladi imaju interes i obavezu da se bave problemima životne sredine i održivog razvoja, jer moraju da žive sa posledicama onoga što su im ostavile prethodne generacije i moraju misliti o generacijama koje dolaze.

Problemi vezani za životnu sredinu i održivi razvoj su postali veoma složeni i zahtevaju posebnu pažnju, pogotovo kada je reč o mladima. Mladi poseduju talenat za razvoj novih formi delovanja, usvajanje znanja, povećanje svesnosti i promenu stava što im

omogućava da uspešno odgovaraju na izazove u životnoj sredini i održivom razvoju. Osnovni rezultat vaspitanja i obrazovanja mladih treba da bude usmeren ka ostvarivanju viših standarda življenja sadašnjih i budućih generacija kroz osposobljavanje društva u celini za prihvatanje nove filosofije življenja zasnovane na ekološkoj etici i konceptu održivog razvoja. Pri sagledavanju uloge mladih u ovoj oblasti važno je imati u vidu da je ključni problem nedovoljno povezivanje između sektora zaštite životne sredine, zdravlja i obrazovanja, kao i problema siromaštva i izostanak multidisciplinarnog pristupa.¹¹²

Ukupno stanje životne sredine u Republici Srbiji nije na zadovoljavajućem nivou. To se odnosi kako na stanje voda i vodnih resursa, stanje biodiverziteta, tako i na stanje šuma, zemljišta i vazduha, a neadekvatan je i pristup upravljanju otpadom i hemikalijama. Stanje životne sredine u brojnim privrednim sektorima dodatno negativno utiče na činioce životne sredine u Republici Srbiji.

U domenu politike zaštite životne sredine uočava se, takođe, slaba povezanost politike zaštite životne sredine sa drugim sektorima: nepostojanje institucionalnih kapaciteta za odgovor na postojeće probleme, neefikasan sistem praćenja stanja i izveštavanja o životnoj sredini, nedovoljan broj propisa, neadekvatnost postojećih propisa, kao i nedovoljno efikasno sprovođenje propisa. Uočava se i problem niskog nivoa investicija u ovoj oblasti, kao i odsustvo ekonomskih podsticaja, a naročito je nizak nivo svesti (nedovoljno obrazovanje i informisanje) o problemima u životnoj sredini i održivom razvoju.

¹¹²*World Youth Report, 2003, Chapter five: "Youth and the environment, Report of the Secretary-General* // Svetski izveštaj o mladima, 2003, peto poglavlje, Mladi i životna sredina, Izveštaj generalnog sekretara.

Stanje obrazovanja u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja

Nacionalni program za zaštitu životne sredine ističe dva načela: načelo podizanja svesti o značaju zaštite životne sredine, gde se promoviše važnost obrazovanja a u cilju povećanja javnog razumevanja problema i načelo informisanja i učešća javnosti, gde su podaci o stanju javni.¹¹³ Jedan od nacionalnih prioriteta je usvajanje Strategije održivog razvoja Republike Srbije. U vremenu informatičkog postindustrijskog društva znanje je nosilac razvoja. Neophodno je dopuniti nastavne planove i programe na svim nivoima obrazovanja predmetima koji se odnose na zaštitu životne sredine i održivi razvoj i pripremiti nastavni kadar za usvajanje novih znanja i veština iz ove oblasti.

Prioritetni ciljevi i neposredne mere koje treba da doprinesu razvoju sistema obrazovanja za održivi razvoj i zaštitu životne sredine podrazumevaju obezbeđivanje povoljnijih opštih uslova ekonomsko-finansijske, institucionalne i tehničke podrške procesu reforme. Više od 20 fakulteta je osnovalo katedre ili grupe za izučavanje tema o životnoj sredini na redovnim i poslediplomskim studijama. Postoji 21 akreditovani program za obuku o ekologiji i 19 o biologiji, gde nastavnici mogu da unaprede svoje znanje. Ipak, opšta je procena da u Republici Srbiji formalni vidovi obrazovanja iz oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja nisu dovoljno razvijeni.

Osim toga, neformalno obrazovanje i drugi vidovi podizanja svesti su nedovoljno koordinirani i nisu dostupni svim kategorijama stanovništva. Nacionalni program zaštite životne sredine predviđa obezbeđivanje podrške aktivnostima mladih i udruženjima

građana u vezi sa razvojem neformalnih vidova obrazovanja i podizanja svesti o zaštiti životne sredine i održivom razvoju.

Obrazovanje o održivom razvoju je imperativ vremena i preduslov je za ostvarivanje održivog razvoja. Rezultat napora u obrazovanju o održivom razvoju treba da bude jačanje svesti, sticanje znanja i izgradnja stavova koji su neophodni za prihvatanje održivih stilova života, održive proizvodnje i potrošnje i održivog upravljanja životnom sredinom. Republika Srbija, kao članica Ekonomske komisije UN za Evropu (UNECE), radi na sprovođenju strategije obrazovanja za održivi razvoj tokom trajanja UN dekade obrazovanja za održivi razvoj.¹¹⁴ Formirana je radna grupa za sprovođenje Regionalne strategije obrazovanja za održivi razvoj UNECE, odnosno, pripremu Akcionog plana kroz učesnički proces predstavnika državnog, privrednog i civilnog sektora. Sprovođenje tog akcionog plana doprineće ispunjenju obaveza koje su preuzete usvajanjem Zajedničke izjave ministara životne sredine i prosvete o obrazovanju za održivi razvoj u okviru Šeste ministarske konferencije "Životna sredina za Evropu".¹¹⁵

¹¹³ Nacionalni program zaštite životne sredine, (Predlog), 2007.

¹¹⁴ *United Nations Decade of education for Sustainable Development, proclaimed in General Assembly resolution A/RES/57/254, 2002/ Dekada obrazovanja za održivi razvoj UN-a, proglašena rezolucijom A/RES/57/254, 2002 Generalne Skupštine UN-a.*

¹¹⁵ *Economic and Social Council, Implementation of the UNECE Strategy for education for sustainable development: First phase (2007), Sixth Ministerial Conference Environment for Europe, Belgrade, 10-12 October 2007/ Ekonomski i socijalni savet, Implementacija UNECE Strategije obrazovanja o održivom razvoju Prva faza (2007) Šesta konferencija ministara Životna sredina za Evropu, Beograd, 2007.*

Informisanje mladih o stanju u životnoj sredini

U domenu informisanja izdvajaju se dva osnovna aspekta: pitanje informisanosti o stanju u životnoj sredini, kako na lokalnom, tako i na globalnom nivou i dostupnost informacija o rizicima po zdravlje mladih, a koji se tiču njihove životne sredine. Promovisanje zdravih stilova života je prioritetan zadatak informisanja. Da bi se ovi zadaci uspešno ostvarili, potrebno je rešiti probleme merenja i praćenja stanja u životnoj sredini i omogućiti bolji protok i sakupljanje informacija.¹¹⁶

Pristup informacijama, kao i učešće javnosti u donošenju odluka je znatno poboljšano u poslednjem periodu. Ustavom Republike Srbije, kao i brojnim zakonima koji su stupili na snagu u periodu od 2004. do 2005. godine, predviđena je obaveza nadležnih organa u pogledu objavljivanja informacija i pravo građanina na informisanost o stanju životne sredine, kao i učešće u procesu donošenja odluka.

Osnivanjem Agencije za zaštitu životne sredine poboljšan je protok informacija o stanju u životnoj sredini na svim nivoima (lokalnom i nacionalnom, između različitih sektora). Međutim, podaci o stanju u oblasti zaštite životne sredine još uvek nisu objedinjeni te nije moguće stvoriti celokupnu sliku o stanju u životnoj sredini. U ovom procesu značajne su uloga medija i informacionih komunikacionih tehnologija.

¹¹⁶ Posebno je važno ratifikovati Arhusku Konvenciju o pristupu informacijama, učešću javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu (1998) Vlada je utvrdila Predlog zakona o ratifikaciji, 28. decembra 2007.

Uticaj životne sredine na stanje zdravlja mladih

Životna sredina predstavlja jednu od važnih determinanti koje određuju zdravlje mladih.¹¹⁷ Procesi ispitivanja i praćenja uticaja životne sredine na zdravlje stanovništva, a posebno dece i mladih, u Evropi su otpočeli krajem osamdesetih godina. Pred našom zemljom, koja nije pratila ove aktivnosti, jeste dug put u razvijanju veza i stvaranju kapaciteta za jedan savremen, multisektorski pristup ovoj oblasti. ENHIS baza podataka o životnoj sredini i zdravlju, koja se primenjuje u zemljama EU, prati 29 pokazatelja životne sredine i zdravlja, od kojih se neki odnose posebno na decu i mlade, kao najosetljiviji deo populacije. U Republici Srbiji prati se oko 70% ovih pokazatelja, mada je neredovno izveštavanje naše zemlje Svetskoj zdravstvenoj organizaciji prouzrokovalo da se u međunarodnoj prezentaciji i razmeni podataka nađe samo pet pokazatelja životne sredine i zdravlja. Četiri osnovna prepoznata rizika iz životne sredine po zdravlje mladih su: nedostatak pristupa zdravoj vodi za piće i dobrim sanitarnim uslovima, povrede vezane za kretanje i saobraćaj, zagađenje vazduha (životna sredina i ambijentalni vazduh) i opasne hemikalije i profesionalni rizici.

Među navedenim rizicima, jedan od najvećih problema u Republici Srbiji je zagađenje vazduha prouzrokovano industrijskim emisijama ili saobraćajem. Od posebnog značaja je izloženost povišenim vrednostima troposferskog ozona, PM₁₀ i PM_{2,5}, sumpordioksidu, azotnim oksidima, teškim metalima, kao i kancerogenim materijama u vazduhu. Mladi izloženi povišenim koncentracijama olova u životnoj sredini pokazuju promene u ponašanju, usporen intelektualni razvoj, kao i niz psihičkih i neuroloških simptoma kao što je otežano učenje i smanjena koncentracija.¹¹⁸ Kvalitet vazduha u zatvorenim prostorijama umnogome utiče na zdravlje mladih. Prema Strategiji razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji, usvojenoj od strane Vlade 2006. godine, veliki broj mladih je izložen duvanskom dimu, bilo kao aktivni pušači (24% studentske populacije puši), ili kroz izloženost sekundarnom duvanskom dimu u ambijentalnom vazduhu (97.4%). Opšte poznati rizici po zdravlje prouzrokovani delovanjem duvanskog dima su problem koji se može smanjiti doslednom primenom propisa koji uređuju oblast zdravlja i zaštite životne sredine.

Mladi su u životnoj sredini (voda, vazduh i hrana) posebno izloženi opasnim hemikalijama, ali ne treba zanemariti ni izloženost mladih u radnoj sredini. Kako se već sa 15 godina, dok razvoj mladog organizma uveliko traje, može zasnovati radni odnos, veoma je važno strogo poštovanje zakonske regulative kojom se zabranjuje rad maloletnika na radnim mestima sa posebnim rizikom. Ne treba zanemariti i rad dece i mladih u seoskim domaćinstvima, koji takođe može nositi rizik po njihovo zdravlje.

¹¹⁷*Fourth Ministerial Conference on Environment and Health, Youth Declaration, Budapest, Hungary, 23-25 June 2004/ Četvrta ministarska konferencija o životnoj sredini i zdravlju, Deklaracija mladih, Budimpešta, Mađarska, 23-25. jun 2004.*

¹¹⁸ U Beogradu je na svih deset mernih mesta koja prate aeroxagađenje poreklom iz saobraćaja povišena srednja godišnja koncentracija olova u periodu 1995-2005 (Životna sredina u Srbiji, Izveštaj baziran na indikatorima, Agencija za zaštitu životne sredine Republike Srbije, 2007).

Mladi i iznenadne pretnje po zdravlje u životnoj sredini

Brojne prirodne nepogode (zemljotresi, poplave, vetrovi, snežni nanosi, klizanje tla, požari i dr.), saobraćajne nesreće, proizvodnja i korišćenje opasnih materija, akcidentalna zagađivanja vazduha, vode i zemljišta, zarazne bolesti, i drugo, ukazuju na potrebu osposobljavanja mladih da prepoznaju rizike po zdravlje u životnoj sredini i da preduzmu mere i aktivnosti za njihovo otklanjanje ili prevazilaženje.

4. SPECIFIČNI CILJEVI I MERE ZA NJIHOVO OSTVARIVANJE

Strategija je postavila jedanaest opštih ciljeva, koji se u ovom poglavlju razrađuju kroz specifične ciljeve i mere koje vode njihovom ostvarivanju. Na kraju svakog dela koji se odnosi na opšti cilj navedene su i nadležne institucije za realizaciju tih ciljeva.

U Akcionom planu za sprovođenje Strategije biće određene aktivnosti, očekivani rezultati, pokazatelji ostvarenosti rezultata, nadležnosti, rokovi, finansijska sredstva, način praćenja i vrednovanja primene Strategije kao i mogućnosti njenog daljeg usavršavanja.

4.1. Podsticati mlade da aktivno učestvuju u društvu

Specifičan cilj

4.1.1. Motivisati, obrazovati i podržavati mlade da aktivno učestvuju u društvu

Mere

4.1.1.1. Podržavati inicijative koje imaju za cilj sistematsko i organizovano obrazovanje mladih i opšte populacije o pravima deteta, ljudskim pravima i obavezama i građanskim pravima i slobodama i važnosti aktivnog učešća u društvu;

4.1.1.2. Uspostaviti mehanizme koji obezbeđuju podršku programima, institucijama i organizacijama koje imaju za cilj promovisanje aktivnog građanstva i obrazovanje mladih za aktivno učešće;

4.1.1.3. Uspostaviti i osnažiti postojeće mreže mladih koji obučavaju vršnjake;

4.1.1.4. Obezbediti mogućnosti za otvaranje omladinskih centara (i podržavati njihov rad) čija bi uloga bila okupljanje, druženje, kreativno delovanje i realizacija neformalnog obrazovanja mladih. Omladinski centri će biti i informativni centri koji pružaju podršku mladima u kreiranju i realizaciji sopstvenih aktivnosti i organizacija;

4.1.1.5. Podržati inicijative koje omogućavaju učešće mladih u političkom životu.

Specifičan cilj

4.1.2. Unapređivati kvalitet i ravnomernu rasprostranjenost programa koji doprinose aktivnijem učešću mladih u društvu

Mere

4.1.2.1. Definirati mere kojima se podržava razvoj institucija na lokalnom nivou, koje će biti odgovorne za razvijanje i vrednovanje omladinske politike i lokalnih akcionih planova za mlade u saradnji sa omladinskim organizacijama i predstavnicima mladih (osnivanje kancelarija za mlade);

4.1.2.2. Definirati aktivne mere saradnje sa organima jedinica lokalne samouprave u cilju stvaranja kvalitetnih ponuda za mlade (naročito u manjim sredinama) kako bi mladima bilo omogućeno da razviju i ispolje svoje potencijale, da se zaposle i obezbede sigurnu budućnost;

4.1.2.3. Podržavati inicijative koje imaju za cilj jačanje saradnje i razumevanja između učenika, studenata, profesora, roditelja i predstavnika jedinica lokalne samouprave i stvaranje prostora za demokratski razgovor u obrazovnim institucijama.

Specifičan cilj

4.1.3. Razvijati i unapređivati standarde kvaliteta omladinskog rada i mehanizme za njegovo praćenje i unapređivanje

Mere

4.1.3.1. Uspostaviti stalni konsultativni proces sa omladinskim organizacijama radi identifikovanja primera dobre prakse i najboljih metoda promocije omladinskog aktivizma i uspostavljanje mehanizma za efikasno prenošenje naučenih lekcija;

4.1.3.2. Razviti i primeniti standarde kvaliteta omladinskog rada, mehanizme za njegovo nezavisno praćenje, načine za kontinuirano unapređivanje kvaliteta omladinskog rada;

4.1.3.3. Razviti i primeniti standarde obrazovanja, usavršavanja i obučavanja profesionalaca i volontera koji rade sa mladima;

4.1.3.4. Razviti i primeniti standard zanimanja "omladinski radnik".

Specifičan cilj

4.1.4. Uspostaviti mehanizme za podsticanje, organizovanje i vrednovanje volonterskog rada mladih

4.1.4.1. Podržati procese izrade propisa kojima se uređuju pitanja vezana za volonterizam i volonterski rad, sa ciljem obezbeđivanja minimuma prava koje garantuje država, za volontere i organizatore volontiranja;

4.1.4.2. Podržati uspostavljanje mehanizama za vrednovanje volonterskog rada mladih kroz priznanje znanja, veština i radnog iskustva stečenih volonterskim radom, s ciljem obezbeđivanja beneficija za volontere;

4.1.4.3. Stvoriti mehanizme i definisati standarde po kojima će se podržavati volonterski rad, a s ciljem obezbeđivanja kvaliteta i održivosti ovog oblika društvenog angažovanja;

4.1.4.4. Podsticati promovisanje sistema vrednosti volonterizma, s ciljem ukazivanja na društvene potrebe za volonterskim programima i dobitima od volonterskog rada;

4.1.4.5. Obezbeđivati uslove za volontiranje u svim oblastima društvenog života;

4.1.4.6. Podsticati i podržavati sve vidove volontiranja učenika i studenata, s ciljem obezbeđivanja uslova za volontiranje u školama i na fakultetima.

Specifičan cilj

4.1.5. Formirati programe podrške za ostvarivanje mobilnosti mladih

Mere

4.1.5.1. Formirati nacionalnu agenciju za mlade kao samostalni organ koji bi uspostavio partnerstvo sa Omladinskim programom Evropske unije (*Youth in action*) i druga partnerstva sa relevantnim međunarodnim programima saradnje mladih;

4.1.5.2. Obezbediti učešće omladinskih organizacija i nadležnih državnih organa u strukturama i programima za mlade evropskih i svetskih institucija kao i članstvo mladih i organizacija mladih u međunarodnim organizacijama;

4.1.5.3. Uspostaviti redovnu saradnju sa državnim organima koji se bave mladima u zemljama Jugoistočne Evrope kako bi se pružila aktivna podrška i podstakli mladi za učešće u aktivnostima u regionu i prekograničnoj saradnji;

4.1.5.4. Uspostaviti saradnju sa saobraćajnim preduzećima kako bi se na nivou države sklopili novi sporazumi i dogovori o popustima i povlasticama u putničkom saobraćaju za sve oblike javnog transporta za mlade;

4.1.5.5. Obezbediti finansijske olakšice za putovanja u inostranstvo za sve mlade (npr. olakšavanje i ukidanje viznog režima)

4.1.5.6. Podržati organizovanje regionalnih, nacionalnih i međunarodnih konferencija, seminara, treninga i drugih skupova koji promovišu interkulturalnost, razumevanje različitosti i pružati aktivnu podršku mladima (posebno mladima iz osetljivih grupa) da u tome učestvuju.

Specifičan cilj

4.1.6. Razvijati građansko društvo pružanjem podrške volonterizmu i aktivizmu mladih

Mere

- 4.1.6.1. Organizovati obrazovne aktivnosti za poboljšanje saradnje, razmene dobre prakse i komunikacije između tri sektora (civilni, državni i privatni);
- 4.1.6.2. Podržavati akcije, programe i inicijative za podsticanje i realizovanje kreativnosti, rada i odgovornosti mladih;
- 4.1.6.3. Osnaživati mlade iz osetljivih grupa za aktivno učešće u društvu kroz programe podrške i aktivno ostvarivanje ljudskih prava;
- 4.1.6.4. Stimulisati obrazovne programe namenjene mladima a koji bi bili usmereni na podsticanje inicijative i liderstva mladih;
- 4.1.6.5. Pokrenuti inicijative za uvođenje poreskih olakšica za donatore koji ulažu u razvoj aktivizma i volonterizma i društveno odgovornog poslovanja usmerenog ka mladima;
- 4.1.6.6. Podržati akcije, programe i inicijative koje promovišu toleranciju, kulturu nenasilja i rodnu ravnopravnost među mladima.

Specifičan cilj

4.1.7. Povećati učešće mladih žena na najvišim mestima odlučivanja

Mere

- 4.1.7.1. Smanjivati rodne stereotipe u obrazovnom sistemu;
- 4.1.7.2. Otklanjati rodne stereotipe u medijima i promovisati ravnopravnost polova;
- 4.1.7.3. Podržavati afirmativne mere i stvarati društvene uslove za ravnopravno napredovanje žena do najviših mesta odlučivanja.

Nadležni organi

MOS, LS, MP, PSSO, MZ, MRSP, MSPP, UG, omladinske organizacije, privredna društva u jedinicama lokalne samouprave.

4.2. Razvijati saradnju mladih i obezbeđivati uslove za učešće u donošenju odluka kroz održiv institucionalni okvir, a na osnovu potreba mladih i u partnerstvu sa mladima

Specifičan cilj

4.2.1. Definisati pojam omladinske organizacije i standarda delovanja

Mere

- 4.2.1.1. Pokrenuti konsultativni proces za definisanje pojma omladinske organizacije i kriterijuma po kojima se formiraju i razlikuju omladinske organizacije (za razlikovanje

organizacije koju čine mladi i organizacije koja radi za mlade i sa mladima, i pojma lokalne, nacionalne, regionalne i međunarodne omladinske organizacije);

4.2.1.2. Podržati proces donošenja novog zakona o udruženjima građana i obezbeđivanje materijalnih sredstava za njegovo sprovođenje, kao osnove za definisanje i kvalitetniji rad omladinskih organizacija prema utvrđenim kriterijumima;

4.2.1.3. Razvijati standarde kvaliteta delovanja i principe omladinskog organizovanja kroz konsultativni proces i podršku njihovom sprovođenju;

4.2.1.4. Doneti zakon koji uređuje pitanja mladih.

Specifičan cilj

4.2.2. Uspostaviti institucionalnu podršku za formiranje, finansiranje i aktivno delovanje organizacija mladih i programskih aktivnosti organizacija koje rade za mlade

Mere

4.2.2.1. Stvoriti mehanizme kontinuiranog podsticanja i finansijske podrške mladima u jedinicama lokalne samouprave za organizovanje i realizaciju njihovih aktivnosti;

4.2.2.2. Osnovati kancelarije za mlade na republičkom i lokalnom nivou i definisati njihovu oblast rada;

4.2.2.3. Pružiti institucionalnu podršku organizacijama mladih finansiranjem izgradnje kapaciteta i aktivnosti namenjenih mladima;

4.2.2.4. Omogućiti korišćenje nepokretnosti u državnoj svojini za potrebe omladinskog delovanja i za potrebe mladih, kroz aktivnu intersektorsku saradnju;

4.2.2.5. Promovisati otvaranje obrazovnih i drugih institucija za potrebe omladinskih organizacija i stvaranje kriterijuma i mogućnosti za besplatno ustupanje školskih prostora omladinskim organizacijama, u periodu kada se prostor ne koristi;

4.2.2.6. Podržati inicijative omladinskih organizacija za međunarodnu saradnju i pristupanje međunarodnim fondovima i institucijama kao važan aspekt integracije i razmene znanja i iskustava;

4.2.2.7. Standardizovati i unapređivati rad učeničkih parlamenata i drugih formi učeničkog, studentskog i omladinskog organizovanja.

Specifičan cilj

4.2.3. Usvojiti koncept zajedničkog upravljanja procesima i odlukama kao osnove za saradnju lokalnih i republičkih organa sa mladima

Mere

4.2.3.1. Doneti i sprovesti programe obrazovanja na svim nivoima, od lokalnih do republičkih organa, i mladih o važnosti, prednostima, mogućnostima i oblicima aktivnog učešća mladih u zajedničkim telima i organima;

4.2.3.2. Podržati konkretnim merama aktivno uključivanje predstavnika mladih u organe i tela koja odlučuju o omladinskim temama na svim nivoima i institucijama na principima zajedničkog upravljanja procesima i odlukama (ko-menadžment);

4.2.3.3. Pokrenuti inicijative za zakonsko regulisanje koncepta zajedničkog upravljanja procesima i odlukama (ko-menadžment);

4.2.3.4. Primeniti koncept zajedničkog upravljanja procesima i odlukama u okviru delovanja državnih organa, posebno u komisijama koje se bave odlukama o finansiranju omladinskih organizacija i njihovih programa;

4.2.3.5. Podržati inicijative koje imaju za cilj promenu stava i pristupa prema aktivnom učešću mladih, pre svega u odlučivanju, i promeni težišta od "slušanja mladih" do "punog aktivnog učešća".

Specifičan cilj

4.2.4. Promovisati važnost saradnje omladinskih organizacija, umrežavanje i uspostavljanje poverenja

Mere

4.2.4.1. Definisati oblike, modele i načine saradnje između organizacija mladih na svim nivoima, od lokalnih do republičkog;

4.2.4.2. Finansijski podržati inicijative mladih i organizacije mladih kako bi se uspostavila reprezentativnost mladih na svim nivoima za zajedničko upravljanje procesima i odlukama (ko-menadžment);

4.2.4.3. Uspostaviti stalni dijalog sa svim institucijama i organizacijama definisanjem efikasnih mehanizama za komunikaciju i saradnju između ministarstava, privrednih društava, medija i udruženja građana;

4.2.4.4. Pokrenuti inicijativu za unapređenje postojećih zakonskih okvira rada učeničkih i studentskih parlamenata kako bi se preciznije definisala uloga parlamenata, obaveze i obezbedilo pravo glasa pri odlučivanju predstavnicima parlamenata.

Nadležni organi

MOS, UG, LS, MP, MN, PSSO.

4.3. Izgrađivati sistem informisanja mladih na svim nivoima i u svim oblastima

Specifičan cilj

4.3.1. Obezbediti pravovremeno i utemeljeno informisanje mladih o mogućnostima i perspektivama u lokalnoj sredini i na republičkom nivou

Mere

- 4.3.1.1. Izraditi portal za mlade koji bi bio centralno mesto za informisanje mladih iz svih oblasti obuhvaćenih Strategijom;
- 4.3.1.2. Osnovati kancelarije za mlade na republičkom nivou;
- 4.3.1.3. Osnovati kancelarije za mlade na lokalnom nivou.

Specifičan cilj

4.3.2. Učiniti dostupnim relevantne informacije o pravima mladih i mogućnostima i prilikama za mlade

Mere

- 4.3.2.1. Podržati inicijative koje imaju za cilj obrazovanje i informisanje mladih o njihovim građanskim pravima i obavezama;
- 4.3.2.2. Uspostaviti saradnju sa obrazovnim ustanovama i organizacijama učenika i studenata kako bi se povećao stepen informisanosti o volonterizmu;
- 4.3.2.3. Uspostaviti sistem informisanja mladih o mogućnostima putovanja, studiranja, razmenama, smotrama, takmičenjima, učešću na skupovima;
- 4.3.2.4. Obezbeđivati pristup informacijama o stvarima koje ih se neposredno tiču i omogućavanje dobijanja povratne informacije u situacijama zajedničkog odlučivanja ili učestvovanja mladih u konsultativnom procesu.

Specifičan cilj

4.3.3. Obogatiti programe medijskih kuća sadržajima koji imaju obrazovni karakter, a primereni su mladima

Mere

- 4.3.3.1. Stimulisati produkcije i uvoz visokokvalitetnih programa za mlade, sprovoditi i unapređivati mere zaštite od neprimerenih programa;
- 4.3.3.2. Razvijati informativne programe ili uvoditi blokove u postojeće informativne programe koji bi emitovali informacije od interesa za mlade;
- 4.3.3.3. Podsticati volontiranje mladih u medijskim kućama, posebno onim koje koriste nacionalne frekvencije;

4.3.3.4. Poboľšati protok informacija o aktivnostima koje sprovode različite institucije i interesne grupe na planu formalnog i neformalnog obrazovanja mladih;

4.3.3.5. Umrežavati podatke iz informacionih sistema različitih sektora koji se bave formalnim i neformalnim obrazovanjem mladih;

4.3.3.6. Učiniti dostupnim informacije o kvalitetu rada obrazovnih ustanova široj javnosti;

4.3.3.7. Doneti i primenjivati kodeks o prikazivanju programskih sadržaja sa elementima nasilja, pornografije i drugih društveno neprihvatljivih ponašanja.

Specifičan cilj

4.3.4. Povećati nivo informatičke pismenosti mladih

Mere

4.3.4.1. Povećati dostupnost obuka svim kategorijama mladih, posebno iz osetljivih grupa, vaučerskim finansiranjem obrazovanja za informacione tehnologije;

4.3.4.2. Povećati dostupnost Interneta i kablovske televizije svim mladima;

4.3.4.3. Omogućavati pristup Internetu u svim školama i ostalim ustanovama obrazovanja i kulture.

Specifičan cilj

4.3.5. Povećati nivo informisanosti mladih o izboru zanimanja, mogućnostima zapošljavanja i perspektivama na tržištu rada

Mere

4.3.5.1. Razvijati praksu karijernog vođenja i savetovanja na svim nivoima obrazovanja uz podršku stručnih timova;

4.3.5.2. Razvijati i afirmisati sistem karijernog vođenja i savetovanja mladih na svim nivoima obrazovanja uz podršku stručnih timova, a posebno kroz rad kancelarija za mlade;

4.3.5.3. Približiti usluge Centra za informisanje i profesionalno savetovanje u okviru Nacionalne službe za zapošljavanje mladih u svim sredinama;

4.3.5.4. Obezbediti informisanje mladih o stanju i perspektivama na nacionalnom i lokalnim tržištima rada;

4.3.5.5. Obezbediti veću efikasnost savetodavnih službi u radu sa mladima.

Specifičan cilj

4.3.6. Graditi globalne elektronske mreže među omladinskim organizacijama koje promovišu održivi razvoj

Mere

4.3.6.1. Podržati i podsticati omladinska udruženja građana, pružiti finansijsku i logističku pomoć.

Specifičan cilj

4.3.7. Razvijati informativne programe koji su namenjeni mladima

Mere

4.3.7.1. Uspostaviti konkretne oblike saradnje sa medijima i obezbeđivati mesta mladima u odlučivanju o programskim sadržajima.

Nadležni organi

MOS, MP, MN, MK, MPR, MF, NSZ, MRSP, MERR, MZŽS, PSSO, LS, UG, mediji.

4.4. Obezbeđivati ostvarivanje prava na jednake šanse svih mladih u društvu, a posebno mladih koji žive u teškim uslovima

Specifičan cilj

4.4.1. Uspostaviti funkcionalnu međusistemsku saradnju, kako bi se obezbedio celovit pristup u proceni i zadovoljavanju potreba mladih iz osetljivih grupa

Mere

4.4.1.1. Usaglasiti zakone, usvajanje protokola o saradnji;

4.4.1.2. Uvoditi standarde za pružanje usluga u ustanovama i službama socijalne zaštite koji se odnose na procenu, planiranje, praćenje i vrednovanje potreba osetljivih grupa mladih.

Specifičan cilj

4.4.2. Smanjiti broj mladih korisnika institucionalnog smeštaja i poboljšati ponudu i kvalitet usluga za one mlade koji ostaju u institucijama

Mere

4.4.2.1. Razvijati usluge socijalne zaštite za mlade koji izlaze iz sistema institucionalne zaštite ("Kuće na pola puta", "Stanovanje uz podršku");

4.4.2.2. Doneti srednjoročne planove transformacije ustanova za rezidencijalni smeštaj mladih u pravcu razvoja usluga u zajednici;

4.4.2.3. Podržati proces smanjivanja smeštajnih kapaciteta u ustanovama;

4.4.2.4. Primeniti osnovne strukturalne i funkcionalne standarde za rezidencijalni smeštaj;

4.4.2.5. Obezbediti stalno usavršavanje zaposlenih u ustanovama za rezidencijalni smeštaj.

Specifičan cilj

4.4.3. Razvijati usluge u lokalnoj zajednici kao podršku za život mladih u porodici i prirodnom okruženju

Mere

4.4.3.1. Razvijati oblike hraniteljskog smeštaja namenjenog različitim grupama mladih (mladi bez roditeljskog staranja, mladi ometeni u razvoju i mladi u sukobu sa zakonom);

4.4.3.2. Razvijati raznovrsne oblike usluga socijalne zaštite u lokalnoj zajednici koje podržavaju ostanak mladih u porodičnom okruženju ("pomoć u kući", "dnevni centri", "odmorišta" i dr.);

4.4.3.3. Definisati osnovne standarde za usluge socijalne zaštite u lokalnoj zajednici;

4.4.3.4. Razvijati programe direktne pomoći mladima na terenu i svratišta za mlade na ulici.

Specifičan cilj

4.4.4. Smanjiti predrasude prema mladima iz osetljivih društvenih grupa

Mere

4.4.4.1. Organizovati kampanje usmerene na smanjenje predrasuda prema mladima iz osetljivih grupa;

4.4.4.2. Organizovati različite oblike obrazovanja i usavršavanja iz oblasti multikulturalnosti i socijalne pravde za predstavnike svih ustanova i institucija koje dolaze u kontakt sa mladima iz osetljivih grupa;

4.4.4.3. Uključivati mlade, a posebno one iz osetljivih grupa, u kreiranje i realizaciju medijskih kampanja i obrazovnih programa.

Specifičan cilj

4.4.5. Uključiti mlade iz osetljivih grupa u aktivan i produktivan život u zajednici

Mere

4.4.5.1. Obezbeđivati pristupačnost socijalnim, obrazovnim, zdravstvenim i drugim uslugama, u arhitektonskom, organizacionom i programskom smislu, mladima iz osetljivih grupa;

4.4.5.2. Obezbeđivati razvoj i primenjivanje svih tehničkih i tehnoloških formata u televizijskim programima, filmovima, pozorišnim, sportskim, turističkim i drugim sadržajima za nesmetano praćenje od strane osetljivih grupa mladih;

4.4.5.3. Podsticati i promovisati učešće mladih iz osetljivih grupa u sportskim, parasportskim i zajedničkim aktivnostima;

4.4.5.4. Obezbeđivati podršku mladima iz osetljivih grupa u pribavljanju osnovnih ličnih dokumenata i ostvarivanju prava deteta i ljudskih prava.

Specifičan cilj

4.4.6. Stvoriti uslove (prostor, oprema i kadrovi) za omasovljavanje i dostupnost sportova osetljivim grupama mladih

Mere

4.4.6.1. Formirati posebne fondove za podršku rekreativnom sportu: namenska izgradnja prostora i opremanje postojećih prostora, omasovljavanje;

4.4.6.2. Razvijati promotivne i besplatne aktivnosti sportskih klubova i centara;

4.4.6.3. Organizovati javne promocije, dodele grantova i specifičnih nagrada pojedincima i programima koji rade sa osetljivim grupama.

Specifičan cilj

4.4.7. Osigurati ostvarivanje prava svih mladih na adekvatno obrazovanje uz obezbeđivanje jednakih mogućnosti za učenje i razvoj

Mere

4.4.7.1. Obezbeđivati realizaciju individualizovanih mera podrške mladima iz osetljivih grupa u formalnom i neformalnom obrazovanju, radi postizanja maksimalnog akademskog i socijalnog razvoja u skladu sa konceptom inkluzivnog društva;

4.4.7.2. Utvrditi odgovarajući pravni okvir za systemska rešenja koja podržavaju inkluzivno obrazovanje;

4.4.7.3. Definisati dodatne mere za uključivanje u sistem obrazovanja mladih iz osetljivih grupa;

4.4.7.4. Podržavati programe neformalnog obrazovanja namenjenih mladima iz osetljivih grupa;

4.4.7.5. Izgraditi pravni okvir za usmeravanje odgovarajućeg dela budžetskih i donatorskih sredstava za povećanje kapaciteta za pružanje obrazovnih usluga u nerazvijenim područjima.

Specifičan cilj

4.4.8. Povećati dostupnost kulturnih sadržaja za osetljive grupe mladih

Mere

4.4.8.1. Održavati postojeće i proširiti državne subvencije za osetljive grupe mladih (posebno manjinske etničke grupe, mladi iz siromašnih porodica, srednjoškolska omladina);

4.4.8.2. Planirati na lokalnom nivou i dosledno sprovoditi subvencioniranje gostujuće kulturne ponude u unutrašnjosti;

4.4.8.3. Uspostaviti sistem vaučerizacije i volontiranja u ustanovama koje se bave kulturom;

4.4.8.4. Definisati i uskladiti ciljeve u oblasti kulture u strateškim dokumentima (na različitim nivoima); definisati ciljeve tako da se poveća dostupnost kulturnih sadržaja mladima.

Specifičan cilj

4.4.9. Povećati zapošljavanje mladih pripadnika osetljivih grupa

Mere

4.4.9.1. Razvijati sistem karijernog vođenja i savetovanja mladih pripadnika osetljivih grupa u svim sredinama;

4.4.9.2. Podsticati zapošljavanje mladih pripadnika osetljivih grupa.

Specifičan cilj

4.4.10. Zaštititi zdravlje mladih iz osetljivih grupa i razviti mehanizme za njihovo učestvovanje u programima unapređenja zdravlja

Mere

4.4.10.1. Izraditi programe zaštite zdravlja za mlade iz osetljivih grupa;

4.4.10.2. Afirmisati i primeniti programe na terenu, posebno na mestima gde se ugrožene grupe mladih najčešće nalaze;

4.4.10.4. Uspostaviti mehanizme za kontinuirano praćenje zdravlja mladih iz osetljivih grupa.

Specifičan cilj

4.4.11. Omogućiti osamostaljivanje mladih i zasnivanje domaćinstava kroz podršku u rešavanju stambenih potreba

Mere

4.4.11.1. Podržati donošenje zakona kojim bi se uredila oblast socijalnog stanovanja;

4.4.11.2. Podržati osnivanje republičke agencije za stanovanje;

4.4.11.3. Razvijati i unapređivati mreže opštinskih agencija za stanovanje;

4.4.11.4. Izraditi Nacionalnu strategiju u oblasti socijalnog stanovanja u kojoj će se rešavanje stambenih potreba mladih definisati kao jedan od prioriteta;

4.4.11.5. Formulirati državni program izgradnje opštinskih stanova za izdavanje;

4.4.11.6. Obezbeđivati finansiranje izgradnje opštinskih stanova za izdavanje, u skladu sa programima, iz republičkog i lokalnih budžeta i specijalizovanih međunarodnih finansijskih institucija;

4.4.11.7. Doneti stambene strategije jedinica lokalnih samouprava i akcione planove u kojima se precizno definišu realne lokalne stambene potrebe i načini njihovog rešavanja, a u skladu sa razvojnim politikama lokalnih samouprava;

4.4.11.8. Podržati donošenje propisa kojima bi se uredilo pitanje zaštite zakupaca i posebno mladih domaćinstava;

4.4.11.9. Formulirati državni program izgradnje stanova za prodaju pod neprofitnim i niskoprofitnim uslovima;

4.4.11.10. Obezbediti finansiranje izgradnje stanova za prodaju pod neprofitnim i niskoprofitnim uslovima, u skladu sa programima, iz republičkog i lokalnih budžeta i specijalizovanih međunarodnih finansijskih institucija;

4.4.11.11. Sve programe subvencionisane izgradnje i prodaje upotpuniti postojećim sistemom osiguranja hipotekarnih kredita;

4.4.11.12. Obezbediti fiskalne podsticajne instrumente za kupovinu prvog stana, posebno za mlade porodice.

Specifičan cilj

4.4.12. Stvarati atmosferu i okruženje u kojem svi mladi, a posebno mladi iz osetljivih grupa imaju osećaj lične i kolektivne bezbednosti

Mere

- 4.4.12.1. Osuđivati i sankcionisati govor mržnje u javnosti;
- 4.4.12.2. Promovisati kulturu komunikacije u javnom govoru koja ne podstiče atmosferu straha i netolerancije;
- 4.4.12.3. Promovisati toleranciju među mladima i integraciju osetljivih grupa mladih u društvo;
- 4.4.12.4. Podsticati građansku odgovornost kod mladih kroz obrazovne i medijske aktivnosti.

Nadležni organi

MRSP, MUP, MZ, MP, MPR, LS, MOS, MTID, MK, LS, MI, MF, NIP, MDULS, MERR, NSZ, Nacionalna korporacija za osiguranje stambenih kredita, sve obrazovne ustanove i institucije, udruženja građana koja se bave obrazovanjem.

4.5. Podsticati i vrednovati izuzetna ispoljavanja i postignuća mladih u različitim oblastima

Specifičan cilj

4.5.1. Podsticati razvoj mladih istraživača, naučnika, sportista, umetnika i inovatora u cilju bržeg ekonomskog rasta i prosperiteta

Mere

- 4.5.1.1. Stvarati podsticajne obrazovne sredine za darovite učenike i studente;
- 4.5.1.2. Obezbediti veća ulaganja u istraživanje i razvoj i podsticati inovativnost kod mladih;
- 4.5.1.3. Reorganizovati postojeći Centar za talente ili osnovati novi i pružati podršku najtalentovanijim mladim ljudima u zemlji;
- 4.5.1.4. Razvijati nove i pružati podršku postojećim fondovima za stipendiranje mladih naučnika, umetnika i talenata.

Specifičan cilj

4.5.2. Promovisati naučnoistraživački rad mladih

Mere

- 4.5.2.1. Uspostaviti sistem stalne promocije istraživačkog rada mladih;

4.5.2.2. Uspostaviti sistem stalnog nagrađivanja radova i rezultata mladih istraživača na takmičenjima zasnovanim na javnim kriterijumima;

4.5.2.3. Podsticati tematsko opredeljivanje specijalističkih i naučnih projekata.

Specifičan cilj

4.5.3. Podržavati i motivisati stvaralaštvo mladih u oblasti kulture i umetnosti

Mere

4.5.3.1. Obezbeđivati uslove za kulturnu i umetničku razmenu na svim nivoima (lokalni, republički, a posebno međunarodni);

4.5.3.2. Promovisati kulturnu i umetničku produkciju mladih, posebno subkulturnih i alternativnih grupa i pokreta;

4.5.3.3. Organizovati konkurse za stvaralaštvo mladih na svim nivoima i u svim oblastima;

4.5.3.4. Donošenje propisa kojima bi se uredilo pitanje ostvarivanja prava iz oblasti penzijskog, socijalnog i zdravstvenog osiguranja za mlade koji postižu izuzetne rezultate.

Specifičan cilj

4.5.4. Stvarati uslove za vrhunska sportska postignuća

Mere

4.5.4.1. Formirati radne grupe pri Savetu za sport;

4.5.4.2. Stručno osposobljavati i usavršavati rukovodioce nacionalnih sportskih saveza (programskog i poslovnog osoblja);

4.5.4.3. Horizontalno i vertikalno povezivati nacionalne sportske saveze sa vizijom sporta Republike Srbije.

Specifičan cilj

4.5.5. Sistematski pratiti stanje, probleme, potrebe i stavove mladih

Mere

4.5.5.1. Stimulisati istraživanja problema, potreba i stavova mladih na nivou države;

4.5.5.2. Podsticati organe jedinica lokalne samouprave da pokrenu istraživanja problema, potreba i stavova mladih u lokalnoj zajednici, koja bi služila kao osnova za budući rad sa mladima i za mlade i razvoj lokalnih planova akcije za mlade;

4.5.5.3. Podsticati istraživanje života mladih, posebno u periodima obrazovnih tranzicija (upis u srednju školu i fakultete i prelazak u sferu rada);

4.5.5.4. Stimulisati istraživanje životnih stilova mladih koji čekaju posao;

4.5.5.5. Stimulisati istraživanja i analize dostupnosti i obuhvata mladih srednjim obrazovanjem;

4.5.5.6. Ispitivati obrazovne potrebe mladih u formalnom i neformalnom obrazovanju;

4.5.5.7. Podsticati kontinuirano ispitivanje postignuća učenika.

Nadležni organi

MP, MN, MK, MF, MERR, MOS, PSSO, LS, naučno istraživačke institucije, omladinske organizacije.

4.6. Unapređivati mogućnosti za kvalitetno provođenje slobodnog vremena mladih

Specifičan cilj

4.6.1. Uspostaviti sistem analize i praćenja ključnih potreba mladih i pružanje podrške interventnim programima i koordinisanje ključnih aktera u oblasti slobodnog vremena na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou

Mere

4.6.1.1. Definisati nadležnosti kancelarije za mlade u oblasti slobodnog vremena: istraživanja potreba i potražnje, planiranje programa namenjenih mladima na osnovu sistematizovanih podataka o postojećoj ponudi, identifikovanje uloge različitih aktera i njihovo koordiniranje u realizaciji i finansiranju aktivnosti; selekcija i promocija specifičnih aktivnosti;

4.6.1.2. Povećati broj i raznovrsnost programa koji se na nivou lokalne zajednice nude mladima u slobodno vreme (obrazovni, sportski, medijska pismenost, kultura, ekološke i humanitarne aktivnosti, radionice za kreativno izražavanje, razonoda, itd.);

4.6.1.3. Podsticati i razvijati programe razmene, saradnje i takmičenja koji podrazumevaju zajedničke aktivnosti i putovanja mladih na lokalnom, republičkom i međunarodnom nivou, uključujući organizovanje i finansiranje putovanja;

4.6.1.4. Obezbeđivati prostorne uslove na lokalnom nivou za rad omladinskih klubova i realizaciju različitih inicijativa i aktivnosti orijentisanih ka mladima;

4.6.1.5. Informisati mlade o raspoloživim mogućnostima u pogledu slobodnog vremena preko kancelarija za mlade, medija, portala, kataloga;

4.6.1.6. Poboljšati saobraćajne veze i organizovanje prevoza za mlade u vreme velikih umetničkih, kulturnih, sportskih ili drugih zbivanja od interesa za mlade;

4.6.1.7. Dovoditi afirmisane umetnike, stvaraoce u oblasti kulture i sportiste među mlade u različitim sredinama;

4.6.1.8. Podsticati istraživanja i praćenje kulturnih vrednosti i aktivnosti kod mladih.

Specifičan cilj

4.6.2. Obezbediti podršku i uslove za samoorganizovanje mladih

Mere

4.6.2.1. Pripremiti institucionalni okvir za podršku inicijativama i promociju neformalnih i subkulturnih grupa mladih, a u skladu sa opštim principima definisanim u ovoj strategiji;

4.6.2.2. Podsticati volonterizam mladih na lokalnom nivou;

4.6.2.3. Podsticati saradnju mladih u lokalnoj zajednici, unutar i izvan zemlje.

Specifičan cilj

4.6.3. Promovisati aktivno učešće mladih u kreiranju i sprovođenju kulturnih politika na svim nivoima

Mere

4.6.3.1. Stimulisati programe i projekte koji se bave politikom u oblasti kulture, a koji bi se realizovali posebno u manjim i siromašnijim sredinama;

4.6.3.2. Organizovati volontiranja u ustanovama kulture u obrazovne svrhe.

Specifičan cilj

4.6.4 Povećati dostupnost kulturnih sadržaja, posebno mladima u manjim i siromašnijim sredinama

Mere

4.6.4.1. Povećati obim i kvalitet produkcije za mlade i o mladima;

4.6.4.2. Obezbediti subvencije za gostujuću kulturnu ponudu u različitim sredinama;

4.6.4.3. Obezbediti subvencije za kulturnu ponudu i produkciju na jezicima manjina i za manjinske grupe mladih;

4.6.4.4. Standardizovati beneficije i subvencije mladima za veću dostupnost kulturnih sadržaja;

4.6.4.5. Formirati fondove na lokalnom nivou i obezbediti sredstva u republičkom budžetu za promociju kulturnih sadržaja u manjim i siromašnijim sredinama.

Specifičan cilj

4.6.5. Obezbediti uslove mladima za bavljenje sportskim aktivnostima u lokalnoj zajednici

Mere

4.6.5.1. Obezbediti učešće jedinica lokalnih samouprava u razvoju školskog sporta i sporta za sve;

4.6.5.2. Obezbediti dostupnost sportskih sala i sportskih objekata u državnoj svojini čiji je korisnik jedinica lokalne samouprave, kroz odobravanje njihovog korišćenja za rekreativne aktivnosti mladih; omogućiti subvencije za mlade u pogledu mogućnosti korišćenja ovih objekata.

Specifičan cilj

4.6.6. Podržavati učešće mladih u sportskim i rekreativnim aktivnostima u svim uzrastima i na svim nivoima

Mere

4.6.6.1. Stimulisati sprovođenje programa unapređenja sporta za sve, odnosno bavljenja omladine sportom;

4.6.6.2. Stimulisati rekreativni sport i sportske aktivnosti i manifestacije koje imaju humanitarni karakter ili promovišu rekreativno bavljenje sportom;

4.6.6.3. Stimulisati sportske organizacije da razviju sekcije za rekreativno bavljenje sportom;

4.6.6.4. Promovisati i popularizovati nove sportove i sportove koji kod nas nisu dovoljno razvijeni i afirmisani;

4.6.6.5. Definisati načine finansiranja sportskih društava, kako profesionalnih tako i amaterskih;

4.6.6.6. Pružiti podršku i pratiti sprovođenje akcija koje služe aktiviranju pojedinaca u rekreativnom vežbanju u okviru radnih sredina i slobodnog vremena.

Specifičan cilj

4.6.7. Institucionalizovati i razvijati školski sport

Mere

4.6.7.1. Podržati uvođenje programa redovnog fizičkog vežbanja studenata;

4.6.7.2. Obezbediti licenciranje i sprovođenje obuke, kao i uspostavljanje kriterijuma za osobe koje realizuju sportsku obuku (nastavnici, profesori, treneri), bilo da je reč o bavljenju sportom u okviru redovnog školskog programa ili u okviru klubskog sporta.

Nadležni organi

MOS, MK, MP, PSSO, LS, UG, naučnoistraživačke institucije, radiodifuzne ustanove Republike Srbije, institucije na lokalnom nivou nadležne za kulturu, Savez za školski sport i olimpijsko vaspitanje.

4.7. Razvijati otvoreni, delotvorni, efikasni i pravedni sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji je dostupan svim mladima i koji je u skladu sa svetskim trendovima u obrazovanju i kontekstom obrazovanja u Republici Srbiji

Specifičan cilj

4.7.1. Povećati učešće mladih u različitim vidovima formalnog i neformalnog obrazovanja

Mere

4.7.1.1. Analiza stanja u vezi sa učestvovanjem mladih u srednjem obrazovanju u cilju definisanja odgovarajuće politike upisa;

4.7.1.2. Analiza učestvovanja mladih u različitim oblicima neformalnog obrazovanja;

4.7.1.3. Ispitivanje obrazovnih potreba mladih;

4.7.1.4. Obezbediti bolju vertikalnu i horizontalnu pokretljivosti mladih unutar sistema srednjeg i visokoškolskog obrazovanja;

4.7.1.5. Povećati kapacitete i kvalitet učeničkog i studentskog smeštaja i usluga;

4.7.1.6. Obezbediti stipendije za mlade iz siromašnih porodica na nivou srednjeg i visokog obrazovanja, a koji su bili uspešni u toku prethodnog školovanja;

4.7.1.8. Unapređivati pristupačnost obrazovnih ustanova i domova učenika potrebama mladih sa invaliditetom (fizički pristup i pristupačnost usluga).

Specifičan cilj

4.7.2. Povećati stepen učešća mladih u procesima odlučivanja u obrazovanju

Mere

- 4.7.2.1. Stvarati pravne regulative koji omogućavaju uključivanje mladih u donošenje bitnih odluka u obrazovanju;
- 4.7.2.2. Uspostaviti održive mehanizme međusektorske saradnje u oblasti formalnog i neformalnog obrazovanja;
- 4.7.2.3. Uspostaviti mehanizme za učešće mladih u procesima odlučivanja o obrazovanju na lokalnom nivou;
- 4.7.2.4. Afirmisati projekte usmerene na osposobljavanje mladih za aktivno učešće u donošenju odluka u obrazovanju;
- 4.7.2.5. Uključivati roditelje, učenike, studente i nadležne organe jedinica lokalne samouprave u praćenje i vrednovanje postignuća obrazovnih ustanova;
- 4.7.2.6. Promovisati i osiguravati učešće mladih u procesima odlučivanja u obrazovnim ustanovama (đački i studentski parlament);
- 4.7.2.7. Uspostaviti mehanizme za merenje stepena zadovoljstva mladih obrazovnim uslugama;
- 4.7.2.8. Omogućavati mladima aktivno učešće u kreiranju i realizaciji vannastavnih aktivnosti.

Specifičan cilj

4.7.3. Osiguranje kvaliteta u formalnom i neformalnom obrazovanju mladih kroz uspostavljanje standarda

Mere

- 4.7.3.1. Definisati i razvijati standarde sistema formalnog obrazovanja (kvalitet obrazovnih ustanova, nastavničkog kadra, načina upravljanja i finansiranja), nastavnog procesa, ciljeva, odnosno ishoda obrazovanja, opštih i stručnih kompetencija;
- 4.7.3.2. Definisati i razvijati standarde kvaliteta u neformalnom obrazovanju (programa, uslova rada, procesa nastave i učenja, ključnih kompetencija, kadra);
- 4.7.3.3. Izraditi nacionalne smernice koje se odnose na pokazatelje kvaliteta obrazovanja, procedura i instrumenata;
- 4.7.3.4. Uspostaviti sistem akreditacije organizacija za obuku i programe neformalnog obrazovanja;
- 4.7.3.5. Razvijati sistem vrednovanja i samovrednovanja u formalnom i neformalnom obrazovanju;

- 4.7.3.6. Obezbeđivati mogućnost procene postignuća učenika iz osetljivih grupa koja je u skladu sa njihovim očuvanim sposobnostima;
- 4.7.3.7. Modernizovati nastavne planove i programe u cilju obezbeđivanja funkcionalne, kompjuterske i tehnološke pismenosti;
- 4.7.3.8. Primenjivati metode i oblike obrazovno-vaspitnog rada koji podstiču aktivno učešće mladih u nastavnom procesu i razvoj učenja sa razumevanjem;
- 4.7.3.9. Unapređivati sistem profesionalnog razvoja svih kategorija nastavnika;
- 4.7.3.10. Povećati ukupnu materijalnu opremljenost škola i visokoškolskih ustanova nastavnim sredstvima i posebno nastavnim sredstvima neophodnim za primenu inkluzivnog pristupa u obrazovanju;
- 4.7.3.11. Poboljšati učenički i studentski standard (pristupi savremenim tehnologijama, studentski krediti, uslovi života u domovima učenika i studenata);
- 4.7.3.12. Kontinuirano ispitivati postignuća učenika.

Specifičan cilj

4.7.4. Obezbediti mehanizme i podsticaje za povećanje efikasnosti u formalnom i neformalnom obrazovanju mladih

Mere

- 4.7.4.1. Povećati procenat izdvajanja za obrazovanje u ukupnim javnim rashodima na svim nivoima;
- 4.7.4.2. Unapređivati sistem finansijskog planiranja i upravljanja na svim nivoima obrazovanja;
- 4.7.4.3. Obezbediti racionalizaciju mreže ustanova u srednjem obrazovanju u skladu sa potrebama privrede, tržišta rada i lokalnih zajednica, kao i u skladu sa željama i mogućnostima mladih;
- 4.7.4.4. Podsticati i podržati razvoj sistema sertifikacije, posebno neformalnog obrazovanja;
- 4.7.4.5. Stimulisati dalji razvoj mehanizama usmerenih ka podsticanju završavanja studija u odgovarajućem roku;
- 4.7.4.6. Podsticati primenu različitih oblika horizontalnog učenja;
- 4.7.4.7. Obogatiti jedinstven informacioni sistem u obrazovanju podacima koji omogućavaju merenje napretka ka ostvarenju ciljeva utvrđenih u Milenijumskim ciljevima razvoja u Srbiji.

Specifičan cilj

4.7.5. Stalno usklađivati razvoj sistema obrazovanja i obuke sa sadašnjim i projektovanim zahtevima tržišta rada

Mere

- 4.7.5.1. Podržati izradu nacionalnog okvira kvalifikacija i njegovo stalno unapređivanje;
- 4.7.5.2. Usklađivati ponude formalnih i neformalnih oblika obrazovanja sa potrebama tržišta rada, lokalne sredine i željama mladih;
- 4.7.5.3. Stalno usklađivati ponudu obrazovnih profila u srednjim stručnim školama sa potrebama tržišta rada uz uvažavanje specifičnosti lokalnih sredina i principa održivog razvoja;
- 4.7.5.4. Modernizovati i razvijati profesionalnu praksu i praktičnu nastavu, kako u srednjim školama i obrazovnim ustanovama i institucijama, tako i u preduzećima i privrednim društvima;
- 4.7.5.5. Obezbeđivati zadovoljavajuću ravnotežu između opšteg i stručnog obrazovanja, teorijskog i praktičnog obrazovanja, čime će se omogućiti mladima da stiču potrebno znanje, veštine i kompetencije;
- 4.7.5.6. Podržati i podsticati uvođenje modularne nastave u srednjem obrazovanju.

Specifičan cilj

4.7.6. Stimulisati razvoj programa neformalnog učenja i obrazovanja i veće profesionalizacije rada sa mladima u Republici Srbiji

Mere

- 4.7.6.1. Afirmisati i podržavati omladinske projekte i programe sa jasnom neformalnom obrazovnom komponentom;
- 4.7.6.2. Razvijati profesionalne standarde za rad sa mladima i priznavanje tih standarda od strane MOS-a;
- 4.7.6.3. Utvrditi modele i mehanizme finansiranja programa neformalnog obrazovanja;
- 4.7.6.4. Analizirati elemente, kapacitete za realizaciju neformalnog obrazovanja;
- 4.7.6.5. Jačati kapacitete omladinskih organizacija, i organizacija koje rade sa mladima, za kreiranje i realizaciju različitih programa obuke za mlade;
- 4.7.6.6. Podržati učešće mladih na domaćim i međunarodnim skupovima i seminarima u oblasti neformalnog obrazovanja i omladinskog rada.

Specifičan cilj

4.7.7. Osnažiti mlade da preuzmu aktivno, odgovorno i efikasno upravljanje svojom karijerom

Mere

4.7.7.1. Formirati centre za karijerno vođenje i savetovanje pri obrazovnim i drugim ustanovama;

4.7.7.2. Podržati razvoj stručnog osoblja za poslove karijernog vođenja i savetovanja;

4.7.7.3. Podržati aktivnosti koje imaju za cilj promovisanje prakse karijernog vođenja i savetovanja;

4.7.7.4. Uvoditi u sadržaje nastavnih i vannastavnih aktivnosti informacije i kurseve o karijernom vođenju i savetovanju, stanju i perspektivama na tržištu, preduzetništvu, radnoj etici, programima volontiranja, radne prakse i pripravničkog rada, konceptu doživotnog učenja itd.

Nadležni organi

MP, MRSP, MOS, MERR, MZ, MZŽS, MF, NSZ, ZUOV, ZVKVO, NPS, NSVO UP, PSSO, UG, LS, AMSPP, PKS.

4.8. Podsticati i stimulisati sve oblike zapošljavanja, samozapošljavanja i preduzetništva mladih

Specifičan cilj

4.8.1. Unaprediti perspektive mladih na tržištu rada i stvoriti uslove za češće i kvalitetnije zapošljavanje mladih

Mere

4.8.1.1. Obezbediti mladima pristup karijernom vođenju i savetovanju u svim sredinama;

4.8.1.2. Unapređivati raznovrsnost i kvalitet obrazovanja na svim nivoima i uspostaviti sistem doživotnog učenja pristupačan svima (mladima u svim sredinama, nezaposlenim i zaposlenim mladima putem većeg i kvalitetnijeg ulaganja) i afirmisati radnu etiku kod mladih;

4.8.1.3. Promovisati mogućnosti radnog angažovanja mladih putem radne prakse, stažiranja, pripravničkog i volonterskog rada, radi suzbijanja dugoročne nezaposlenosti mladih i sticanja neophodnog iskustva za zasnivanje kvalitetnog radnog odnosa;

4.8.1.4. Unapređivati tehničke i kadrovske kapacitete inspekcija rada radi pravovremenog prepoznavanja i suzbijanja neregularnosti u radnim odnosima mladih (zloupotrebe zakona u pogledu učestalosti određenih formi zapošljavanja mladih, svih

oblika diskriminacije, "mobinga") i unapređivati saradnju između inspekcija rada i poreskih inspekcija radi suzbijanja neformalnog zapošljavanja mladih.

Specifičan cilj

4.8.2. Obezbediti veće učešće mladih u merama i programima aktivne politike zapošljavanja

Mere

4.8.2.1. Podsticati mlade da aktivno traže posao radi smanjenja stope nezaposlenosti mladih, posebno iz osetljivih grupa;

4.8.2.2. Uspostaviti sistem evidentiranja i praćenja mladih koji napuštaju obrazovni sistem pre završetka redovnog školovanja, kao i mladih bez obrazovanja i omogućiti njihovo uključivanje u programe "druge" šanse i sticanja neophodnih veština za uključivanje u proces rada;

4.8.2.3. Obezbediti mladima pristup programima dodatnog obrazovanja i obuka radi sticanja novih znanja i veština, kao i prevazilaženje nesklada između znanja stečenih tokom obrazovanja i potreba tržišta rada;

4.8.2.4. Unaprediti postojeće i razviti nove, efikasnije mere i programe aktivne politike zapošljavanja mladih, meriti njihovu efikasnost i efektivnost i, u skladu sa efektima, povećavati broj korisnika programa;

4.8.2.5. Omogućiti pristup mladima merama i programima aktivne politike zapošljavanja u svim sredinama.

Specifičan cilj

4.8.3. Podsticati otvaranje novih radnih mesta, razviti samozapošljavanje i preduzetništvo kod mladih u svim sredinama

Mere

4.8.3.1. Podsticati informisanje, karijerno vođenje i savetovanje mladih o mogućnostima samozapošljavanja i razvoju preduzetništva;

4.8.3.2. Podsticati razvoj programa samozapošljavanja, omladinskog preduzetništva i zadugarstva mladih, naročito usmerenih ka razvijanju visokoproduktivnih i tehnološki intenzivnih grana (sektor informacionih tehnologija, industrijski i tehnološki parkovi i sl.);

4.8.3.3. Stimulisati i podsticati lokalna partnerstva između jedinica lokalnih samouprava, socijalnih partnera i udruženja građana koje okupljaju mlade radi njihovog uključivanja u programe i projekte kojima se razvija preduzetnički sektor;

4.8.3.4. Stimulisati razvoj preduzetništva u posebnim ekonomskim granama (razvoj ekoturizma, agrobiznisa, reciklaže i sl.);

4.8.3.5. Obezbediti nove i unaprediti postojeće kreditne linije radi povećanja zainteresovanosti mladih u svim sredinama za otpočinjanje sopstvenog poslovanja i rasta zaposlenosti;

4.8.3.6. Unaprediti postojeći sistem olakšica i subvencija radi stimulisanja poslodavaca da zapošljavaju mlade;

4.8.3.7. Afirmisati društveno odgovorno poslovanje.

Specifičan cilj

4.8.4. Povećati profesionalnu i prostornu pokretljivost mladih

Mere

4.8.4.1. Uspostaviti sistem prognoza na tržištu rada kao podršku planiranju ponude zanimanja na nacionalnom i lokalnim tržištima rada u skladu sa potrebama ekonomije;

4.8.4.2. Uspostaviti sistem jedinstvenog i potpunog izveštavanja mladih o slobodnim radnim mestima na lokalnim i regionalnim tržištima rada, stimulisati uključivanje mladih u programe obuka i unapređenja kvalifikacija radi zapošljavanja u drugim regionima i gradovima;

4.8.4.3. Stimulativnom stambenom politikom omogućiti pokretljivost mladih ka nerazvijenim područjima radi povećanja zaposlenosti i unapređenja lokalnog ekonomskog razvoja.

Nadležni organi

MERR, MOS, NSZ, MRSP, MF, MP, MPO, MDULS, MZŽS, PSSO, LS, RZS, UG, udruženja poslodavaca, sindikalna udruženja, AMSPP, Nacionalna korporacija za osiguranje stambenih kredita.

4.9. Unaprediti uslove za bezbedan život mladih

Specifičan cilj

4.9.1. Unapređivati normativno i strateško regulisanje sektora bezbednosti u cilju poboljšanja bezbednosti mladih

Mere

4.9.1.1. Usklađivati relevantno nacionalno zakonodavstvo u oblasti javnog i privatnog sektora bezbednosti sa preuzetim međunarodnim obavezama, donošenjem novih zakona i izmenama i dopunama postojećih;

4.9.1.2. Unapređivati postupanje zaposlenih u oblasti javnog i privatnog sektora bezbednosti definisanjem procedura u protokolima i kodeksima;

4.9.1.3. Uvesti kategoriju "zločina iz mržnje" u nacionalno zakonodavstvo;

4.9.1.4. Podržati usvajanje Nacionalne strategiju bezbednosti;

4.9.1.5. Podržati usvajanje Nacionalne strategiju prevencije kriminaliteta;

4.9.1.6. Podržati usvajanje propisa i Strategije o bezbednosti saobraćaja.

Specifičan cilj

4.9.2. Institucionalno osnažiti sektor bezbednosti i državne uprave u cilju unapređivanja, ostvarivanja i zaštite ljudskih prava i prava mladih

Mere

4.9.2.1. Razvijati koordinirani multidisciplinarni pristup i međusektorsku saradnju u identifikovanju, planiranju i realizaciji usluga za potrebe mladih, žrtava i učinilaca nasilja;

4.9.2.2. Razvijati civilnu demokratsku kontrolu sektora bezbednosti;

4.9.2.3. Razvijati unutrašnje kontrole sektora bezbednosti;

4.9.2.4. Obezbeđivati ostvarivanje jednakih mogućnosti za zapošljavanje i ravnopravne zastupljenosti žena i muškaraca na svim nivoima odlučivanja u sektoru bezbednosti;

4.9.2.5. Bolje informisati regrute o njihovim pravima i obavezama tokom služenja vojnog roka.

Specifičan cilj

4.9.3. Razvijati bezbednosnu kulturu kod mladih

Mere

4.9.3.1. Uvoditi sadržaje bezbednosne kulture u nastavni plan i program u vaspitno-obrazovnim ustanovama;

4.9.3.2. Kontinuirano promovisati bezbednosnu kulturu putem medijskih kampanja i kroz obrazovanje;

4.9.3.4. Obezbeđivati informisanje o štetnim posledicama korišćenja vatrenog oružja i eksplozivnih naprava;

4.9.3.5. Upoznavati mlade sa novim izazovima, rizicima i pretnjama po ličnu, javnu i nacionalnu bezbednost;

4.9.3.6. Razvijati i promovisati toleranciju, razumevanje, rodnu ravnopravnost, prihvatanjem različitosti i negovanjem nenasilnih načina komunikacije;

4.9.3.3. Razvijati saobraćajnu bezbednosnu kulturu kod mladih;

4.9.3.7. Razvijati informatičku bezbednosnu kulturu kod mladih.

Specifičan cilj

4.9.4. Jačati međusobno poverenje između mladih i sektora bezbednosti

Mere

4.9.4.1. Promovisati sektor bezbednosti među mladima putem medijskih kampanja i kroz sistem obrazovanja i osposobljavanja;

4.9.4.2. Razvijati aktivnosti u cilju uspostavljanja odgovarajuće komunikacije i odnosa poverenja i saradnje između mladih i pripadnika sektora bezbednosti;

4.9.4.3. Podsticati mlade da prijavljuju nasilje u porodici, školi ili na ulici, bilo da su žrtve ili svedoci - očevici;

4.9.4.4. Organizovati kontinuirane obuke za pripadnike sektora bezbednosti iz oblasti ljudskih prava, veština komunikacija, savremenih metoda prikupljanja dokaza i drugih tema relevantnih za bezbednost mladih.

Specifičan cilj

4.9.5. Stvarati uslove za bezbednije i zdravije radno okruženje mladih

Mere

4.9.5.1. Unapređivati bezbednost i zdravlje mladih na radnom mestu;

4.9.5.2. Razvijati obrazovne programe i definisati procedure za prepoznavanje svih oblika nasilja u radnom okruženju;

4.9.5.3. Izraditi i definisati preventivne i reaktivne programe i procedure u cilju povećanja bezbednosti mladih u radnom okruženju.

Specifičan cilj

4.9.6. Stvarati bezbednije školsko okruženje

Mere

4.9.6.1. Unapređivati zaštitu mladih u školskom okruženju;

4.9.6.2. Podsticati razvoj preventivnih programa i usavršavati postojeće programe prevencije i pomoći žrtvama nasilja i kriminala;

4.9.6.3. Podržavati vršnjačko obrazovanje o prevenciji nasilja u školi i vršnjačku podršku žrtvama nasilja i kriminala;

4.9.6.4. Organizovati kontinuiranu obuku učenika, nastavnog i drugog osoblja u školama i roditelja iz oblasti prevencije i pomoći žrtvama nasilja i kriminala;

4.9.6.5. Podsticati ažurnost i otvorenost u radu stručnih organa u školi (pedagog, psiholog i drugi);

4.9.6.6. Organizovati kontinuirano obrazovanje i vaspitanje mladih o bezbednom ponašanju u saobraćaju;

4.9.6.7. Preventivno delovati tehničkim merama na rizik stradanja u saobraćaju u okruženju škole.

Specifičan cilj

4.9.7. Povećati bezbednost na javnim mestima

Mere

4.9.7.1. Dosledno i potpuno sprovoditi postojeće propise iz oblasti bezbednosti;

4.9.7.2. Razvijati i podsticati inicijative i programe lokalne zajednice;

4.9.7.3. Razvijati i sprovoditi koncept rada policije u zajednici;

4.9.7.4. Jačati postojeće i razvijati nove preventivne bezbednosne mere na javnim mestima gde se okupljaju mladi.

Specifičan cilj

4.9.8. Prevencija i suzbijanje nasilja u porodici

Mere

4.9.8.1. Obezbediti doslednu primenu propisa koji uređuju oblast nasilja u porodici;

4.9.8.2. Obezbediti kontinuirano informisanje građana, a posebno mladih, o problemu i posledicama porodičnog nasilja;

4.9.8.3. Obezbediti kontinuiranu obuku za prepoznavanje nasilja i pomoć žrtvama nasilja u porodici;

4.9.8.4. Uvesti obuke za prepoznavanje nasilja i pomoć žrtvama nasilja u porodici u nastavne programe škola, visokoškolskih ustanova i ostalih obrazovnih institucija;

4.9.8.5. Obezbediti kontinuirano sprovođenje stručnih obuka i usavršavanja svih lica neposredno uključenih u prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici.

Specifičan cilj

4.9.9. Razvijati procedure i usluge neodložnih intervencija namenjenih mladima - žrtvama nasilja i drugima koji se nalaze u akutnim kriznim situacijama

Mere

4.9.9.1. Uvoditi specijalizovane preventivne programe namenjene postupanju u kriznim situacijama;

4.9.9.2. Uspostaviti celodnevno dežurstvo za neodložne intervencije u okviru novog organizacionog modela centara za socijalni rad;

4.9.9.3. Doneti protokol o saradnji koji obezbeđuje sinhronizovano delovanje javnih službi, organa i organizacija u pružanju usluga neodložnih intervencija;

4.9.9.4. Unapređivati postojeće i razvijati nove programe zaštite žrtava nasilja među mladima, u skladu sa započetim procesom akreditacije i licenciranja programa obuke za pružaoce socijalnih usluga.

Specifičan cilj

4.9.10. Razvijati procedure i usluge neodložnih intervencija namenjenih mladima - počiniocima nasilja

Mere

4.9.10.1. Uvoditi specijalizovane programe namenjene postupanju prema počiniocima nasilja;

4.9.10.2. Organizovati obuku za nenasilnu komunikaciju i rešavanje konflikata;

4.9.10.3. Razvijati i unapređivati sposobnost stručnjaka u svim sektorima za rad sa počiniocima nasilja.

Specifičan cilj

4.9.11. Stvarati uslove za primenu diverzionih postupaka i alternativnih mera koje se izriču mladima u sukobu sa zakonom

Mere

4.9.11.1. Obezbediti doslednu i potpunu primenu propisa koji uređuju oblast postupanja prema mladima u sukobu sa zakonom;

4.9.11.2. Identifikovati i razvijati programe u lokalnoj zajednici koji omogućavaju primenu vaspitnih naloga i mera u skladu sa Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica.

Specifičan cilj

4.9.12. Podržati istraživanja o nasilju među mladima i nad mladima

Mere

- 4.9.12.1. Pratiti vrstu i učestalosti nasilja među mladima;
- 4.9.12.2. Unapređivati sistem za prikupljanje i analizu podataka i izveštavanje o svim vidovima nasilja nad mladima i među mladima;
- 4.9.12.3. Ispitivati uticaj različitih faktora na pojavu i posledice nasilja;
- 4.9.12.4. Kontinuirano pratiti efekte realizovanih preventivnih programa i aktivnosti na zaštiti mladih od nasilja;
- 4.9.12.5. Uključivati mlade istraživače u projekte istraživanja o nasilju nad mladima i među mladima.

Nadležni organi

MUP, MO, PSSO, MPR, MOS, MRSP, MTID, MZ, MP, LS, MI, MN, MK, RRA, Služba za ljudska i manjinska prava, naučne i obrazovne ustanove i institucije, mediji, privatni sektor bezbednosti, Zaštitnik građana, AMSS, omladinske organizacije, udruženja građana koja se bave pitanjima bezbednosti.

4.10. Čuvati i unapređivati zdravlje mladih, smanjivati rizike i vodeće poremećaje zdravlja i razvijati zdravstvenu zaštitu prilagođenu mladima

Specifičan cilj

4.10.1. Razvijati zdrave stilove života, čuvati i unapređivati zdravlje mladih

Mere

- 4.10.1.1. Uvoditi periodična nacionalna i lokalna istraživanja radi praćenja zdravlja mladih, uz njihovo aktivno učešće, uključujući analizu lokalnih resursa i kvaliteta postojećih intervencija u oblasti zaštite zdravlja mladih;
- 4.10.1.2. Unapređivati znanja, stavove i ponašanje mladih u oblasti zdravih stilova života uz stalno informisanje mladih i izvođenje kontinuirane obuke koja uključuje mlade kao vršnjačke edukatore u oblasti pravilne ishrane, kulture koja promovise fizičke i sportske aktivnosti i gradi zdrave stilove života mladih;
- 4.10.1.3. Razvijati i stalno unapređivati kvalitet programa vršnjačkog obrazovanja kroz standardizovane obuke i sertifikovane vršnjačke edukatore;

4.10.1.4. U partnerstvu sa mladima izrađivati i sprovesti institucionalizovanje zdravstveno-vaspitnih sadržaja, naročito vaspitanja za zdravlje kroz životne veštine i kroz nastavne planove i programe u svim obrazovnim ustanovama;

4.10.1.5. Unapređivati znanja i veštine roditelja, staratelja, vaspitača u ustanovama i ostalih koji rade sa mladima, u vezi sa pravilnom ishranom, fizičkim aktivnostima i zdravljem mladih uopšte.

Specifičan cilj

4.10.2. Čuvati i unapređivati reproduktivno zdravlje mladih

Mere

4.10.2.1. Unapređivati znanja, stavove i ponašanje mladih u oblasti reproduktivnog zdravlja, uz uvažavanje i poštovanje polnih različitosti;

4.10.2.2. Razvijati programe vršnjačkih edukatora u radu sa mladima po pitanju reproduktivnog zdravlja;

4.10.2.3. Uvoditi sadržaje značajne za zaštitu reproduktivnog zdravlja mladih u nastavne planove i programe osnovnih i srednjih škola;

4.10.2.4. Mobilisati roditelje, medije, udruženja građana i lokalne zajednice da utiču na javno mnjenje i politiku u odnosu na reproduktivno zdravlje.

Specifičan cilj

4.10.3. Čuvati i unapređivati mentalno zdravlje

Mere

4.10.3.1. Unapređivati znanja, stavove i ponašanja mladih u oblasti mentalnog zdravlja uz njihovo aktivno učestvovanje u programima vršnjačkog obrazovanja;

4.10.3.2. Informisati mlade o razvojnim i psihološkim teškoćama u oblasti mentalnog zdravlja mladih, kao i o postojećim uslugama u ovoj oblasti, koje se izvode u saradnji sa organizacijama mladih;

4.10.3.3. Obezbediti mladima mogućnosti da dobiju psihološku podršku i pomoć izvan zdravstvenih i psihijatrijskih ustanova - u školama, studentskim domovima i internatima i izvan institucija, uključujući i mobilne jedinice savetovališta za mlade i SOS telefone;

4.10.3.4. Raditi na unapređenju mentalnog zdravlja i primarnoj prevenciji mentalnih poremećaja mladih kroz školski sistem i sve oblike masovnih komunikacija;

4.10.3.5. Povećavati preventivne i terapijske potencijale primarne zdravstvene zaštite, uz obrazovanje postojećih kadrova za mentalne probleme mladih i dalji razvoj savetovališta za mlade pri domovima zdravlja;

4.10.3.6. Osnaživati postojeće specijalizovane jedinice za mentalne probleme mladih u sekundarnim i tercijarnim ustanovama.

Specifičan cilj

4.10.4. Zaštititi mlade od zloupotrebe duvana, alkohola i ostalih psihoaktivnih supstanci i preduprediti posledice po zdravlje

Mere

4.10.4.1. Obezbediti sredstva, mehanizme i načine kako bi mladi stekli znanja o posledicama zloupotrebe duvana, alkohola i ostalih psihoaktivnih supstanci (PAS) i usvojili veštine u oblasti prevencije;

4.10.4.2. Obezbediti roditeljima informacije o prevenciji i obučiti ih da mogu da rešavaju probleme koji se pojavljuju u slučaju zloupotrebe PAS (da pruže podršku mladoj osobi u rešavanju problema zavisnosti);

4.10.4.3. Pratiti zloupotrebe PAS i podržavati uključivanje u ESPAD¹¹⁹ mrežu evropskih zemalja za praćenje i preveniranje zloupotrebe svih PAS;

4.10.4.4. Jačati kapacitete institucija na svim nivoima zaštite da blagovremeno prepoznaju i kontrolišu posledice zloupotrebe PAS među mladima, uz organizaciju programa za smanjenje štete i izvan institucija.

¹¹⁹ESPAD - *The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs* /Evropski školski projekat o alkoholu i drugim drogama.

Specifičan cilj

4.10.5. Prevenirati polno prenosive infekcije (PPI) i HIV/AIDS

Mere

4.10.5.1. Promovisati i obezbeđivati aktivno učešće mladih u proširivanju nacionalnog odgovora na HIV/AIDS;

4.10.5.2. Doneti programe za intenziviranje praćenja i zaštite mladih od PPI i HIV/AIDS;

4.10.5.3. Obrazovati i podržavati omladinske grupe i udruženja građana da doprinose lokalnom i nacionalnom odgovoru na HIV/AIDS;

4.10.5.4. Mobilisati roditelje, medije, udruženja građana i institucije lokalne zajednice da utiču na javno mnjenje i politiku u odnosu na PPI, HIV/AIDS;

4.10.5.5. Proširivati pristup zdravstvenim službama prilagođenim potrebama mladih, uključujući promovisanje dobrovoljnog testiranja i savetovanja, negu i službe podrške u oblasti PPI i HIV/AIDS;

4.10.5.6. Pružati mnogo veću podršku mladima koji žive sa HIV/AIDS-om i eliminisati svaki vid diskriminacije.

Specifičan cilj

4.10.6. Unapređivati sistem zdravstvene zaštite da odgovori potrebama mladih

Mere

4.10.6.1. Javno zalaganje i stvaranje mehanizama kroz zdravstvenu službu da svi mladi ljudi imaju jednaka prava na zdravlje i jednaku dostupnost zdravstvenih usluga;

4.10.6.2. Uspostavljati jasne mehanizme zaštite mladih unutar zdravstvenog sistema od diskriminacije u bilo kom obliku i po bilo kojoj osnovi;

4.10.6.3. Jasno definisati i javno objavljivati prava mladog korisnika unutar zdravstvenog sistema, uključujući i oblike učešća mladih u organima i telima u oblasti zdravstva;

4.10.6.4. Povećati senzitivnost i profesionalne kompetencije zdravstvenih radnika da prepoznaju dodatne potrebe posebno osetljivih mladih;

4.10.6.5. Obezbediti dalji razvoj savetovališta za mlade, koja svojim sadržajem obuhvataju sve oblasti iz okvira zdravstvenog ponašanja, faktora rizika i prevencije poremećaja zdravlja mladih, kao i inoviranje znanja kadrova svih profila koji rade sa mladima;

4.10.6.6. Obezbediti uvođenje studijskih programa u oblasti zdravlja mladih u dodiplomsko i posle diplomsko obrazovanje lekara i ostalih zdravstvenih radnika i saradnika;

4.10.6.7. Pružati podršku svim organizovanim aktivnostima koje vode ka boljem zdravlju mladih, a posebno: vaspitanju za zdravlje kroz životne veštine, vršnjačkoj edukaciji uz akreditovanje programa i sertifikaciju vršnjačkih edukatora, drugim oblicima organizovanja mladih u oblasti očuvanja zdravlja i pomoći obolelim;

4.10.6.8. Razvijati saradnju sa ustanovama i organizacijama u oblasti kulture, sporta i rekreacije, gde je pomoć mladima u organizovanju slobodnog vremena - izuzetan doprinos zdravlju i promociji zdravih stilova življenja;

4.10.6.9. Razvijati saradnju sa sistemom socijalne zaštite, pravosuđem i sistemom bezbednosti, kao i udruženjima građana u nizu oblasti koje su povezane sa zdravljem mladih.

Nadležni organi

MZ, LS, MN, MP, MPR, MOS, MRSP, MUP, MP, UG, visokoškolske ustanove, naučnoistraživačke institucije i zavodi za javno zdravlje.

4.11. O snaživati mlade za inicijative i aktivnosti koje su u skladu sa osnovnim ciljevima održivog razvoja i zdrave životne sredine

Specifičan cilj

4.11.1. Razvijati svest i ponašanje mladih u duhu održivog razvoja, zaštite životne sredine, kao i očuvanja prirodne baštine

Mere

4.11.1.1. Organizovati, u partnerstvu sa mladima, različite oblike obrazovnih programa za mlade kroz sve vidove formalnog i neformalnog obrazovanja;

4.11.1.2. Promovisati održivo korišćenje prirodnih resursa i dobara;

4.11.1.3. Formirati regionalne kao i internacionalne elektronske komunikacijske mreže (putem Interneta) u cilju potpomaganja globalne saradnje;

4.11.1.4. Podsticati uključivanje mladih u organizacije mladih i druga udruženja građana koja, kroz naučnoobrazovne, istraživačke, sportske i druge aktivnosti, neguju duh održivog razvoja i doprinose zaštiti životne sredine;

4.11.1.5. Podsticati vrednovanje aktivnosti mladih u ovoj oblasti kroz uspostavljanje nagrada za najuspešnije akcije;

4.11.1.6. Unapređivati i stimulisati širenje, umrežavanje i održavanje programa vršnjačke edukacije u lokalnim zajednicama (kroz standardizovane obuke i kontinuirano praćenje);

4.11.1.7. Obezbediti podršku mladima za njihovo stručno usavršavanje u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja, kako u zemlji, tako i u inostranstvu.

Specifičan cilj

4.11.2. Prevenirati i smanjiti rizike po zdravlje mladih koji mogu poticati iz životne sredine

Mere

4.11.2.1. Razvijati adekvatan informacioni sistem praćenja osnovnih pokazatelja zagađenja i stvarati baze podataka na republičkom, regionalnom i lokalnom nivou;

4.11.2.2. Podizati nivo svesti (kroz obrazovanje i informisanje) o rizicima po zdravlje koji mogu poticati iz životne sredine (hrana, voda, vazduh - u spoljašnjoj sredini i zatvorenim prostorima) i promovisati zdrav način života;

4.11.2.3. Podsticati razvoj ustanova primarne zdravstvene zaštite i programa prevencije sa stručnjacima čije je obrazovanje posebno usmereno na probleme zdravlja prouzrokovane zagađenom životnom sredinom ili nezdravim stilom života;

4.11.2.4. Unaprediti mere za otklanjanje rizika u životnoj sredini i za zaštitu života i zdravlja mladih.

Specifičan cilj

4.11.3. Obezbediti uslove za aktivno učešće mladih u donošenju odluka u vezi zaštite životne sredine i održivog razvoja

Mere

4.11.3.1. Omogućiti učešće mladih u procesu odlučivanja i u pregovorima u vezi životne sredine na globalnom i regionalnom nivou, a kroz učešće mladih u državnim savetima, nacionalnim delegacijama i savetodavnim odborima;

4.11.3.2. Formirati regionalne i internacionalne elektronske komunikacijske mreže (saradnja po pitanjima zaštite životne sredine, transfer iskustva i znanja);

4.11.3.3. Podsticati partnerske mogućnosti omladinskih organizacija, udruženja građana i organizacija koje se bave mladima i internacionalnih agencija za razvijanje lokalnih i nacionalnih projekata.

Specifičan cilj

4.11.4. Razvijati kapacitete sistema koji će omogućiti sprovođenje politike prema mladima, kao i pratiti i adekvatno reagovati na sve probleme od značaja za mlade u segmentu održivog razvoja i zaštite životne sredine

Mere

4.11.4.1. Definirati mehanizme i obezbediti stručnu, finansijsku i političku podršku za adekvatno obrazovanje kao i blagovremeno informisanje povodom životne sredine i održivog razvoja;

4.11.4.2. Podsticati razvoj preduzeća za prikupljanje sekundarnih sirovina i reciklažu, kao i privrednih društava čija je aktivnost usmerena na zaštitu životne sredine i održivog razvoja;

4.11.4.3. Obezbediti finansiranje iz posebnog fonda omladinskih idejnih projekata iz oblasti održivog razvoja i zaštite životne sredine;

4.11.4.4. Stimulisati tematsko opredeljivanje specijalističkih i naučnih projekata ka rešavanju aktuelnih problema procesa i stanja u životnoj sredini (klimatske promene, prekomerna eksploatacija prirodnih resursa, poremećaji ravnoteže i gubitak biodiverziteta i problem genetski modifikovanih vrsta);

4.11.4.5. Definirati mehanizme i oblike koji će udruženjima građana omogućiti povezivanje i razvoj kapaciteta za ostvarivanje aktivnosti usmerenih ka održivom razvoju i problemima u životnoj sredini;

4.11.4.6. Omogućiti efikasnu primenu znanja mladih o zaštiti životne sredine;

4.11.4.7. Obezbediti podršku razvijanju kompetencija nastavnog kadra za uključivanje obrazovanja za zaštitu životne sredine i održivi razvoj u nastavu i vannastavne aktivnosti;

4.11.4.8. Obezbediti saradnju u oblasti obrazovanja za zaštitu životne sredine i održivog razvoja na svim nivoima (obrazovno-vaspitne ustanove, visokoškolske ustanove, naučnoistraživačke ustanove), kao i sa organizacijama u svetu, posebno u okviru Ekonomske komisije UN za Evropu (UNECE).

Nadležni organi

MP, MOS, MZŽS, MTID, MK, MF, UG, LS, MZ, MUP, MN, MRSP.

5. AKCIONI PLAN

Akcionni plan za sprovođenje ove strategije Vlada će utvrditi do 30. septembra 2008. godine.

6. ZAVRŠNI DEO

Ova strategija sadrži: Prilog 1 (značenje skraćenica); Prilog 2 (Pojmovnik) i Prilog 3 (Manifest mladih), koji su odštampani uz nju i čine njen sastavni deo.

Ovu strategiju objaviti u "Službenom glasniku Republike Srbije".

Prilog 1 ZNAČENJE SKRAĆENICA

AMSS	Auto moto savez Srbije
APZ	Aktivna politika zapošljavanja
ARS	Anketa o radnoj snazi
AMSPP	Agencija za mala i srednja preduzeća i preduzetništvo
ENHIS	<i>The European Environment and Health Information System</i> /Evropski informacioni sistem u oblasti životne sredine i zdravlja
EU	Evropska unija
ZVKVO	Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja
ZUOV	Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja
KUD	Kulturno umetničko društvo
LS	Lokalna samouprava
MERR	Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja
MZ	Ministarstvo zdravlja
MZŽS	Ministarstvo zaštite životne sredine
MI	Ministarstvo za infrastrukturu
MK	Ministarstvo kulture
MN	Ministarstvo nauke

MOR	Međunarodna organizacija rada
MOS	Ministarstvo omladine i sporta
MO	Ministarstvo odbrane
MP	Ministarstvo prosvete
MPO	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
MPR	Ministarstvo pravde
MRSP	Ministarstvo rada i socijalne politike
MTID	Ministarstvo za telekomunikacije i informatičko društvo
MDULS	Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MF	Ministarstvo finansija
MSP	Mala i srednja preduzeća i preduzetništvo
NAPZ	Nacionalni akcioni plan zapošljavanja
NPS	Nacionalni prosvetni savet
NSVO	Nacionalni savet za visoko obrazovanje
NSZ	Nacionalna služba za zapošljavanje
OECD	<i>Organization for Economic Co-operation and Development</i> / Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
PAS	Psihoaktivne supstance
PPI	Polno prenosive infekcije
PKS	Privredna komora Srbije
PSSO	Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu
RZS	Republički zavod za statistiku
RRA	Republička radiodifuzna agencija
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> / Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UP	Unija poslodavaca
UG	Udruženja građana
CESID	Centar za slobodne izbore i demokratiju
CIPS	Centar za informisanje i profesionalno savetovanje
PM ₁₀ i PM _{2,5}	Suspendovane čestice, prečnika 10 ili 2.5 mikrometra

Prilog 2 POJMOVNIK

Akreditacija - proces provere da li neka institucija ili program zadovoljavaju unapred definisane opšte standarde kvaliteta. Proveru obavlja neko "spoljašnje" telo, nezavisna komisija ili agencija.

Aktivne mere na tržištu rada - sve aktivne mere i programi na koje nezaposleno lice, prijavljeno na evidenciju Nacionalne službe za zapošljavanje, ima pravo, a koje su usmerene ka unapređenju zaposlenosti, odnosno ostvarenju punog, produktivnog i slobodno izabranog zaposlenja.

Aktivno stanovništvo, radna snaga - stanovništvo radnog uzrasta, zaposlena i nezaposlena lica, starosti od 15 do 64 godine.

Aktivno učešće mladih, participacija - podrazumeva prava, sredstva, prostor i mogućnost, a po potrebi i podršku, da se učestvuje u donošenju odluka i aktivnostima koje doprinose izgradnji boljeg društva.

Bezbednost - u objektivnom smislu predstavlja odsustvo pretnji po usvojene vrednosti, a u subjektivnom smislu - odsustvo straha da će te vrednosti biti ugrožene.

Bezbednosna kultura - je skup usvojenih stavova, znanja, veština i pravila iz oblasti bezbednosti, ispoljenih kao ponašanje, o potrebi, načinima i sredstvima zaštite ličnih, društvenih i međunarodnih vrednosti od svekolikog ugrožavanja.

Veština - sposobnost uspešnog obavljanja neke aktivnosti.

Volonterski rad - oblik organizovanog, svesnog dobrovoljnog rada bez naknade, sa ciljem pružanja pomoći drugima, radi njihove dobrobiti ili dobrobiti celog društva.

Doživotno učenje - proces učenja koji se odvija tokom celog života pojedinca, radi ličnog razvoja, sticanja novih znanja i kompetencija, efikasnijeg prilagođavanja novim životnim okolnostima, novim tehnologijama i dostignućima ljudskog društva. Uključuje sve oblike učenja, a ne samo formalno učenje u obrazovnim institucijama.

Državni i privatni sektor - odnosi se na ekonomsku podelu, po tipu većinskog vlasništva.

Društveno odgovorno poslovanje - savremeni koncept upravljanja kompanijom koji ima za cilj uspostavljanje kvalitetnijeg životnog standarda zaposlenih, potrošača i ostalih članova lokalne zajednice, bez narušavanja profitabilnosti kompanije.

Efektivnost obrazovnog sistema - stepen uspešnosti obrazovanja izražen merom rezultata, u terminima postignutih izlaznih kompetencija učenika i ulaganja u sistem obrazovanja.

Emisija - ispuštanje zagađujućih materija ili energije iz individualnih ili difuznih izvora u životnu sredinu i njene medijume.

Životna sredina - jeste skup prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje, odnosno prostor i uslove za život.

Zločin iz mržnje -

a) bilo koji kriminalni akt, uključujući akte prema licima ili imovini, gde su žrtva, imovina ili meta napada odabrane zbog njihove stvarne ili prividne povezanosti, pridruženja ili članstva u grupi kako je definisana pod b);

b) grupa može biti zasnovana prema karakteristikama koje su zajedničke članovima te grupe, kao što su stvarna ili prividna rasna pripadnost, nacionalno ili etničko poreklo, jezik, boja kože, religiozna pripadnost, pol, godine, mentalne ili fizičke smetnje, seksualna orijentacija i slično.

Znanje - skup organizovanih informacija koje poseduje neki pojedinac, razumevanje informacija, pojmova i odnosa i korišćenje informacija.

Evropski okvir kvalifikacija - predstavlja jedan od glavnih stubova evropskog prostora visokog obrazovanja. Podrazumeva da je svaka kvalifikacija opisana uz pomoć ishoda učenja, izražena preko kompetencija, nivoa, profila, opterećenja i bodova. Pomaže razumevanju i međusobnom upoređivanju nacionalnih kvalifikacija.

Invaliditet - proističe iz međudejstva osoba sa oštećenjima sa barijerama u okruženju i barijerama koje se odražavaju u stavovima zajednice, a otežavaju puno i efektivno učešće osoba sa invaliditetom u društvu, jednako sa ostalim članovima.

Indikatori kvaliteta obrazovanja - jasno definisani pokazatelji koji omogućavaju procene o ključnim aspektima obrazovnog sistema. Indikatori koji se najčešće koriste odnose se na obuhvat, osipanje iz sistema, školska postignuća učenika.

Inicijalno obrazovanje - obuhvata sve programe obrazovanja koji se dešavaju pre ulaska u svet rada, odnosno prvog zapošljavanja.

Informatička pismenost - sposobnost korišćenja računara za profesionalne potrebe i u svakodnevnom životu.

Karijerno vođenje i savetovanje - organizovan sistem društvene i stručne delatnosti na pružanju kontinuirane pomoći pojedincu tokom njegovog celokupnog karijernog razvoja, u slobodnom izboru usmerenja i opredeljenja, u obrazovanju i profesionalnoj aktivnosti, sa ciljem postizanja profesionalnog kvaliteta, u skladu sa ličnim osobinama i potrebama tržišta rada za pojedinim zanimanjima.

Kvalifikacija - zvanična potvrda stečenih kompetencija, na osnovu uspešno završenog programa. Potvrdu izdaje za to ovlašćena ustanova, odnosno institucija.

Ko-menađment - zajedničko upravljanje procesima i odlukama, poseban vid aktivnog učešća mladih koji mladim ljudima omogućava ravnopravno poziciju u odnosu na svoje starije partnere u radu na zajedničkim ciljevima.

Kompetencija - funkcionalno integrisana znanja i veštine koje mogu da se upotrebe u novim situacijama i različitim kontekstima. Kompetencije uključuju različite sposobnosti praktične primene znanja, kognitivnih i manualnih veština, stavove i vrednosti i dimenziju motivacije.

Koncept demokratskog građanstva - obuhvata aktivnosti usmerene ka osposobljavanju mladih ljudi i odraslih da aktivno učestvuju u demokratskom društvu koristeći svoja prava i odgovornosti u društvu.

Kontinuirano obrazovanje i obuka - odnosi se na programe i procese obrazovanja koji se dešavaju posle obaveznog obrazovanja, odnosno, za neke kategorije, posle inicijalnog obrazovanja i obuke ili posle ulaska u svet rada, u cilju unapređivanja znanja, veština, kompetencija, sticanja novih kompetencija, daljeg ličnog i profesionalnog razvoja.

Korporativni sektor - odnosi se na preduzeća i kompanije koje imaju posebnu društvenu odgovornost.

Kulturne vrednosti - tip kulture koji je poželjan sa stanovišta društva i društvenog razvoja. Razvoj kulturnih vrednosti podržava se kreiranjem raznovrsne kulturne ponude, na lokalnom i na republičkom nivou.

Nacionalni okvir kvalifikacija - jedinstven opis glavnih kvalifikacija u sistemu obrazovanja zemlje. Pod pojmom "glavna kvalifikacija" podrazumeva se opšta kvalifikacija na datom nivou bez obzira na oblast za koju je kvalifikacija stečena. Okvir kvalifikacija omogućava jednostavno upoređivanje različitih kvalifikacija koje postoje u sistemu, horizontalnu i vertikalnu prohodnost kroz obrazovni sistem, prepoznavanje stečenih znanja i veština i transparentnost sistema obrazovanja, kako za pojedince, tako i za poslodavce, predstavnike tržišta rada i ustanove obrazovnog sistema.

Neformalno obrazovanje - odnosi se na sve programe i aktivnosti obrazovanja i učenja izvan školskog sistema. Reč je o organizovanim, planiranim i sistematizovanim programima koji se ne završavaju sa društvenom verifikacijom stečenih znanja i postignuća u smislu procena naučenog, ocena i diploma.

Neformalno tržište rada - tržište rada na koje se ne odnosi Zakon o radu i drugi propisi iz oblasti radnog zakonodavstva ("sivo tržište rada").

Obrazovni ishodi - jasni i merljivi pokazatelji rezultata učenja koje je učenik ostvario, a koji pokazuju šta učenik zna i šta može da uradi nakon nekog perioda učenja.

Obrazovni standardi - jasno određenje što učenik mora da zna, razume i šta ume da uradi na kraju određenog ciklusa učenja u procesu obrazovanja.

Održivi razvoj - skladan odnos ekologije i privrede, kako bi se prirodno bogatstvo naše planete sačuvalo za buduće naraštaje; težnja da se stvori bolji svet balansirajući socijalne, ekonomske i faktore zaštite životne sredine.

Opšte kompetencije - znanja, veštine i sposobnosti koje bi pojedinac trebao da poseduje na određenom nivou obrazovanja, bez obzira na struku ili naučnu oblast kojom se bavi.

Osetljive grupe mladih - odnosi se na sve kategorije mladih koji su osujećeni ili onemogućeni da ostvaruju svoja prava (npr. osobe sa invaliditetom, Romi, siromašni mladi itd.).

Osobe sa invaliditetom - osobe sa urođenom ili stečenom fizičkom, senzornom, intelektualnom ili emocionalnom onesposobljenošću, koje usled društvenih ili drugih prepreka nemaju mogućnosti, ili imaju smanjene mogućnosti, da se uključe u aktivnosti društva na istom nivou sa drugima, bez obzira na to da li mogu da ostvaruju pomenute aktivnosti uz upotrebu tehničkih pomagala ili uz službe podrške.

Pasivne mere na tržištu rada - oblik finansijske i druge pomoći nezaposlenom licu koje je prijavljeno na evidenciju Nacionalne službe za zapošljavanje, a koje je prema zakonu steklo pravo na pomoć.

PISA - *Program for International Student Assessment* / Program međunarodne evaluacije obrazovnih postignuća učenika, na završetku perioda opšteg obrazovanja, čiji je osnovni cilj procena različitih aspekata pripremljenosti učenika za izazove nastavka školovanja i snalaženja u svakodnevnim životnim situacijama. Procenjuju se postignuća učenika u četiri oblasti: matematika, prirodne nauke, razumevanje pročitano i rešavanje problema.

Sektor bezbednosti - obuhvata sve organe, ustanove i organizacije koje imaju zakonska ovlašćenja da upotrebljavaju sredstva sile i prinude i pružaju sigurnost državi i građanima.

Reforma sektora bezbednosti - je skup politika i postupaka koji teže efikasnijem i efektivnijem pružanju ljudske i državne bezbednosti u okvirima demokratske vladavine.

Stopa aktivnosti - udeo radno aktivnog stanovništva starosti od 15 do 64 godine u ukupnom stanovništvu iste starosne dobi radno aktivnog stanovništva.

Stopa zaposlenosti - udeo zaposlenih starosti od 15 do 64 godine u ukupnom stanovništvu iste starosne dobi.

Stopa neaktivnosti - udeo neaktivnog stanovništva, starosti od 15 do 64 godine, u ukupnom stanovništvu iste starosne dobi.

Stopa nezaposlenosti - udeo nezaposlenih, starosti od 15 do 64 godine, u aktivnom stanovništvu iste starosne dobi.

TIMSS - *Trends in International Mathematics and Science Study* / Međunarodno ispitivanje učeničkih postignuća u matematici i prirodnim naukama, koje se sprovodi u četvorogodišnjim ciklusima (1995, 1999, 2003, 2007). Rezultati TIMSS-a daju podatke o uspešnosti učenika na kraju četvrtog i osmog razreda osnovne škole iz matematike i prirodnih nauka u poređenju sa učenicima iz drugih zemalja.

Troposferski ozon - ozon koji se nalazi u troposferi i igra značajnu ulogu u urbanom smogu i efektu staklene bašte.

Umenje - sposobnosti efikasnog korišćenja znanja u kontekstu.

Formalno obrazovanje - obrazovanje koje se dešava u školskom sistemu od osnovne škole do postdiplomskih studija na univerzitetu, na osnovu odobrenih programa obrazovanja koji vode do diplome (sertifikata), odnosno nacionalnih priznanja o stečenim kvalifikacijama, kompetencijama i nivoima obrazovanja i koje se finansira iz javnih fondova.

Centar za informisanje i profesionalno savetovanje - uslužni servis koji nezaposlenima, zaposlenima koji imaju potrebu za promenom posla, učenicima i studentima, pomaže pri planiranju karijere putem informisanja o zanimanjima, mogućnostima zapošljavanja i uključivanja u programe dodatnog obrazovanja i obuke, kao i savetovanja za izbor i promenu zanimanja. U Centru se i poslodavcima pruža mogućnost informisanja o izboru kvalitetnih kadrova za radnu praksu ili zaposlenje, kao i dobijanja saveta za biranje kadrova.

Civilna demokratska kontrola - oružanih snaga predstavlja kontrolu državnih i nedržavnih organa koji upotrebljavaju sredstva prinude, kako od strane demokratski izabраних представника грађана тако и од стране јавности.

Civilni sektor - удружења грађана и организације које чине базу функционисања друштва као контрастеже државним структурама и комерцијалном сектору.

Prilog 3 MANIFEST MLADIH SRBIJE

Mi mladi, građani i građanke Republike Srbije, obraćamo se ovim manifestom državnim institucijama, ukupnoj javnosti Republike Srbije ali i svojim vršnjacima i onima koji dolaze. Čineći jednu petinu ukupnog stanovništva, nosioci smo perspektive i protagonisti ostvarivanja razvojnih ciljeva naše zemlje. Da bismo sutra imali konstruktivnu ulogu u društvu, mi neizostavno moramo već danas da učestvujemo u planiranju odluka za budućnost. Mi imamo ključni interes za napredak Republike Srbije.

Posmatrajući trendove savremenog sveta, uticaje globalizacije na tržište rada, preraspodele moći među svetskim silama, sve jači pluralizam i individualnost mladih ljudi u svetu te ubrzani tehnološki razvoj,

Sazrevajući u izolaciji i siromaštvu, okruženi nasiljem, isključeni iz sistema donošenja odluka koje se tiču našeg razvoja, ograničenog kretanja i mogućnosti za obrazovanje,

Uvereni da predstavljamo vitalan resurs društva, osnovu bez koje naše društvo nema budućnost,

Tražimo sistemsku brigu države kroz strateško međugeneracijsko partnerstvo u poslovima izgradnje društva i institucija:

- izradu zakona o mladima i ostale legislative koja se tiče mladih;
- podršku održivoj nacionalnoj krovnoj organizaciji mladih;
- kvalitetnu implementaciju Nacionalne strategije za mlade u svim resorima.

Kao ishod, očekujemo da vidimo rezultate na polju menjanja kulture življenja kroz veće uključivanje mladih ljudi i brigu o njihovim potrebama i pravima bez obzira na pol, rasnu i nacionalnu pripadnost, religijsku, političku i seksualnu orijentaciju, socijalni status i hendikep. Verujemo da je to najispravniji put održivog razvoja i da samo tako možemo doprineti miru i izgradnji boljeg i pravednijeg društva šansi za sve, gde ćemo moći slobodno da radimo, donosimo odluke, volimo i stvaramo.

Mladi u Republici Srbiji znaju, mogu i umeju. Stoga očekujemo dostupnost resursa države uz poštovanje naših sloboda, dostojanstva, ličnog i društvenog razvoja!

Inicijativa Koalicije mladih Srbije, omladine političkih partija i stranaka, omladinskih udruženja građana i medija Republike Srbije
